

Michał HUZARSKI

**ZMIENNE PODSTAWY
BEZPIECZEŃSTWA
I OBRONNOŚCI PAŃSTWA**

65161

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

AKADÉMIA WIEDZ PANSTWA

MICHAŁ HUZARSKI

**ZMIENNE PODSTAWY
BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI
PAŃSTWA**

BEZPIECZEŃSTWA
I OBRONNOŚCI PAŃSTWA

WARSZAWA 2004

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

Michał HUZARSKI

**ZMIENNE PODSTAWY
BEZPIECZEŃSTWA
I OBRONNOŚCI PAŃSTWA**

WARSZAWA 2009

Recenzenci:

prof. dr hab. Jacek PAWŁOWSKI

dr hab. Witold LIDWA

Redakcja

Teresa PIĄTEK

Projekt okładki

Ewa WIŚNIEWSKA

Korekta

Jolanta PUCHALSKA

Skład i łamanie

Mirosława PRYMEK

© Copyright by Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2009

ISBN 978-83-7523-059-8

Sygn. AON 5904/09

Skład, druk i oprawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103,
tel. 681-40-55, tel./faks 681-37-52
e-mail: wydawnictwo@aon.edu.pl
Zam. nr 173/2009

SPIS TREŚCI

WSTĘP	9
1. ISTOTA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI	11
1.1. Kwestie terminologiczne i typologiczne	11
1.2. Rodzaje bezpieczeństwa	14
1.3. Konkluzje	17
2. ZMIENNY CHARAKTER ZAGROŻEŃ	20
2.1. Uwagi ogólne	20
2.2. Zmiany w terminologii i typologii zagrożeń	21
2.3. Militarne zagrożenia obszaru kraju	24
2.4. Zagrożenia asymetryczne, dynamiczne, pełzające i sieciocentryczne	25
2.5. Zagrożenia terrorystyczne	27
2.6. Zmienność zagrożeń niemilitarnych	27
2.6.1. Zagrożenia polityczne	28
2.6.2. Zagrożenia ekonomiczne	29
2.6.3. Zagrożenia społeczne	30
2.6.4. Zagrożenia ekologiczne	31
2.7. Zagrożenia naturalne i techniczne	31
2.8. Uwagi uogólniające	33
3. WSPÓŁCZESNE SYSTEMY BEZPIECZEŃSTWA. KIERUNKI ZMIAN	36
3.1. Relacje: bezpieczeństwo – system	36
3.2. Ewolucyjne zmiany w Organizacji Narodów Zjednoczonych	37
3.3. Przewartościowania w NATO	39
3.3.1. Uwagi ogólne i normatywne	39
3.3.2. Struktury polityczne NATO	41
3.3.3. Struktury wojskowe NATO	42
3.3.4. Siły Odpowiedzi NATO	43
3.3.4.1. Przesłanki tworzenia Sił Odpowiedzi NATO	43
3.3.4.2. Podstawy normatywne	43
3.3.4.3. Przeznaczenie, zadania i struktury Sił Odpowiedzi NATO	44
3.4. Kształtowanie systemu bezpieczeństwa w Unii Europejskiej	48
3.4.1. Zarys historyczny rozwoju europejskiej polityki bezpieczeństwa	48
3.4.2. Aspekty polityczno-militarne zmian w Unii Europejskiej	51
3.4.3. Istota strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej	53
3.4.4. Grupy Bojowe Unii Europejskiej	55
3.4.4.1. Podstawy normatywne	55
3.4.4.2. Przeznaczenie i struktury Grup Bojowych	56
3.4.5. Odniesienia uogólniające	58
3.5. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie	60
3.6. Pozaeuropejskie organizacje regionalne kształtujące bezpieczeństwo światowe	61
3.6.1. Organizacja Państw Amerykańskich (OPA)	62

3.6.2. Stowarzyszenie Państw Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)	62
3.6.3. Unia Afrykańska (UA)	63
3.6.4. Wspólnota Niepodległych Państw (WNP)	64
3.6.5. Liga Państw Arabskich (LPA)	65
3.7. Polityki bezpieczeństwa wybranych mocarstw	66
3.7.1. Elementy polityki bezpieczeństwa USA	67
3.7.2. Elementy strategii bezpieczeństwa Rosji	67
3.7.3. Elementy strategii bezpieczeństwa Chińskiej Republiki Ludowej	68
3.8. Konkluzje	69
4. ZMIANY W POLSKIEJ POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA PO 1989 ROKU	71
4.1. Uwagi ogólne	71
4.2. Koncepcje bezpieczeństwa od odzyskania niepodległości do wstąpienia Polski do NATO	72
4.3. Bezpieczeństwo państwa w Konstytucji RP z 1997 roku i kompetencje władzy wykonawczej	73
4.3.1. Kompetencje prezydenta RP	73
4.3.2. Kompetencje Rady Ministrów	75
4.3.3. Kompetencje ministra obrony narodowej	76
4.3.4. Kompetencje wojewodów	77
4.4. Strategie bezpieczeństwa Polski w latach 2000–2004	78
4.5. Uwagi o <i>Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej</i> z 2007 roku	81
4.6. Konkluzje	83
5. PRZEWARTOŚCIOWANIA W BEZPIECZEŃSTWIE MILITARNYM, PROFESJONALIZACJA SIŁ ZBROJNYCH RP	85
5.1. Podstawy normatywne	85
5.2. Zakres problemowy bezpieczeństwa militarnego	88
5.3. Naukowy aspekt bezpieczeństwa militarnego	88
5.4. Koncepcje wykorzystania potencjału militarnego	90
5.4.1. Działania wojenne	91
5.4.2. Operacje połączone	92
5.4.3. Operacje reagowania kryzysowego	93
5.4.4. Operacje stabilizacyjne	96
5.4.5. Uwagi uogólniające	97
5.4.6. Taktyka militarna	98
5.5. Sojusze polityczno-militarne	100
5.6. Kontrola zbrojeń	101
5.7. Koncepcje wojny (walki) sieciocentrycznej	102
5.7.1. Wyjaśnienia ogólne i terminologiczne	103
5.7.2. Prowadzenie działań sieciocentrycznych	105
5.7.3. Właściwości wyróżniające działania sieciocentryczne	107
5.7.4. Możliwości wdrażania zasad sieciocentryzmu w Siłach Zbrojnych RP	107

5.8. Prognostyczne kierunki zmian w bezpieczeństwie militarnym (w siłach zbrojnych)	108
5.8.1. Planowane kierunki rozwojowe	109
5.8.2. Tendencje zmian w sferze militarnej	110
5.8.3. Przyszłe operacje i działania militarne	112
5.8.4. Zamiary zmian w Siłach Zbrojnych RP	115
5.8.5. Uwagi uogólniające	119
ZAKOŃCZENIE	120
BIBLIOGRAFIA	123

WSTĘP

W niniejszej publikacji przedstawione zostały wybrane, uznane za istotne, zagadnienia bezpieczeństwa i obronności państwa. Myślą przewodnią prezentacji kolejnych jej sekwencji było dążenie do wykazania zmian zachodzących w podstawach przedmiotowej problematyki i ich wpływu na obecny i prognostyczny kształt bezpieczeństwa i obronności państwa.

Publikacja kierowana jest przede wszystkim do studentów Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej. Na kierunku „zarządzanie” wymagana jest bowiem znajomość określonego zakresu wiedzy o bezpieczeństwie państwa w ujęciu narodowym i międzynarodowym. Ponadto, ze względu na aktualność i szeroki zakres prezentowanych zagadnień oraz syntetyczny, a niekiedy krytyczny i koncepcyjny sposób ujęcia, publikacja ta może zainteresować także osoby zajmujące się profesjonalnie bezpieczeństwem, w różnych jego odmianach, czy też czytelników zgłębiających tę problematykę z innych względów.

Doświadczenia historyczne potwierdzają ciągłe zainteresowanie kwestiami bezpieczeństwa ludzi i narodów. Od czasu pojawienia się konfliktów między państwami rozwiązywanych siłowo bezpieczeństwo kojarzono z formacjami zbrojnymi, konfliktami zbrojnymi i wojnami. Współcześnie, w szeroko rozumianym bezpieczeństwie, siły zbrojne spełniają jedną z wielu funkcji – są ważne, ale nie najważniejsze. Dlatego wymagane jest obecnie szerokie, globalne ujmowanie problematyki bezpieczeństwa.

Literatura przedmiotu jest bogata. Lista znanych autorów krajowych i zagranicznych jest długa i trudna do ułożenia. W kraju rośnie liczba uczelni i ośrodków naukowo-badawczych zajmujących się przedmiotową problematyką. Pojawiają się kolejne opracowania, ujmujące kwestie bezpieczeństwa zależnie od rodzących się potrzeb, czy też specjalnościowych sektorów odpowiedzialności. W wielu pozycjach znajdujemy wiedzę o bezpieczeństwie zawierającą uniwersalne wartości, twierdzenia i zasady tworzące wiedzę teoretyczną. Są one przeważnie nadal aktualne i powinny stanowić podstawę do kontynuacji badań. Jednak przedmiot i zakres zainteresowania, obejmujący kwestie bezpieczeństwa i obronności państwa, wymaga ciągłości prowadzenia analiz i ocen zmieniającego się środowiska i innych uwarunkowań, w tym zwłaszcza pojawiających się wyzwań i zagrożeń.

Powyższe wyjaśnienia uzasadniają potrzebę ciągłej aktualizacji wiedzy o bezpieczeństwie, bowiem w wyniku zmian w jego podstawach (założeniach, kwestiach zasadniczych) pojawiają się potrzeby uzupełnień w identyfikacji problemu i w ocenach prognostycznych. Było to powodem rozpoczęcia badań tej niewątpliwie aktualnej i ciekawej problematyki oraz przedstawienia ich rezultatów w formie publikacji monograficznej.

W kolejnych sekwencjach autor dążył do przedstawienia uzasadnionej odpowiedzi na główne pytanie zasygnalizowane w tytule publikacji, o następującym brzmieniu: *Co jest powodem zmienności podstaw bezpieczeństwa i obronności państwa i jaki ma to wpływ na obecny stan wiedzy i prognostyczne oceny w zakresie przedmiotowej problematyki?*

Odpowiedzi na tak zadane pytanie zostały zawarte w kolejnych rozdziałach. Poprzedzono je wyjaśnieniami terminologicznymi i typologicznymi związanymi z istotą bezpieczeństwa i obronności. W sekwencjach merytorycznych zostały przedstawione istotne kwestie odnoszące się do: podziału i ocen współczesnych zagrożeń, systemów bezpieczeństwa lokalnego, regionalnego i światowego, zmian w polityce bezpieczeństwa Polski po 1989 roku oraz przewartościowań w bezpieczeństwie militarnym, a także profesjonalizacji armii. W wymienionych zakresach akcentowano dynamizm zmian w środowisku bezpieczeństwa wywierający znaczący wpływ na jego podstawy, które z kolei nadają kształt wiedzy teoretycznej i w znaczący sposób decydują o skuteczności funkcjonowania systemów bezpieczeństwa na różnych poziomach odpowiedzialności.

W opisach szczegółowych zawarto syntetyczną wiedzę o typologii bezpieczeństwa według różnych kryteriów, o zakresach odpowiedzialności, strukturach i działaniach na rzecz bezpieczeństwa, takich organizacji, jak: ONZ, NATO, UE, OBWE oraz funkcjonujących na innych kontynentach. Przedstawiono też wyjaśnienia terminologiczne i podziały typologiczne dotyczące konfliktów zbrojnych i wojny, operacji połączonych, operacji reagowania kryzysowego, operacji stabilizacyjnych, a także szeroki opis zasadniczych zagadnień związanych z bezpieczeństwem militarnym i profesjonalizacją Sił Zbrojnych RP, wraz z projektami rozwojowymi.

Oddana do rąk Czytelników publikacja jest jedną z wielu, które traktują o bezpieczeństwie i obronności państwa. Może ją wyróżniać eksponowanie zmian w środowisku bezpieczeństwa i ich wpływu na zmienność jego podstaw. Ponadto, ze względu na podjęte dążenia do syntetycznego i przejrzystego wyrazu prezentowanego materiału, może ona stanowić źródło wiedzy wykorzystywanej w procesie dydaktycznym szkoły wyższej i w pracach naukowo-badawczych oraz projektach koncepcyjnych mających na celu podwyższanie poziomu bezpieczeństwa w różnych obszarach odpowiedzialności.

1. ISTOTA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI

1.1. Kwestie terminologiczne i typologiczne

Bezpieczeństwem, w różnych jego odmianach, zakresach i znaczeniach, zajmuje się wielu specjalistów, ośrodków naukowo-badawczych i instytucji. Zainteresowanie istotą bezpieczeństwa jest duże. Zakres problemowy bezpieczeństwa i stopień szczegółowości zainteresowań zależy od osoby i środowiska, które się nim zajmuje. Ważne są też cel podejmowanych badań i zamiary wykorzystania uzyskanych rezultatów zarówno w odniesieniu do teorii problemu, jak i pragmatycznego działania.

Tytuł publikacji sugeruje potrzebę wyjaśnienia znaczenia terminu „**podstawa**”, która uznawana jest za „zasadniczy element, założenie, zasadę, podbudowę, podwalinę czegoś; początek, punkt wyjścia”¹.

Z kolei „**bezpieczeństwo**” jest terminem bardzo pojemnym, wieloznacznym, często używanym zarówno w języku potocznym, jak i w różnych opracowaniach o charakterze popularnym i naukowo-badawczym.

Badania problematyki bezpieczeństwa w Polsce rozpoczął B. Winiarski, autor pracy *Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenie* (Warszawa 1928). Jego następcy eksponowali głównie prawne i militarne aspekty bezpieczeństwa. Prace na ten temat dotyczyły także kwestii ekonomicznych, filozoficznych, ekologicznych i innych². Termin „bezpieczeństwo” wywodzi się z języka łacińskiego, od rzeczownika *securitas*. Pierwszy człon pochodzi od *sine* – bez, drugi od *cura* – zmartwienie, strach, obawa. W ujęciu lapidarnym oznacza to **brak zmartwień i poczucia strachu**. Jak zauważa J. Karczmarek, „żaden polityczny termin nie zrobił takiej międzynarodowej kariery jak *bezpieczeństwo* (...)”³. Jest ono jednym z podstawowych czynników gwarantujących pokój i rozwój społeczeństw. Współczesne, globalne bezpieczeństwo rozwiązuje problemy we wszystkich obszarach świata i działa na rzecz wszystkich ludzi. Wymagane jest tu ścisłe współdziałanie wszystkich ogniw bezpieczeństwa, aby osiągać zamierzone cele⁴. W cytowanej publikacji autor podkreśla **dynamikę zmian** w wielu obszarach i zwraca uwagę na pojawianie się nowych zjawisk, które wymuszają zmiany w obowiązujących dotychczas regułach postępowania. Zmienny stan bezpieczeństwa może być też postrzegany jako **proces**, który zmienia się zależnie od ciągłych przeobrażeń w środowisku bezpieczeństwa. Potwierdza to powszechnie akceptowaną tezę, iż nie ma kategorii trwałego, raz na

¹ *Słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1982, s. 749.

² W. Feler, *Współczesne bezpieczeństwo*, A. Marszałek, Toruń 2003, s. 10.

³ J. Karczmarek, *Współczesne bezpieczeństwo*, AON, Warszawa 2008, s. 16.

⁴ Tamże, s. 115.

zawsze ustanowionego bezpieczeństwa. Według W. Pokruszyńskiego, **bezpieczeństwo** oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw czy organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa⁵. Godne rozważenia jest też stwierdzenie, iż istotą bezpieczeństwa opartego na gwarancjach nienaruszalnego przetrwania i swobodach rozwojowych jest **pewność**⁶.

W tej publikacji, do dalszych rozważań i ocen przyjęto, iż *bezpieczeństwo to stan, który daje poczucie pewności i gwarancje jego zachowania oraz szansę do doskonalenia. Jest to jedna z podstawowych potrzeb człowieka, sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych*⁷. Przyjmuje się, iż bezpieczeństwo jest stanem równowagi, w którym każdemu potencjałowi zagrożenia można przeciwstawić odpowiedni potencjał bezpieczeństwa. Gdy ta równowaga zostanie zachwiana na korzyść zagrożenia, to mamy do czynienia z kryzysem.

W wyjaśnianiu istoty bezpieczeństwa S. Koziej zwraca uwagę na dynamizm zjawiska i aktywność, która zmierza do **zapewnienia możliwości przetrwania**, rozwoju i swobody realizacji własnych interesów w konkretnych warunkach, poprzez wykorzystywanie szans, podejmowanie wyzwań, redukowanie ryzyka oraz przeciwdziałanie zagrożeniom⁸.

Brak bezpieczeństwa wywołuje niepokój i poczucie zagrożenia. Znaczenie bezpieczeństwa jest porównywalne z pewnością i oznacza brak zagrożenia fizycznego lub obronę przed nim. Bezpieczeństwo obejmuje zaspokojenie następujących potrzeb: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie, pewność rozwoju.

Według B. Balcerowicza, istotę bezpieczeństwa stanowią dwa składniki:

- gwarancja nienaruszonego przetrwania,
- gwarancja możliwości rozwoju.

Bezpieczeństwo należy postrzegać w dwóch **aspektach: wewnętrznym i zewnętrznym**, oraz w czterech **wymiarach**: jednostkowym, grupowym, narodowym/państwowym, międzynarodowym.

W ujęciu ogólnym **bezpieczeństwo wewnętrzne** oznacza stabilność i harmonijność danego organizmu bądź systemu, a **bezpieczeństwo zewnętrzne** oznacza brak zagrożenia ze strony innych podmiotów.

Bezpieczeństwo dzielimy według następujących **kryteriów**:

- 1) **podmiotowego** – na: narodowe i międzynarodowe;
- 2) **przedmiotowego** – na: polityczne, wojskowe, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ekologiczne i informacyjne;

⁵ W. Pokruszynski, *Bezpieczeństwo narodowe u progu XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, nr 1(70), s. 24.

⁶ Tamże, s. 25.

⁷ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002, s. 13.

⁸ S. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 7.

3) **przestrzennego** – na: lokalne, subregionalne, regionalne, ponadregionalne i globalne;

4) **czasu** – na: stan bezpieczeństwa i procesy bezpieczeństwa;

5) **sposobu organizowania** – na: unilateralne (hegemonizm, izolacjonizm, neutralność, niezaangażowanie) i multilateralne (sojusze, bezpieczeństwo zbiorowe, bezpieczeństwo kooperacyjne itd.)⁹.

Podmiotem bezpieczeństwa mogą być jednostki, grupy społeczne, narody i cała ludzkość. Stosownie do tego wyodrębniamy bezpieczeństwo indywidualne, grupowe, narodowe i międzynarodowe¹⁰.

Mając na uwadze wyżej wymienione kryteria podziału, a także oczywisty priorytet, najbardziej zainteresowani jesteśmy **bezpieczeństwem narodowym**, które definiujemy jako stan uzyskany w wyniku odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed wszelkimi zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi, określanymi stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń¹¹.

Z powyższym terminem łączone jest **bezpieczeństwo państwa**, czyli stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed możliwymi zagrożeniami. Jest ono rozumiane najczęściej jako: główna potrzeba państwa, cel jego działalności, stan, w którym brak jest zagrożeń podstawowych wartości państwa i narodu, poczucie pewności państwa w środowisku międzynarodowym, stan równowagi między zagrożeniem a potencjałem obronnym, zdolność narodu do ochrony jego wartości przed zagrożeniami, proces społeczny zmierzający do ciągłego samodoskonalenia środków i mechanizmów zapewniających bezpieczeństwo¹².

Z terminem bezpieczeństwa państwa łączona jest jego obronność. Według *Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, **obronność** to jedna z podstawowych dziedzin działalności państwa, mająca na celu przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom.

Dokonując porównania treści definicji bezpieczeństwa i obronności państwa, można dostrzec zarówno elementy podobne, jak i pewne różnice. Termin „obronność” ściśle wiąże się z działalnością obronną państwa. Natomiast w „bezpieczeństwie państwa” akcentowane jest także poczucie bezpieczeństwa w środowisku międzynarodowym. Bezpieczeństwo państwa jest zatem pojęciem szerszym niż obronność. W literaturze przedmiotu spotkać można też zamienne używanie wymienionych terminów. Szczegółowe wyjaśnienie istoty obronności znajdujemy w książce B. Balcerowicza *Obronność państwa średniego*¹³. Wśród problemów obronności państwa średniego autor wymienia system bezpieczeństwa, zagrożenia, cele strategiczne, środki obrony i sposoby ich wykorzystania¹⁴.

⁹ B. Balcerowicz, *Bezpieczeństwo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej*, ZUMS BN, WSO, AON, Warszawa 2004, s. 7.

¹⁰ S. Koziej, *Między piekłem...*, wyd. cyt., s. 7.

¹¹ *Słownik terminów...*, wyd. cyt., s. 16.

¹² B. Balcerowicz, *Obrona państwa średniego*, AON, Warszawa 1997, s. 33.

¹³ B. Balcerowicz, *Obronność państwa średniego*, Bellona, Warszawa 1997.

¹⁴ Tamże, s. 10.

Z definicji **obronności państwa** wynika także, iż jest to zakres odpowiedzialności rozłożony na wszystkie instytucje, które się tym zajmują. Powinny one stanowić pewną całość skoordynowanych wysiłków, podporządkowanych jednemu celowi – **zapewnieniu skutecznej obrony państwa**. Jednak wśród resortów dostrzegamy różnicowanie w zakresach odpowiedzialności. Wprawdzie wzrosło znaczenie polityki i gospodarki w obronności państwa, to jednak siły zbrojne nadal odgrywają istotną rolę w utrzymaniu jej na wymaganym poziomie. Dlatego w tej publikacji wyeksponowane zostaną kwestie związane z bezpieczeństwem militarnym.

Ze względu na wzrost zagrożeń o charakterze regionalnym i globalnym wzrasta także znaczenie **bezpieczeństwa międzynarodowego**, które jest terminem służącym do charakterystyki bezpieczeństwa określonej zbiorowości państw, w tym także systemu międzynarodowego. Wymienionym rodzajem bezpieczeństwa i łączonymi z nim stosunkami międzynarodowymi zajmuje się wielu specjalistów cywilnych i wojskowych. Istnieje bogata literatura przedmiotu, w której autorzy reagują na pojawiające się zmiany uwarunkowań i wydarzenia w obszarze przedmiotowego bezpieczeństwa.

Według R. Zięby, o istocie **bezpieczeństwa międzynarodowego** stanowi zespół warunków, norm i mechanizmów międzynarodowych oraz oddziaływań, które zapewniają każdemu państwu danego systemu mniejszą lub większą pewność niezagrożonego istnienia, przetrwania i swobód rozwojowych. Obejmuje ono wartości wspólne dla danego systemu, takie jak: stabilność, pokój, równowaga i współpraca. O ich ochronie decyduje polityka bezpieczeństwa i instytucje międzynarodowe¹⁵.

1.2. Rodzaje bezpieczeństwa

Najczęściej w odniesieniu do bezpieczeństwa państwa stosowane jest **przedmiotowe kryterium** podziału. Wyróżniamy wówczas bezpieczeństwo: **polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, kulturowe, ekologiczne i informacyjne**.

Warto w tym miejscu podkreślić ewolucyjną zmianę hierarchii znaczenia wymienionych rodzajów bezpieczeństwa. Bezpośrednio po drugiej wojnie światowej dominowało bezpieczeństwo militarne. Jest ono nadal ważne, ale jego znaczenie ulega przewartościowaniu. Obecnie dąży się do rozstrzygnięcia sporów (kryzysów) przede wszystkim na płaszczyźnie politycznej. Użycie siły militarnej staje się ostatecznością. Obserwujemy wzrost znaczenia bezpieczeństwa ekonomicznego (gospodarczego), które w głównej mierze decyduje o sile państwa. Równie dynamicznie wzrasta znaczenie bezpieczeństwa informacyjnego. Mimo akcentowanej zmienności bezpieczeństwa wskazane jest przywołać obecną interpretację wyjaśnień terminologicznych z nim związanych.

¹⁵ R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 20.

Bezpieczeństwo polityczne postrzegane jest w dwóch wymiarach. **Wymiar międzynarodowy** obejmuje kompleks problemów związanych z funkcjonowaniem systemu międzynarodowego, mieszczą się nim m.in. stan stabilności systemu (systemów), liczba i efektywność organizacji międzynarodowych, sposoby rozstrzygnięcia sporów, zagrożenia ładu międzynarodowego. **Wymiar narodowy** obejmuje kompleks problemów związanych ze stabilnością państwa i jego ustroju, w tym m.in. efektywność struktur państwa i jakość systemu politycznego. Uogólniając, bezpieczeństwo polityczne obejmuje sferę polityki zagranicznej i wewnętrznej¹⁶.

Stosując duże uproszczenie, można powiedzieć, że pierwszy ze wspomnianych wymiarów obejmuje bezpieczeństwo sfery polityki zagranicznej, drugi zaś bezpieczeństwo sfery polityki wewnętrznej.

Bezpieczeństwo militarne to stan uzyskany w rezultacie utrzymywania odpowiednio zorganizowanych i wyposażonych sił zbrojnych oraz zawartych sojuszków wojskowych, a także posiadania koncepcji strategicznej wykorzystania będących w dyspozycji sił, stosownie do zaistniałej sytuacji¹⁷.

Ze względu na wieloletnie zainteresowanie autora sztuką wojenną, a w niej – taktyką, a także przez ostatnie kilka lat – bezpieczeństwem, problematyka związana z bezpieczeństwem militarnym będzie szerzej przedstawiona w dalszej części publikacji.

Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania – poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju – oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych¹⁸. Obecnie wyraźnie wzrasta znaczenie tego rodzaju bezpieczeństwa. Od stanu gospodarki państwa (poziomu jego ekonomii) zależy jego siła i pozycja na arenie międzynarodowej. W obecnych uwarunkowaniach wzrost gospodarczy jest uzależniony głównie od bezpieczeństwa energetycznego, dostępu do surowców, wody i informacji.

Bezpieczeństwo kulturowe (według J. Czai) można określić jako zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością.

W tak zdefiniowanym bezpieczeństwie kulturowym wyróżnia się następujące **czynniki**:

- ochronę wartości kultury symbolicznej ((język, religia, zwyczaje, tradycje historyczne, literatura, filozofia, ideologia itd.)¹⁹;
- ochronę materialnych dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego (zabytki, pomniki narodowe, obiekty uznane za część dziedzictwa światowego, kościoły, zam-

¹⁶ B. Balcerowicz, *Bezpieczeństwo polityczne...*, wyd. cyt., s. 15.

¹⁷ Tamże, s. 16.

¹⁸ Z. Stachowiak, *Bezpieczeństwo ekonomiczne*, [w:] W. Stankiewicz (red.), *Ekonomika obrony*, AON, Warszawa 1994, s. 189.

¹⁹ Są to cechy, które nadają kulturze tożsamość.

ki i pałace, kompleksy miejskie o starej zabudowie, dzieła sztuki i rzemiosła artystycznego oraz inne obiekty o szczególnej wartości);

- poczucie bezpieczeństwa kulturowego dotyczy zarówno narodu (tożsamość narodowa), jak i jednostek (swoboda tworzenia, kontaktów) i grup etnicznych (odrębności kulturowych związanych z etnicznością, mniejszościami narodowymi);

- otwartość kultury polega przede wszystkim na zachowaniu stanu równowagi między jej wewnętrznym rozwojem opartym na rodzimych wartościach a ochroną przed niepożądanymi wpływami i jednoczesną internalizacją elementów niesprzecznych. Ta równowaga ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa kulturowego w zakresie kultury duchowej;

- prowadzenie zagranicznej polityki kulturowej obliczonej z jednej strony na promocję własnej kultury i kraju, z drugiej zaś na tworzenie sprzyjających warunków zewnętrznych do rozwoju kultury.

Bezpieczeństwo kulturowe jest ściśle związane z polityką wewnętrzną i zagraniczną państwa oraz polityką bezpieczeństwa narodowego i strategią bezpieczeństwa narodowego²⁰.

Bezpieczeństwo społeczne postrzegane jest jako stan zapewniający najlepsze warunki rozwoju obywateli, w szczególności wzrost ich stopy życiowej i korzystne przemiany strukturalne, właściwe warunki pracy i wypoczynku. Działania w obszarze społecznym powinny minimalizować negatywne skutki przemian cywilizacyjnych i przeciwdziałać wybuchom konfliktów społecznych. Polityka socjalna powinna przede wszystkim umiejętnie wykorzystywać rezultaty wzrostu gospodarczego i polityki ekonomicznej. Istnieje potrzeba wzajemnego uzupełniania się sfery społecznej, gospodarczej i politycznej.

Bezpieczeństwo ekologiczne to umowny system jednostek i instytucji wykonawczych połączonych jednolitym celem, zbiorami zadań itp.; jego funkcjonowanie powinno przynieść pożądane efekty w wypadku różnorodnych zagrożeń, bez względu na to, czy będą to zagrożenia czasu pokoju, czy okresu wojny²¹.

Wskazane jest tu podkreślenie, że autor tej definicji – S. Śladkowski jest uznany w środowisku specjalistą z zakresu ekologii. Od wielu lat zajmuje się problemami bezpieczeństwa ekologicznego. Proponowaną definicję poprzedził analizą literatury przedmiotu i wykorzystał bogate, własne doświadczenia.

Bezpieczeństwo informacyjne to dział bezpieczeństwa uznający wzrost roli informacji w podtrzymywaniu stabilności gospodarek i systemów współczesnych państw i społeczności międzynarodowej oraz obejmujący zabezpieczenie przed atakami sieciowymi i skutkami ataków fizycznych²².

Bezpieczeństwo informacyjne powinno stanowić ważny element ogólnego systemu bezpieczeństwa i dotyczyć wszystkich szczebli administracji państwowej.

²⁰ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, ZUMS BN, WSO, AON, Warszawa 2004, s. 26, 27.

²¹ S. Śladkowski, *Bezpieczeństwo ekologiczne*, ZUMS BN, WSO, AON, Warszawa 2004, s. 13.

²² S. Słoniowski, *Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego XXI wieku oraz wynikające z tego implikacje dla RP*, prezentacja, WSO, AON.

Standaryzacja źródeł informacji, jej nośników, form przekazywania oraz odbiorców stanowić powinna jeden z głównych atutów racjonalnie funkcjonującego systemu bezpieczeństwa informacyjnego²³.

Oprócz scharakteryzowanych wyżej rodzajów bezpieczeństwa istnieją także inne, o mniejszym zakresie funkcjonalnym i większej szczegółowości strukturalnej. Wymieniane są one często bez grupowania według określonych kryteriów, jedynie mieszczą się w ogólnym bezpieczeństwie państwa. W tej kategorii wyróżnić można takie rodzaje bezpieczeństwa, jak: prawne, edukacyjne, informatyczne, cywilne, publiczne, obronne, socjalne, zdrowotne, surowcowe, komunikacyjne, żywnościowe, energetyczne i inne²⁴.

Ze względu na eksponowaną podmiotowość w życiu społecznym wiele wagi przywiązuje się do **bezpieczeństwa publicznego** (jako części bezpieczeństwa wewnętrznego), uznając, iż jest to pożądaný stan faktyczny wewnątrz państwa, który niezależnie od szkód wywołanych przez ludzi, siły natury i technikę umożliwia funkcjonowanie całokształtu organizacji państwowych, społecznych, prywatnych itd. oraz zachowanie życia, zdrowia i mienia osób żyjących w tym państwie.

Ważnym elementem bezpieczeństwa publicznego jest **porządek publiczny**, określaný jako pożądaný stan faktyczny wewnątrz państwa, regulowaný normami prawnymi i zasadami współżycia społecznego, których przestrzeganie umożliwia prawidłowe funkcjonowanie społeczności w określonym miejscu i czasie²⁵.

Istnieją różne definicje **bezpieczeństwa publicznego**. Nawiązują one do bezpieczeństwa społecznego i wewnętrznego, często w ujęciu prawnym. W każdej interpretacji można jednak dostrzec jego ważne miejsce w **bezpieczeństwie narodowym (państwa)**, z uwzględnieniem przeciwstawienia się wszelkim **zagrożeniom** zarówno wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Waga tego bezpieczeństwa jest akcentowana w *Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2007), w części traktującej o bezpieczeństwie wewnętrznym i w rozdziale czwartym ujmującym system bezpieczeństwa narodowego RP.

1.3. Konkluzje

Po dokonanyh przeglądzie terminologiczno-typologicznym problematyki bezpieczeństwa i obronności możemy dostrzec ich zależność od bardzo wielu czynników. Wymienić tu można przede wszystkim wszelkiego rodzaju obecne i prognostyczne zagrożenia, prowadzenie polityki i dyplomacji, stan potencjału gospodarczego i jego wpływ na bezpieczeństwo państwa oraz uznane za ważne, pozostałe rodzaje bezpieczeństwa, z wyeksponowaniem rosnącej roli bezpieczeństwa informacyjnego.

²³ R. Kulczycki, *System bezpieczeństwa RP*, t. IV, *Koncepcja systemu bezpieczeństwa RP*, AON, Warszawa 2004, s. 123.

²⁴ P. Tyrała (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem*, Kraków 2000, s. 23.

²⁵ B. Wiśniewski i in., *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, WSO, Warszawa 2004, s. 17.

go. Ważne jest, aby nie dopuścić do zaistnienia stanu krytycznego na poziomach bezpieczeństwa lokalnego, regionalnego i globalnego.

Bezpieczeństwo ma obecnie również wymiar pozawojkowy. Dotyczy ono m.in. obrony praw człowieka, rozwoju i umacniania gospodarki, ochrony środowiska, zapobiegania niekontrolowanej migracji ludności, zwalczania zorganizowanej przestępczości, handlu narkotykami i bronią, innych zjawisk obecnie występujących oraz trudnych do przewidzenia w bliższej i dalszej przyszłości.

Zauważamy pojawianie się **nowych uwarunkowań** wywierających istotny wpływ na stan bezpieczeństwa i obronności państwa w różnych jego wymiarach. Granice między państwami wchodzącymi w skład tworzonych sojuszy zaczynają mieć charakter symboliczny. Istnieje między nimi swobodny przepływ idei, ludzi, towarów, finansów, informacji i innych dóbr. Zacierają się granice między bezpieczeństwem wewnętrznym a zewnętrznym. Wydarzenia w różnych krajach mają istotny wpływ na sytuację w innych krajach na zasadzie „naczyń połączonych” lub stają się problemem globalnym (informacja, terroryzm, rynki finansowe, nośniki energii i inne). Stąd zapewnienie bezpieczeństwa staje się problemem międzynarodowym.

Zmienność uwarunkowań o poszerzającym się obszarze interakcji staje się inspiracją do poszukiwania różnych form i sposobów zapewnienia bezpieczeństwa zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego. Tworzone są narodowe i sojusznicze systemy bezpieczeństwa z zamiarem podwyższania skuteczności w osiągnięciu zamierzonych celów.

Przedstawione wyżej wyjaśnienia wprowadzające do przedmiotowej problematyki, w ujęciu terminologicznym i podziałów typologicznych, ukazują złożony charakter bezpieczeństwa i obronności państwa, rosnącą wagę dla cywilizacyjnego rozwoju państw i **dynamikę zmian**, które stają się procesem wymagającym prowadzenia ciągłych analiz i ocen, celem podejmowania decyzji do stosownego reagowania.

W dokonywanych podziałach bezpieczeństwa, według różnych kryteriów, dostrzegamy rozległy obszar przedmiotu naszego zainteresowania, który ulega nieustannym zmianom – zarówno w zakresie strukturalnym, jak i funkcjonalnym. Dlatego też trzeba zakładać, iż przedstawione, aktualne definicje i wyjaśnienia terminologiczne mogą wymagać określonych korekt, stosownie do pojawiających się nowych, często trudnych do przewidzenia sytuacji w środowisku bezpieczeństwa.

Zważywszy na zapisy obecnie obowiązującej *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP*, a w niej na interesy narodowe i cele strategiczne, najbardziej zainteresowani jesteśmy utrzymaniem na wymaganym poziomie bezpieczeństwa narodowego. Jednak jest ono obecnie zależne zarówno od sytuacji wewnętrznej państwa, jak i od relacji ze środowiskiem międzynarodowego bezpieczeństwa. Trzeba też uwzględniać zasadnicze elementy bezpieczeństwa według kryterium przedmiotowego, bowiem następują przewartościowania priorytetów. Historyczne, pierwszoplanowe znaczenie bezpieczeństwa militarnego (roli sił zbrojnych) ustępuje pola

bezpieczeństwu politycznemu i gospodarczemu. Trudne do określenia, w bliższej, a szczególnie w dalszej przyszłości, jest znaczenie bezpieczeństwa informacyjnego, które zaczyna dominować w najbardziej żywotnych segmentach funkcjonowania państwa i systemów bezpieczeństwa.

Pojawiają się też opinie i przewidywania prognostyczne wskazujące, po pierwsze, na znaczący wpływ bezpieczeństwa energetycznego na stan bezpieczeństwa lokalnego (narodowego), regionalnego i globalnego, a po drugie, na znaczenie dostępu do strategicznych surowców, żywności i wody dla zapewnienia bezpieczeństwa na każdym z tych poziomów.

2. ZMIENNY CHARAKTER ZAGROŻEŃ

2.1. Uwagi ogólne

W całokształcie problematyki bezpieczeństwa, w tym szczególnie jego militarnych aspektów, ważna jest identyfikacja i prognoza zagrożeń. One bowiem stanowią podstawę do prowadzenia ocen i projektowania zamierzeń zapewniających bezpieczeństwo na wszystkich jego poziomach, od indywidualnego do globalnego. Mimo ciągłego rozszerzania się spektrum różnych zagrożeń (z dominacją terroryzmu) i zmian w potęgowaniu mocy rażenia oraz zakresu destrukcyjnego oddziaływania, to jednak siły i potencjały militarne w połączeniu z decyzjami politycznymi o ich użyciu odgrywają nadal w tym zakresie istotną rolę.

Wzrost wagi pojawiających się zagrożeń wynika z rozwoju ich dynamiki i **zmiennego charakteru**, często trudnego do przewidzenia. Zagrożenia wkraczają poza sferę militarną. Do celów agresywnych wykorzystywane są zdobycze cywilizacyjne i naukowo-techniczne. Powoduje to potrzebę przeznaczania zwiększonych środków na identyfikację i ocenę zagrożeń w czasie pozwalającym podjąć stosowne przeciwdziałanie.

Do ich wykrywania, oceny i prognozowania powołane są stosowne instytucje, zespoły i różne organizacje (komórki) wyposażone w nowoczesne instrumenty. Ich działanie ma charakter międzyresortowy i zasięg międzynarodowy. Doświadczenia ostatnich lat dowiodły, że mimo rozbudowanych struktur instytucjonalnych, dobrze przygotowanych kadr oraz systemów dysponujących nowoczesną aparaturą wykrywania, analizowania i oceny zagrożeń, nie zdołano stworzyć skutecznej zapory przed zaskakującymi atakami terrorystycznymi w Stanach Zjednoczonych, Hiszpanii, Wielkiej Brytanii i w innych krajach. Nowoczesne technologie i elektroniczne systemy wykrywania okazały się niewystarczające. Oceniono wówczas, że trzeba więcej uwagi zwrócić ponownie na tworzenie i wykorzystywanie osobowych źródeł informacji. Wspomniane środki rozpoznania, o niespotykanych dotychczas możliwościach precyzyjnego wykrywania wszelkich zagrożeń dających się materialnie i informacyjnie zidentyfikować, nie mają jednak możliwości wykrycia tego, co dzieje się w umysłach ludzkich. Stąd zrodziła się potrzeba podjęcia działań zmierzających do podwyższenia skuteczności uzyskiwania informacji ze źródeł osobowych. Niewątpliwie jest to zadanie trudne i wymagające czasu na odbudowę zaniedbanych struktur i procedur operacyjnego funkcjonowania.

Na temat zagrożeń, w różnych kontekstach, zakresach i obszarach funkcjonalnych, napisano wiele pozycji. Autorzy opracowań wywodzą się z różnych środowisk krajowych i zagranicznych, zajmujących się bezpieczeństwem, a w nim oceną zagrożeń. Bogata literatura przedmiotu pozwala czytelnikom zaspokoić ciekawość

poznawczą w tym zakresie ze znaczną szczegółowością, zarówno w odniesieniu do obecnego stanu wiedzy, jak i ocen prognostycznych. Lista autorów jest długa, częściowo przywołana w przypisach i spisie literatury. Dlatego też w tej części publikacji przywołane zostaną wybrane kwestie, uznane za istotne i zwracające uwagę na istotę problemu.

O priorytetowej wadze zasygnalizowanych zagadnień świadczą zapisy *Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2003 i 2007). Oprócz wskazania ocenianych zagrożeń, podkreśla się w nich także tendencję do przesuwania punktu ciężkości z „tradycyjnych” zagrożeń w kierunku nietypowych, trudnych do identyfikowania.

Dostrzec można także znaczne zainteresowanie środowiska akademickiego AON wszelkimi zagrożeniami, w tym także, ze względu na uprawiane specjalności, zagrożeniami o charakterze militarnym. One bowiem stanowią podstawę do prowadzenia analiz i ocen służących projektowaniu rozwiązań koncepcyjnych w zakresie użycia sił zbrojnych w obronie kraju i poza jego granicami. Dotyczy to nie tylko kwestii strategicznych, ale również operacyjnych i taktycznych, które są przedmiotem zainteresowania naukowego i dydaktycznego Instytutu Wojsk Lądowych i innych komórek Wydziału Zarządzania i Dowodzenia AON. Natomiast szersze spektrum zagrożeń, w tym dotyczące bezpieczeństwa narodowego (lokalnego), regionalnego i globalnego, jest przedmiotem zainteresowania Wydziału Bezpieczeństwa Narodowego tej uczelni.

Doświadczenia historyczne i uzyskiwane z ocen współczesnych konfliktów i zdarzeń naruszających stan bezpieczeństwa w różnych zakresach i obszarach ukazują znaczącą wagę trafności (poprawności) dokonywanych identyfikacji i prognoz **zagrożeń**, przedstawianych w odpowiednim czasie stosownym ośrodkiem decyzyjnym, funkcjonującym w strukturach tworzonych na rzecz bezpieczeństwa.

2.2. Zmiany w terminologii i typologii zagrożeń

Naturalną konsekwencją dynamicznych zmian w środowisku bezpieczeństwa są pojawiające się **nowe zagrożenia**, które wymagają identyfikacji, wyjaśnienia ich istoty i umiejscowienia w określonych grupach typologicznych, według przyjmowanych kryteriów podziału. Reagowanie na zmiany w przedmiotowym środowisku powinno być procesem ciągłym, jesteśmy bowiem zainteresowani wiedzą aktualną i ocenami prognostycznymi opartymi na przekonujących i wiarygodnych przesłankach.

W obecnie pojawiających się publikacjach **zagrożenia** łączone są często z **wyzwaniami**, a niekiedy terminy te są używane zamiennie. Stąd wynika potrzeba przypomnienia i aktualizacji ich znaczenia.

Wyzwanie to działanie mające na celu skłonienie przeciwnika do podjęcia walki²⁶. W innym ujęciu to sytuacja nowa i trudna, wymagająca określonego odzewu i podjęcia stosownych działań²⁷.

Zagrożenie to sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego dla otoczenia²⁸.

Przedstawione definicje uzasadniają przypadki łączenia tych terminów przy wyrażaniu ocen budzących zaniepokojenie możliwym rozwojem sytuacji. Nie można jednak traktować ich jako tożsame. **Wyzwanie** jest bowiem sygnałem do podjęcia stosownych działań, najczęściej wyrażających określone stanowisko w relacjach politycznych, artykułowanie ostrzeżeń i pokazywanie możliwości reagowania. Natomiast **zagrożenie** wymaga podejmowania zdecydowanych działań, reagowania celem niedopuszczenia do powstania stanu niebezpiecznego. Jest więc istotna różnica w znaczeniu tych terminów. Warto przy tym zwrócić uwagę na pewną cechę łączącą ich istotę, mianowicie – przechodzenie zjawisk z kategorii wyzwań do zagrożeń²⁹. Innymi słowy, wyzwania mogą się przerodzić w zagrożenia. Jest to ostrzeżenie wskazujące na konieczność wczesnego reagowania na pojawiające się sygnały o możliwym, niebezpiecznym rozwoju sytuacji.

Dostrzec także można, iż termin „zagrożenie” ma obecnie szerokie znaczenie. Jest to wynikiem zmian uwarunkowań funkcjonowania społeczeństw i przemian cywilizacyjnych. Stąd, oprócz **wojskowo-politycznej** płaszczyzny bezpieczeństwa, brane są obecnie pod uwagę także kwestie ekonomiczne, naukowo-techniczne, ideologiczne, kulturowe, humanitarne, czy też ekologiczne³⁰. Dlatego **motyw rozwoju**, oprócz integralności i suwerenności, stał się jednym z podstawowych składników bezpieczeństwa. Utrzymywanie go na właściwym poziomie wymaga prowadzenia systematycznych ocen pojawiających się zagrożeń i eliminacji czynników powodujących destabilizację państwa, zarówno w zakresie militarnym, jak i politycznym, ekonomicznym, czy też społecznym. Należy przy tym podkreślić, iż **aspekt militarny** ma nadal relatywnie największe znaczenie, tak w zakresie oceny zagrożeń, jak i w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa.

Zagrożenia militarne to pojawiająca się możliwość użycia przez stronę przeciwną sił i środków o charakterze militarnym oraz realizacja zamierzeń zaliczanych przez społeczność międzynarodową do elementów tych zagrożeń.

Wskazane jest mieć także na uwadze **klasyfikację przyjętą przez KBWE (OBWE)**, wedle której występuje sześć następujących grup zagrożeń: militarne, polityczne, wymiaru ludzkiego, ekologiczne, ekonomiczne i socjalne.

²⁶ *Mały słownik języka polskiego*, PWN, Warszawa 1995, s. 1087.

²⁷ B. Balcerowicz, *Pokój i „nie-pokój” na progu XXI wieku*, Warszawa 2002, s. 185.

²⁸ *Słownik terminów...*, wyd. cyt., s. 162.

²⁹ R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe...*, wyd. cyt., s. 242.

³⁰ A. Dawidczyk, *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, Warszawa 2001, s. 17.

Do **zagrożeń militarnych** zaliczamy:

- rozprzestrzenianie broni masowego rażenia,
- nadmierną rozbudowę sił zbrojnych,
- nieprzestrzeganie zobowiązań w dziedzinie kontroli zbrojeń i rozmieszczania sił zbrojnych,
- niewystarczającą demokratyczną kontrolę nad siłami zbrojnymi,
- tolerancję wobec sił niepodporządkowujących się władzy konstytucyjnej,
- niewspółmierne do sytuacji stosowanie siły w kryzysach wewnętrznych³¹.

Wymienione **zagrożenia militarne** mają charakter ogólny i sygnalizują pojawiający się problem, który wymaga stosownych działań, początkowo bez użycia siły militarnej.

Przy zastosowaniu kryterium przestrzennego (zasięgu) wyzwania i zagrożenia (według J. Pawłowskiego) można podzielić następująco³²:

Wyzwania globalne:

- terroryzm międzynarodowy,
- proliferacja broni masowego rażenia,
- nieprzewidywalna polityka reżimów autorytarnych,
- zjawisko „państw w stanie rozkładu”.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego:

- terroryzm,
- proliferacja broni masowego rażenia,
- stosowanie coraz bardziej niszczycielskich technologii w celu uzyskania maksymalnego efektu psychologicznego,
 - migracja ludności z obszarów niestabilnych – regionów konfliktów zbrojnych i biedy,
 - transnarodowe organizacje przestępcze.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski:

- tranzytowe położenie Polski,
- zorganizowana przestępczość międzynarodowa (przemyt broni, niebezpiecznych materiałów oraz ludzi, narkobiznes),
 - obce służby specjalne,
 - ugrupowania terrorystyczne, ekstremistyczne oraz zorganizowane grupy przestępcze,
 - dostęp do informacji niejawnych, w tym wykorzystywanych w ramach współpracy sojuszniczej,
 - zagrożenia w sferze teleinformatycznej.

Przedstawione wyżej wyjaśnienia terminologiczne i typologiczne ukazują zmienny charakter zagrożeń, zależny od zmian w środowisku bezpieczeństwa i dynamiki rozwoju społeczeństw, w tym zwłaszcza w zakresie technologii i informacji.

³¹ B. Balcerowicz, *Pokój...*, wyd. cyt., s. 185–186.

³² J. Pawłowski, *Wykład na temat bezpieczeństwa przeprowadzony na spotkaniu Klubu Absolwenta ASG, AON, Warszawa 2006.*

2.3. Militarne zagrożenia obszaru kraju

W całokształcie zagrożeń militarnych najwięcej uwagi poświęcamy (powinniśmy poświęcać) kwestiom związanym z obroną naszej Ojczyzny. W obecnej sytuacji – stanu bezpieczeństwa i relacji w stosunkach międzynarodowych, nie ma rzeczywistych przesłanek wskazujących na możliwość pojawiania się zagrożeń militarnych **lądowego obszaru kraju, przestrzeni powietrznej i morskich wód terytorialnych**. Wprawdzie po wydarzeniach w Gruzji (lato 2008 roku) powróciła potrzeba poświęcenia większej uwagi ocenom zagrożeń militarnych z azymutu wschodniego, to jednak możemy nadal twierdzić, iż obecna sytuacja jest dla nas wyjątkowo korzystna i stwarza możliwość niezakłóconego rozwoju.

Mimo istniejącej stabilności, mając na uwadze bolesne doświadczenia historyczne, a także obowiązek monitorowania zagrożeń, powinniśmy prowadzić ciągłe analizy i oceny sytuacji polityczno-militarnej, zwłaszcza w obszarach bezpośrednio z nami sąsiadujących. Dotyczy to oceny zagrożeń militarnych w czytelnym podziale na okresy: **pokoju, kryzysu i wojny** oraz w odniesieniu do zagrożeń **lądowych, powietrznych i morskich**.

Niewątpliwie najwięcej uwagi poświęcamy ocenie **zagrożenia lądowego**, dostrzegając przy tym istotne zmiany w jego charakterze. Taka powinność wynika z zapisów konstytucyjnych, w których nasza suwerenność i nienaruszalność terytorialna są traktowane priorytetowo. Do zapewnienia bezpieczeństwa lądowego przestała jednak wystarczać obrona granic. Oprócz zagrożeń z przestrzeni powietrznej, czy też destrukcyjnego oddziaływania instrumentów walki informacyjnej, należy się liczyć z trudnymi do przewidzenia zagrożeniami terrorystycznymi.

Zmienił się także charakter **zagrożeń uderzeniami z powietrza**, a nasza przestrzeń powietrzna chroniona jest w ramach zintegrowanego systemu sojuszniczego. Pojawił się jednak nowy problem oceny i przeciwdziałania wykorzystywaniu cywilnych obiektów latających do aktów terroru. To m.in. w tym celu stworzono prawne możliwości zestrzeliwania obiektów niereagujących na polecenia służb kierowania ruchem lotniczym. Jest to jednak postanowienie kontrowersyjne w sensie moralnym i prawnym, dlatego też nadal stanowi przedmiot dyskusji.

Znacznie mniej problemów przysparza ocena **morskich zagrożeń militarnych**, zwłaszcza w okresie pokoju. Spodziewać się natomiast można wzrostu tego rodzaju zagrożeń podczas narastania sytuacji kryzysowych, czy też w toku prowadzenia konfliktu zbrojnego. Obiektami uderzeń przeciwnika mogą być wówczas cele morskie, a także lądowe – rozmieszczone w pasie przybrzeżnym. Powinniśmy również uwzględniać nowe kategorie zagrożeń, na które mogą być narażone okręty marynarki wojennej biorące udział w połączonych operacjach sojuszniczych, na akwenach mórz i oceanów. Natomiast na akwenie Morza Bałtyckiego możemy oczekiwać minimalizacji zagrożeń w związku z możliwościami dużymi możliwościami rozpoznania, współpracą sojuszniczą oraz przyjaznymi relacjami z państwami położonymi wokół tego akwenu. Nie mamy też obecnie powodów do obawy o wystąpienie zagrożeń ze strony potencjału marynarki wojennej Obwodu Kalinińskiego, jednak sytuacja wymaga stałego monitoringu.

2.4. Zagrożenia asymetryczne, dynamiczne, pelzające i sieciocentryczne

Mając na uwadze kwestie prognostyczne, oceniane w ramach zagrożeń militarnych, wskazane jest odniesienie do relatywnie nowych – **zagrożeń asymetrycznych**. „Asymetria” i „asymetryczność” są terminami określającymi różnorodne formy dysproporcji występujących w otoczeniu przeciwstawnych sobie rzeczywistości.

Przez „**asymetrię**” w sferze bezpieczeństwa i strategii należy rozumieć myślenie i działanie odmienne od przeciwnika w celu maksymalizowania własnej przewagi, wykorzystania słabości przeciwnika, a także zdobycia inicjatywy lub uzyskania większej swobody operacyjnej³³.

Istota „**asymetrii**” to między innymi:

- nieuczciwa walka,
- uderzenie w słaby punkt,
- walka informacyjna,
- walka w sferze opinii publicznej,
- groźba lub wykorzystanie broni masowego rażenia³⁴.

Zagrożenie asymetryczne stwarza najczęściej stronę, która dążąc do konfrontacji, nie jest zdolna przeciwstawić się przeciwnikowi w sposób symetryczny, z użyciem tych samych lub podobnych środków walki. Jest to nowa jakość w sferze zagrożeń, do której obecnie przywiązuje się dużo wagi. Przedmiotem szczególnego zainteresowania są kwestie wykrywania tych zagrożeń i przewidywania możliwych sposobów działań destrukcyjnych. Trudność wynika z posiadania przez stronę przeciwną możliwości wyboru czasu, środka, sposobu i obiektu uderzenia.

Ocenia się, że zagrożenia asymetryczne są obecnie realnym i poszerzającym się rodzajem zagrożeń. Mieszczą one w sobie także różne odmiany terroryzmu.

Kolejnego podziału typologicznego dokonał R. Kulczycki, który wyróżnia dwie grupy: **zagrożenia dynamiczne (typu D) i pelzające (typu P)**.

Do **zagrożeń dynamicznych** zalicza:

- siły natury,
- awaria techniczne,
- epidemie,
- terroryzm,
- **konflikty zbrojne**,
- zagrożenia publiczne.

Natomiast do **pelzających** zalicza zagrożenia: polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe, ekologiczne, informacyjne³⁵. Mogą one mieć związki z zagrożeniami militarnymi lub wymagać użycia siły militarnej w celu ich neutralizacji. Wyróżnikiem pierwszej grupy zagrożeń jest ich relatywna krótkotrwałość i odpowiedzialność szybkiego reagowania celem ich likwidacji. W wypadku dru-

³³ P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003, s. 11.

³⁴ Tamże, s. 18.

³⁵ R. Kulczycki, *Bezpieczeństwo a nauki wojskowe*, „Biuletyn Akademii Obrony Narodowej” 2004, nr 4/22, s. 89–92.

giej grupy już sama nazwa – „pełzające” – wskazuje na długotrwałe występowanie takich zagrożeń i potrzebę podejmowania przeciwdziałania w stosownych przedziałach czasowych.

Wskazane jest obecnie zwrócenie uwagi na nową kategorię zagrożeń o charakterze militarnym i niemilitarnym, która może pojawić się w związku z szeroko diskutowaną ideą **wojny sieciocentrycznej**. Określenie „**sieciocentryczna**”, w odniesieniu do operacji militarnych, oznacza **połączenie sił w sieci informacyjnej**. Co z kolei umożliwi tym siłom rozwój i wykorzystanie przewagi informacyjnej w celu zwiększenia potencjału bojowego i osiągnięcia interoperacyjności działań.

Warto przy tym przypomnieć, iż autorem **doktryny wojny sieciocentrycznej** jest, nieżyjący już, wiceadmirał **Arthur Cebrowski**, który kierował w Pentagonie **Biu-rem Transformacji Sił Zbrojnych**. Nad swoją koncepcją pracował od 1995 roku³⁶. Zasadniczo zdała ona egzamin zarówno w Afganistanie, jak i w Iraku. Pojawiły się jednak **pewne zagrożenia**, których przykładem była walka o most na Eufracie, 30 km od Bagdadu na drodze z Karbali (Irak 2004). Mostu bronił batalion płk. Ernesta Malone liczący 1000 żołnierzy, 30 czołgów Abrams, 12 transporterów Bradley. Walka trwała dwie godziny, od trzeciej w nocy. Batalion zaatakowały trzy brygady: ponad 10 tys. żołnierzy i 100 czołgów i transporterów – po walce niewiele z nich zostało. Wymiana informacji miała być prowadzona za pomocą Internetu, który w wyniku przeciążenia informacji przestał działać – zawieszało się oprogramowanie. Zalała się także zwykła łączność radiowa. Funkcjonowała jedynie komunikacja e-mailowa. Był to znaczący sygnał o **zagrożeniach sieciocentrycznych**.

W koncepcji wojny sieciocentrycznej wyróżniamy cztery poziomy interoperacyjności działań: **zamiaru (cele)**, **działań człowieka (koncepcje)**, **systemu (fuzja informacji)**, **materialny (środki)**. Wymienione poziomy tworzą **sieciocentryczny model architektury**. Każdy z nich może być zagrożony destrukcyjnym oddziaływaniem strony przeciwnej. Dotyczy to także możliwych zagrożeń sieciocentryzmu stosowanego w środowisku pozamilitarnym, zwłaszcza w rozwiązaniach informacyjnych pracujących na rzecz bezpieczeństwa.

Zauważyć można, iż **zagrożenia militarne** stają się w wielu przypadkach częścią innych, nowych zagrożeń lub występują określone relacje między nimi. Tam, gdzie występuje zagrożenie użyciem siły militarnej ze strony przeciwnej, sytuacja jest czytelna, bowiem reagowanie obronne powinno być prowadzone przede wszystkim przy użyciu własnych sił zbrojnych. Natomiast można się zastanawiać, czy zaliczać do zagrożeń militarnych te, które nie mają charakteru militarnego, lecz wymagają reagowania kompleksowego z użyciem sił wojskowych, np. zagrożenia terrorystyczne czy też ekologiczne. Wskazane jest zatem przyjmować, że wszelkie zagrożenia, które wymagają reakcji z użyciem siły militarnej, mogą mieć elementy zagrożeń militarnych. Mogą one występować w „czystej” formie, wtedy pojawi się możliwość użycia sił zbrojnych strony przeciwnej, lub może być to zagrożenie czy też zbiór zagrożeń wymagających reagowania militarnego.

³⁶ E. Bendyk, *Bajty w boju*, „Polityka” nr 11/2005, s. 76.

2.5. Zagrożenia terrorystyczne

Terroryzm jest obecnie uznawany za **plagę XXI wieku**. Nazywany jest też **pełzającą III wojną światową**. To jedno z największych zagrożeń zmusza społeczność międzynarodową do podejmowania wielokierunkowych, kosztownych wysiłków celem wykrywania i likwidacji jego przejawów. Jednocześnie specjalizujący się w tej problematyce analitycy wskazują na brak możliwości i koncepcji pełnego oraz skutecznego rozwiązania problemu w bliższym horyzoncie czasowym. Możliwa minimalizacja tych zagrożeń wiązana jest ze stopniowym zmniejszaniem różnic ekonomicznych, cywilizacyjnych i kulturowych między regionami.

Analizując **zagrożenia terrorystyczne**, zauważyć można w nich zarówno elementy militarne, jak i niemilitarne. Dlatego też trudno jest zaliczyć je tylko do jednej z wymienionych grup (rodzajów) zagrożeń. Środki i sposoby działania w podejmowanych akcjach terrorystycznych są bardzo zróżnicowane. Mogą to być działania dywersyjne zorganizowanych grup oporu na terenach okupowanych, ale także akcje terrorystyczne na centra i obiekty cywilne przy wykorzystaniu środków niemilitarnych (samoloty, elektronika). Wyborem obiektów ataków terrorystycznych jesteśmy ciągle zaskakiwani. Najczęściej motywem działań terrorystycznych jest uzyskanie maksimum destrukcji i zastraszenie społeczeństw, z zamiarem osiągnięcia celów politycznych. Przed podjęciem ataku terroryści mają naturalną przewagę, gdyż mogą wybierać obiekt i czas uderzenia, środki destrukcyjnego oddziaływania i sposób przeprowadzenia akcji.

Problematyką walki z terroryzmem zajmuje się wiele wyspecjalizowanych instytucji narodowych i międzynarodowych. Podstawą podejmowanych działań jest pierwotna identyfikacja tych zagrożeń. Na ten temat ukazało się wiele opracowań i publikacji. Oceniane są różne zagrożenia terrorystyczne: od użycia broni masowego rażenia po indywidualne akcje samobójcze. Szczególnie groźne i szybko rozprzestrzeniające się są obecnie zagrożenia informacyjne o zasięgu globalnym. Terroryści wykorzystują do swoich celów nowoczesne technologie i szybki postęp w obszarze informatyki. Wykrywanie zagrożeń terrorystycznych wymaga zaangażowania wysokiej klasy specjalistów i stosowania skutecznych zabezpieczeń przed włamaniami do systemów o kluczowym znaczeniu dla bezpieczeństwa, gospodarki i przepływu informacji.

2.6. Zmienność zagrożeń niemilitarnych

Wieloaspektowe, dynamiczne zmiany w obszarze zagrożeń bezpieczeństwa wskazują na wzrost znaczenia zagrożeń o charakterze niemilitarnym. Dychotomiczny podział na zagrożenia militarne i **niemilitarne** jest obecnie często przyjmowany jako podstawowy. Można się przy tym zastanawiać, czy takie podejście jest słuszne, wcześniejsze wywody wskazują bowiem na wzajemne zależności i zazębiające się zakresy funkcjonalne, które mogą być zagrożone. Podkreśla się

przy tym, iż pierwotne wobec wszystkich zagrożeń mogą być **zagrożenia polityczne**. Generują one pozostałe rodzaje zagrożeń niemilitarnych, a te z kolei mogą ewaluować w kierunku zbrojnego użycia siły, co zaliczamy już do zagrożeń militarnych.

Zgodnie z przyjętym wcześniej podziałem według **kryterium przedmiotowego do zagrożeń niemilitarnych** najczęściej zalicza się:

- **polityczne,**
- **ekonomiczne,**
- **społeczne,**
- **ekologiczne**³⁷.

W literaturze przedmiotu spotyka się także inne klasyfikacje tych zagrożeń. I tak wyróżnia się zagrożenia: ekonomiczne (gospodarcze), społeczne, ekologiczne, kulturowe, terrorystyczne, technologiczne (T. Jemioło)³⁸.

W innym ujęciu, w podziale według kryterium źródła zagrożeń, wymienia się zagrożenia: naturalne, techniczne (awarie, katastrofy), terroryzm, masowe migracje, niepokoje społeczne oraz przestępczość zorganizowaną³⁹. Z kolei P. Soroka wśród zagrożeń innych niż militarne wyróżnia: polityczne, ekonomiczne, społeczne, kulturowe i ekologiczne⁴⁰.

Wymieniane zagrożenia są szeroko opisane w literaturze przedmiotu. Analityczny opis tych zagadnień znajdujemy m.in. w pracy naukowo-badawczej autorstwa J. Gryza, który przedstawia następujące zagrożenia: polityczne, gospodarcze, społeczne, wewnętrzne, kulturowe, ekologiczne, informacyjne, naturalne, terrorystyczne oraz awarie techniczne⁴¹. Wybrana część zagrożeń o charakterze niemilitarnym będzie przywołana w dalszych sekwencjach tego rozdziału, z zamiarem zwrócenia uwagi na ich istotę i wagę problemu.

2.6.1. Zagrożenia polityczne

Zagrożenia polityczne mieszczą się w zarówno w bezpieczeństwie międzynarodowym, jak i narodowym. Postępujący globalizm zmusza nas do postrzegania tych zjawisk we wzajemnych zależnościach i wieloaspektowych relacjach. Nas interesuje przede wszystkim **zagrożenie bezpieczeństwa narodowego**, które definiowane jest jako: „Stan, w którym nasilają się działania zorganizowanych grup społecznych (politycznych) uniemożliwiające pełnienie przez państwo jego głów-

³⁷ E. Nowak, *Zarządzanie kryzysowe w sytuacjach zagrożeń niemilitarnych*, AON, Warszawa 2007, s. 14–17.

³⁸ Tamże, s. 17.

³⁹ M. Cieślarczyk, R. Kuriata, *Kryzysy i sposoby radzenia sobie z nimi*, WNWSK, Łódź 2005, s. 74.

⁴⁰ P. Soroka, *Polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego Polski. Ujęcie normatywne*, TWO, Warszawa 2005, s. 37–101.

⁴¹ J. Gryz, *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej XXI wieku*, t. 1, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa XXI wieku*, AON, Warszawa 2004.

nych funkcji, a przez to osłabiające lub niweczące działania organów lub instytucji realizujących cele i interesy narodowe⁴².

Przedmiotowe zagrożenia obejmują zarówno politykę wewnętrzną, jak i zagraniczną państwa. Mogą one doprowadzić do obalenia legalnych władz, naruszenia racji stanu, czy też podważenia pozycji państwa na arenie międzynarodowej⁴³. W literaturze przedmiotu spotkać możemy różne ujęcia szczegółowych zagrożeń politycznych. Wśród nich wymienia się następujące:

- niepodporządkowanie się rezolucjom ONZ,
- rozwój agresywnych religii i ideologii,
- zmiany granic w otoczeniu państwa,
- zastraszanie państw,
- nieprzestrzeganie praw i wolności obywateli,
- upartyjnienie struktur państwa,
- ingerencję w wewnętrzne sprawy państwa,
- wspieranie międzynarodowego terroryzmu⁴⁴.

Przedmiotem naszego zainteresowania powinna być sytuacja w państwach leżących w bezpośrednim otoczeniu Polski. Wprawdzie nie mamy obecnie podstaw do negatywnych ocen w tym względzie, ale jednak powinniśmy prowadzić ciągłe obserwacje zmian zachodzących w tych państwach, a także oceniać symulacje różnych wariantów możliwego rozwoju wydarzeń. Takie oceny przedstawia P. Soroka w *Polistrategii bezpieczeństwa zewnętrznego Polski*⁴⁵.

2.6.2. Zagrożenia ekonomiczne

Postępujące procesy globalizacji, wzrost znaczenia handlu zagranicznego i współpracy międzynarodowej generują wzrost zagrożeń o charakterze ekonomicznym. W literaturze przedmiotu określa się je jako zagrożenia dotyczące problematyki produkcji, wymiany i rozdziału dóbr w państwie oraz racjonalnego nimi dysponowania. W ujęciu bardziej szczegółowym wymienia się następujące zakresy zagrożeń:

- egoizm ekonomiczny,
- blokady i dyskryminacja gospodarcza,
- przestępczość gospodarcza,
- dostęp do surowców, zwłaszcza energetycznych,
- funkcjonowanie sieci informatycznych,
- dostęp do nowoczesnych technologii,

⁴² *Słownik terminów z zakresu...*, wyd. cyt., s. 153.

⁴³ Por. *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, red. nauk. R. Jakubczak, J. Flis, Bellona, Warszawa 2006, s. 110.

⁴⁴ *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, red. R. Jakubczak, Bellona, Warszawa 2003, s. 93.

⁴⁵ P. Soroka, *Polistrategia...*, wyd. cyt., s. 39-43.

- transfer osiągnięć naukowych,
- niestabilność finansowa,
- mechanizmy konkurencji gospodarczej⁴⁶.

Najbardziej zagrożone ekonomiczne są kraje biedne i zacofane gospodarczo. Są one często wykorzystywane przez kraje o wysoko rozwiniętej gospodarce. Czytanie są starania zmierzające do zmniejszenia pogłębiających się dysproporcji ekonomicznych między wschodem a zachodem.

W naszych obecnych uwarunkowaniach ekonomicznych, po wejściu do Unii Europejskiej, obserwujemy zmniejszanie się zagrożeń o charakterze ekonomicznym. Funkcjonowanie w tej organizacji regionalnej z jednej strony nakłada pewne rygory ekonomiczne, ale z drugiej przyczynia się do łagodzenia napięć w gospodarce. Dotyczy to m.in. przepływu oraz wymiany towarów i surowców, zwłaszcza energetycznych. Okazało się także, iż nasze członkostwo w Unii Europejskiej pozwala zmniejszać skutki obecnego kryzysu ekonomicznego, który rozprzestrzenił się po załamaniu systemu bankowego w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Nie mamy jeszcze pełnej wiedzy co do zasięgu kryzysu, jego skutków i czasu trwania.

2.6.3. Zagrożenia społeczne

Przyjmuje się obecnie, iż zagrożenia społeczne odnoszą się do wszystkiego, co zagraża życiu i zdrowiu, tożsamości narodowej społeczeństw, bezpieczeństwu socjalnemu i publicznemu. Do szczegółowych zagrożeń społecznych zaliczyć możemy:

- naruszenie praw człowieka i podstawowych wolności,
- uprzedzenia kulturowe i religijne,
- dyskryminację wszelkich mniejszości,
- szowinizm, fundamentalizm, ksenofobię,
- patologie społeczne,
- masowe migracje,
- brutalizację stosunków międzyludzkich,
- kryzysy demograficzne⁴⁷.

Wśród zagrożeń społecznych szczególnie niebezpiecznym zjawiskiem staje się międzynarodowa przestępczość zorganizowana. Wzrasta jej zasięg i wpływy w wielu krajach świata. Jej działanie charakteryzuje brutalność i bezwzględność w osiąganiu przestępczych celów. Można też zauważyć pewne zależności między zagrożeniami społecznymi a innymi rodzajami zagrożeń niemilitarnych. Wymienić tu można zwłaszcza wzrost, lub spadek intensywności występowania zagrożeń społecznych, zależnie od poziomu rozwoju gospodarczego.

⁴⁶ Por. E. Nowak, *Zarządzanie...*, wyd. cyt., s. 15.

⁴⁷ Por. *Bezpieczeństwo narodowe Polski...*, wyd. cyt., s. 112–113.

Z zagrożeniami społecznymi łączone są zagrożenia **bezpieczeństwa socjalnego**, które obejmuje gwarancje zaspokojenia potrzeb socjalnych jednostek i rodzin. Ma ono aspekt materialny i społeczny.

2.6.4. Zagrożenia ekologiczne

Dynamiczny rozwój przemysłowy, wykorzystujący najnowsze osiągnięcia naukowo-technologiczne przyczynił się do naruszenia równowagi między człowiekiem i przyrodą. **Bezpieczeństwo ekologiczne** to „określona pewność zdrowego życia gatunku ludzkiego w jego środowisku”⁴⁸.

W odniesieniu do naszego bezpieczeństwa **zagrożenia ekologiczne** to warunki powodujące brak pewności zdrowego życia mieszkańców Polski w ich środowisku. W innym ujęciu to „takie stany zjawisk i procesów, które odbiegają od norm i stają się szkodliwe dla człowieka i przyrody”⁴⁹.

Do zagrożeń ekologicznych możemy zaliczyć:

- niekontrolowaną eksploatację zasobów naturalnych,
- zanieczyszczanie powietrza, wody i gleby,
- brak gospodarki odpadami komunalnymi, przemysłowymi i nuklearnymi,
- stosowanie niebezpiecznych technologii,
- katastrofy naturalne i przemysłowe,
- naruszanie stosunków wodnych w środowisku,
- próby broni masowego rażenia.

Efekty zagrożeń ekologicznych są już odczuwalne w postaci efektu cieplarnianego, zmian klimatycznych, nasilenia katastrof naturalnych i podnoszenia się poziomu wód. Pozytywnym zjawiskiem jest dostrzeganie tych zagrożeń i podejmowanie skutecznych działań systemowych ograniczających skalę zagrożeń ekologicznych.

2.7. Zagrożenia naturalne i techniczne

Zwiększona dynamika zmian klimatycznych i związane z nimi większa częstotliwość i poszerzony zakres destrukcyjnego oddziaływania sił natury były przyczyną wzrostu zainteresowania zagrożeniami naturalnymi. Tym zagadnieniom była poświęcona międzynarodowa konferencja zorganizowana w Poznaniu w grudniu 2008 roku. Specjaliści z całego świata zastanawiali się nad źródłami tych zagrożeń, środkami zaradczymi, które mogą (powinny) powstrzymać postępującą degradację środowiska naturalnego, a także sposobami przeciwdziałania tym zagrożeniom. Wśród **zagrożeń naturalnych** obszaru naszego kraju wymienia się: powódzie,

⁴⁸ J. Kukułka, *Ekologiczne czynniki bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, Warszawa 1994, s. 108.

⁴⁹ P. Soroka, *Polistrategia...*, wyd. cyt., s. 98.

silne wiatry, susze, anomalie pogodowe, ruchy tektoniczne, epidemie i plagi zwierzęce⁵⁰.

Wystąpienie zagrożeń naturalnych może skutkować **kłęską żywiolową**. Definiuje się ją jako wszelkiego rodzaju zdarzenia żywiolowe zagrażające bezpieczeństwu życia lub mienia dużej liczby osób albo też mogące wywołać poważne zakłócenia gospodarki narodowej. W innym ujęciu – zdarzenie, które powoduje lub może spowodować degradację środowiska, stwarzając poważne niebezpieczeństwo dla zdrowia i życia ludzi lub żywych zasobów oraz działalności gospodarczej⁵¹.

Wśród zagrożeń naturalnych w Polsce największe niebezpieczeństwo stwarzają **powodzie**, którymi zagrożonych jest 7% powierzchni naszego kraju. Wyróżnia się powodzie: opadowe, roztopowe, zimowe i sztormowe⁵². Z kłęskami powodzi występują często silne wichury. Zdarzają się też **huragany i tornada**, zwłaszcza w południowo-zachodniej części Polski (ostatnio w okolicach Częstochowy i Opola). Groźne stają się także inne anomalie pogodowe, w tym zwłaszcza bardzo **mroźne i śnieżne zimy** i ich przeciwieństwo – długotrwałe **upały i susze**. Równoległe z tymi zagrożeniami pojawiają się często inne, np. po powodzi epidemie i plagi zwierzęce. Natomiast po długich i śnieżnych zimach występują zjawiska lodowe, roztopy i szybkie przybory wód, powodujące zatory lodowe, rozlewiska i pojawianie się potoków błotno-rumowiskowych, zwłaszcza w korytach górskich rzek.

Nasz region geograficzny nie jest zaliczany do terenów zagrożonych ruchami tektonicznymi. Zdarzają się jednak przypadki **słabych trzęsień ziemi** na południu, a ostatnio (grudzień 2008 roku) na północy (Swinoujście, Słupsk) jako pochodne wstrząsów na południu Szwecji. Ponadto, ze względu na intensywną eksploatację wyrobisk górniczych na Górnym Śląsku, występują w tych rejonach **miejscowe ruchy tektoniczne** i zawałiska powodowane ingerencją człowieka.

Wraz z szybkim rozwojem przemysłowym i dynamiczną rozbudową infrastruktury nasilają się **zagrożenia techniczne**, do których zaliczamy:

- pożary,
- awarie chemiczne,
- awarie i wypadki radiacyjne,
- katastrofy komunikacyjne,
- katastrofy budowlane,
- katastrofy górnicze,
- awarie urządzeń technicznych⁵³.

Wymienione zagrożenia techniczne występowały i mogą występować w przyszłości na obszarze kraju i na terenach sąsiednich państw, co może stać się wspólnym zagrożeniem (np. takim jak awaria reaktora jądrowego w Czarnobylu). Ob-

⁵⁰ M. Cieślarczyk, R. Kuriata, *Kryzysy i sposoby radzenia sobie z nimi*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Kupieckiej, Łódź 2005, s. 74.

⁵¹ *Zarządzanie kryzysowe w Polsce*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Pułtusk 2007, s. 117.

⁵² M. Cieślarczyk, R. Kuriata, *Kryzysy i sposoby...*, wyd. cyt., s. 75.

⁵³ Tamże, s. 74.

serwujemy wzrost zagrożeń technicznych zwłaszcza w dynamicznie rozwijających się sektorach przemysłu. Mamy tu na uwadze różne kategorie katastrof komunikacyjnych, w tym zwłaszcza wypadki i katastrofy w transporcie drogowym, w których rocznie ginie w Polsce ponad pięć tysięcy osób. Natomiast katastrofy budowlane i górnicze oraz awarie techniczne są często ceną płaconą za wzrost gospodarczy osiągany przy ograniczonych nakładach na elementy zabezpieczeń przed tymi zagrożeniami.

2.8. Uwagi uogólniające

Z przedstawionych wyżej treści wnioskować można, iż problematyka **zagrożeń**, w tym przede wszystkim zagrożeń **globalnym terroryzmem**, stanowi ważny element w wieloaspektowych ocenach zagrożeń bezpieczeństwa państwa, łączonych z ocenami w wymiarze regionalnym i globalnym. Dostrzegamy tu znaczne zmiany i przewartościowania polegające na rosnącej roli **zagrożeń politycznych, ekonomicznych i ekologicznych**.

Mimo postępujących zmian priorytetów w środowisku bezpieczeństwa nadal powinniśmy w obecnych i prognostycznych uwarunkowaniach stosowną wagę przywiązywać do **oceny zagrożeń o charakterze militarnym**. Nie stanowią już one jednej grupy zagrożeń. W wyniku zmian wieloaspektowych uwarunkowań należy je bowiem postrzegać w różnych relacjach, zwłaszcza w odniesieniu do operacji reagowania kryzysowego.

Przedstawione treści ukazują naturalną tendencję **ewolucyjnych zmian**, zarówno w interpretacjach terminologicznych, jak i wyjaśnieniach istoty zagrożeń, w wykazanych zakresach, dokonanych według przyjętych, kryterialnych podziałów.

Mimo ocenianego szerokiego spektrum zagrożeń wskazane jest nadal akcentowanie wagi i istoty zagrożeń **obszaru kraju**. Szczególnej uwagi wymagają relatywnie nowe kategorie zagrożeń – **asymetrycznych i sieciocentrycznych**. Szczególnych ocen oraz wypracowania stosownych i skutecznych reakcji wymagają obecnie **zagrożenia terrorystyczne**, które mają już charakter globalny. Ma to bezpośredni związek z zapewnieniem bezpieczeństwa także w wymiarze narodowym i regionalnym. Mimo że zagrożeń terrorystycznych nie wymieniono w tej publikacji na pierwszym miejscu, to jednak trzeba wyraźnie podkreślić, iż stanowią one obecnie największy problem dla społeczności międzynarodowej. Nie można ich też zakwalifikować do określonej grupy typologicznej, gdyż pojawiają się one w różnych mutacjach, począwszy od zaskakujących działań militarnych, a na cyberterroryzmie skończywszy.

Wiele uwagi należy obecnie poświęcać problematyce **zagrożeń niemilitarnych**, bowiem ich waga i zakres oddziaływania wykazują tendencje wzrostu. Dotyczy to nie tylko niemilitarnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego, ale także elementów zagrożeń niemilitarnych w działaniach kryzysowych i operacjach re-

agowania kryzysowego (stabilizacyjnych) oraz innych działań o charakterze ekspedycyjnym.

Stanowisko w kwestii ukierunkowania oceny zagrożeń wyrażone jest w podstawowych dokumentach regulujących zasady utrzymania bezpieczeństwa państwa na wymaganym poziomie, do których zaliczamy *Strategię bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2007) i *Strategię wojskową Rzeczypospolitej Polskiej* (2004). Ważne są też plany dotyczące sił zbrojnych, do których możemy zaliczyć:

- *Studium przyszłości Sił Zbrojnych RP*, prognoza na okres do 25 lat określająca wymagane zdolności sił zbrojnych;
- *Plan rozwoju Sił Zbrojnych RP* – dotyczy okresu 12 lat i obejmuje: zadania, doktryny rodzajów wojsk, zmiany w środowisku bezpieczeństwa, politykę zakupów uzbrojenia i sprzętu;
- *Wizja Sił Zbrojnych RP – 2030 i Strategia transformacji*; dokumenty Departamentu Transformacji MON stanowiące punkt wyjścia do planowania perspektywicznego, obejmującego okres 30 lat⁵⁴.

Istotne znaczenie w prowadzonych ocenach zagrożeń mają odniesienia zawarte w prognozach sojuszniczych NATO, w dwóch horyzontach czasowych: **10–12 lat** i **25 lat**. Pojawiające się nowe zagrożenia wymuszają zmiany w dotychczasowych priorytetach. Wynikają one z istoty współczesnego **konfliktu asymetrycznego** i ewolucji w kierunku działań w środowisku sieciocentrycznym nazywanych **wojną sieciocentryczną**⁵⁵.

Po uwzględnieniu rezultatów prognostycznych ocen w obszarze działań o zbrojnym charakterze, dostrzec można nowe elementy **zagrożeń militarnych**. Niewątpliwie mogą być one trudne w identyfikacji, a możliwe skutki destrukcyjnego oddziaływania strony przeciwnej zaskakująco duże. Stąd zasadne są dążenia do określania i identyfikacji zagrożeń militarnych, bowiem stosownie wykorzystana wiedza o nich stanowi podstawę do podejmowania racjonalnych decyzji utrzymujących bezpieczeństwo państwa na wymaganym poziomie.

Akcentowany wielokrotnie wzrost znaczenia **zagrożeń niemilitarnych**, mieszczących się w grupie podziału przedmiotowego, wymaga szczególnej wnikliwości w prowadzonych analizach i ocenach. **Zagrożenia w sferze polityki i ekonomii** stają się niebezpieczne nie tylko w skali lokalnej (narodowej), ale także w skali regionalnej i globalnej. W kompleksowych ocenach zagrożeń swe miejsce powinny mieć także **zagrożenia naturalne i techniczne** generowane równoległe ze wzrostem gospodarczym i postępem technologicznym.

Wszechogarniająca globalizacja w różnych obszarach funkcjonalnych rodzi potrzebę dokonywania **kompleksowych ocen** pojawiających się zagrożeń. Ich pod-

⁵⁴ M. Ojrzanowski, *Kierunki rozwoju sił zbrojnych (podejście polskie)*, artykuł przygotowany do publikacji w ZN AON 2008, s. 8.

⁵⁵ Tamże, s. 113–114; E. Pietrzyk, *Przygotowanie i użycie wojsk lądowych w operacji. Współdziałanie z innymi komponentami*, [w:] *Operacja „Iracka Wolność”*, materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa 2003, s. 71.

stawą i źródłem wiedzy powinny być oceny szczegółowe, prowadzone na różnych poziomach i według przyjmowanych podziałów kryterialnych. Takim podejściem powinno się obecnie kierować każde państwo, które dąży do zapewnienia wymaganego poziomu bezpieczeństwa. **Identyfikacja współczesnych zagrożeń**, zwłaszcza **globalnym terroryzmem**, i ich zwalczanie wymaga wspólnych działań ponadnarodowych, koordynacji wysiłków i wzajemnej wymiany informacji.

Wskazane jest uwzględnić także zagrożenia, na które analitycy i specjaliści wskazują w dalszej perspektywie czasowej. Wymieniana jest ostra rywalizacja o **surowce strategiczne**, dostęp do **wody** i zaspokajanie **potrzeb żywnościowych**.

3. WSPÓŁCZESNE SYSTEMY BEZPIECZEŃSTWA. KIERUNKI ZMIAN

3.1. Relacje: bezpieczeństwo – system

Szeroko ujmowaną problematyką bezpieczeństwa zajmują się obecnie zarówno profesjonalni specjaliści, jak i różne zespoły powoływane przez narodowe instytucje, a także przez regionalne i globalne organizacje, których celem jest zapewnienie bezpieczeństwa państw w kluczowych obszarach funkcjonalnych.

Wraz z pojawianiem się nowych zagrożeń wzrasta zainteresowanie systemami zapewniającymi bezpieczeństwo w różnych zakresach. Trudne do przewidzenia, przeprowadzone w ostatnich latach ataki terrorystyczne zmobilizowały społeczność międzynarodową do wysiłku poszukiwania skutecznych sposobów wykrywania zagrożeń i reagowania na nie, celem ich likwidacji lub minimalizacji. Doskonalili się istniejące i tworzy nowe systemy bezpieczeństwa. Dostrzegalny jest tu wpływ wszechogarniającej globalizacji. Nie ma bowiem obecnie możliwości zapewnienia bezpieczeństwa w ramach jednego państwa. Nie pozwala na to era informacyjna i możliwości destrukcyjnego oddziaływania w różnych częściach globu ziemskiego.

Będące przedmiotem naszego zainteresowania **współczesne systemy bezpieczeństwa** są sukcesywnie doskonalone, stosownie do zmieniających się uwarunkowań środowiska bezpieczeństwa państw, regionów i świata. Waga problemu dostrzegana jest przez społeczność międzynarodową i to jest główną przyczyną akceptacji potrzeby współpracy między państwami, które dążą do zapewnienia możliwie najwyższego poziomu bezpieczeństwa narodowego.

Wcześniej wyjaśniona została istota terminu „**bezpieczeństwo**” z sugestią dokonywania kolejnych interpretacji jego znaczenia, zależnie od zmian uwarunkowań w jego środowisku, jesteśmy bowiem zgodni, że jest to materia zmienna. Wymieniony w tytule rozdziału termin „system” jest używany w różnych kontekstach. Można nawet zauważyć, że jest on nadużywany, tak w komunikacji społecznej, jak i w rozumieniu naukowym. Można też odnieść wrażenie, że zbyt często posługujemy się tym terminem, nie zwracając uwagi na jego całościowe i wieloaspektowe znaczenie. Wskazane jest zatem przywołanie definicji systemu akceptowanej w środowisku AON i przyjęcia jej do dalszych rozważań, ocen i analiz.

System – to każdy złożony obiekt wyróżniony w badanej rzeczywistości, stanowiący całość tworzoną przez zbiór obiektów elementarnych (elementów) i powiązań (relacji) pomiędzy nimi⁵⁶.

⁵⁶ P. Sienkiewicz, *Inżynieria systemów*, AON, Warszawa 1983, s. 27.

Niewątpliwie autor powyższej definicji jest autorytetem w zakresie teorii systemów i mimo pojawiających się wielu innych ujęć nadal ta definicja cytowana jest przez teoretyków tej problematyki.

Warto przy tym przywołać inne podstawowe kategorie związane z systemami, pojawiające się w różnych publikacjach, w których stosowane jest podejście systemowe. Zaliczamy do nich: **otoczenie systemu, nadsystem, podsystem i element jako niepodzielną część systemu**. Wymienione nazwy sygnalizują znaczenie i relacje systemowe tych kategorii. Wykorzystywane są one do budowy i optymalizacji struktur i relacji zapewniających ich sprawne funkcjonowanie. Także w odniesieniu do bezpieczeństwa zastosowanie podejścia systemowego, po pozytywnych ocenach wieloletnich doświadczeń, uznano za zasadne. Można zakładać, iż u podstaw takiej oceny znalazły się wymagania szeroko rozbudowanych struktur i znacznych obszarów działania, które wymagają racjonalnych rozwiązań, czytelnych i sprawnych relacji oraz otwartości na zmiany. Takie wymagania stawiane są przede wszystkim przed organizacjami przeznaczonymi do zapewnienia bezpieczeństwa o zasięgu międzynarodowym. Dlatego też w celu spełnienia tych wymagań zastosowano wymienione wyżej podejście, co skutkowało propozycją przyjęcia nazwy: współczesne systemy bezpieczeństwa. Niewątpliwie do takich systemów o zasięgu ponadregionalnym i światowym zaliczamy: Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ), Organizację Paktu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unię Europejską (UE). Dostrzegamy też znaczącą rolę w utrzymaniu bezpieczeństwa regionalnego (pośrednio – światowego) wielu innych systemów.

3.2. Ewolucyjne zmiany w Organizacji Narodów Zjednoczonych

Organizacja Narodów Zjednoczonych jest **globalnym systemem** bezpieczeństwa o największym zasięgu oddziaływania. Mimo bogatej wiedzy o tej organizacji dostępnej w wielu źródłach uznano, iż w tym miejscu wskazane jest przywołać podstawowe informacje z nią związane, i tak:

- 24 października 1945 roku, Nowy Jork – podpisanie Karty Narodów Zjednoczonych,

- organizacja zrzesza 192 państwa,
- Ben Ki-Moon – obecny sekretarz generalny ONZ,
- art. 4 Karty NZ – członkiem ONZ może być każde państwo miłujące pokój.

Podstawowe **zadanie Organizacji** to utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa za pomocą zbiorowych i pokojowych wysiłków.

Najwyższym organem ONZ jest **Zgromadzenie Ogólne**, któremu podlega najważniejszy organ struktury ONZ – **Rada Bezpieczeństwa**. W jej skład wchodzi pięciu stałych członków: Chiny, Francja, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone i Rosja, którzy mają prawo weta. Na kadencję dwuletnią Zgromadzenie Ogólne wybiera natomiast dziesięciu niestałych członków Rady: pięciu z Afryki i Azji, trzech z Europy, dwóch z Ameryki Łacińskiej. Decyzje w sprawach **procedural-**

nych zapadają większością dziewięciu głosów jakichkolwiek członków Rady, a w sprawach **merytorycznych** – większością dziewięciu głosów, w tym wszystkich stałych członków Rady⁵⁷.

Decyzje Rady zapadają w drodze **rezolucji**. Najważniejsze decyzje dotyczą bezpieczeństwa międzynarodowego. Od 1960 do 2002 roku pod auspicjami ONZ przeprowadzono dziewięć **operacji pokojowych**: Korea, Kongo, Cypr, Bliski Wschód, Zatoka Perska, Somalia, Kambodża, była Jugosławia, Irak.

Wskazywana niewydolność Rady Bezpieczeństwa jest przyczyną jej reformowania. Dotyczy to przede wszystkim rozszerzenia składu członków Rady i zmiany w systemie głosowania. Chodzi tu głównie o ograniczenie weta, aby usprawnić proces podejmowania decyzji w sytuacjach zagrożeń bezpieczeństwa światowego.

Wielokrotnie dostrzegano potrzebę zmian w celu usprawnienia funkcjonowania ONZ i podwyższenia skuteczności podejmowanych decyzji na rzecz bezpieczeństwa. Przywołać tu można przedstawiony w 1997 roku przez ówczesnego sekretarza generalnego K. Annana, raport – plan pt. *Odnowić Narody Zjednoczone: program reform*. Zakładał on wzmocnienie struktur zarządzania strategicznego. Działalność ONZ została podzielona na cztery sektory: **pokój i bezpieczeństwo**, sprawy gospodarcze i społeczne, współpraca na rzecz rozwoju i problemy humanitarne. Prawa człowieka miały być uwzględnione we wszystkich sektorach działalności. Reforma ta, po długotrwałych dyskusjach, została tylko częściowo zrealizowana⁵⁸.

Kolejną śmiałą próbą reformatorską K. Annana było przedłożenie w 2005 roku całościowego projektu reformy ONZ skupionej wokół trzech problemów: rozwój, bezpieczeństwo, prawa człowieka. Największe kontrowersje powstały wokół Rady Bezpieczeństwa i idei powołania Rady Praw Człowieka. Jednak przyjęta na specjalnym szczycie Organizacji deklaracja bardzo „rozwodniła” propozycje modernizacji ONZ, za co odpowiedzialność ponoszą tworzące ją państwa⁵⁹. Warto przy tym zaznaczyć, że **Polska poparła powołanie Rady Budowania Pokoju**, nowego ciała mającego usprawnić międzynarodowe wysiłki na rzecz trwałego rozwiązywania konfliktów. Opowiedziała się też za wprowadzeniem do dokumentu końcowego szczytu zasady „odpowiedzialności za ochronę”, sankcjonującej prawo reakcji społeczności międzynarodowej, nie wyłączając użycia siły zbrojnej, w wypadku masowych naruszeń praw człowieka⁶⁰.

Przywołane inicjatywy reformy ONZ nie przynoszą oczekiwanych skutków, jednak sygnalizują potrzebę zmian. Mimo ograniczonego braku skuteczności ONZ uznawana jest za organizację, która jest nadal potrzebna.

⁵⁷ E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Wyd. UW, Warszawa 2006, s. 381.

⁵⁸ Tamże, s. 394.

⁵⁹ Tamże, s. 295, 296.

⁶⁰ S. Bieleń (red.), *Polska w stosunkach międzynarodowych*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Warszawa 2007, s. 40.

3.3. Przewartościowania w NATO

3.3.1. Uwagi ogólne i normatywne

Na interesujący nas transatlantycki system bezpieczeństwa, jakim jest NATO, istotny wpływ wywierają dynamiczne zmiany polityczno-militarne, które wymuszają dostosowanie tej organizacji do zmiennych uwarunkowań zarówno pod względem rozwiązań koncepcyjnych, jak i procedur decyzyjnych. Uwzględniając powyższe okoliczności, podjęto trud opracowania *Nowej koncepcji strategicznej Sojuszu* i doprowadzono do jej przyjęcia w kwietniu 1999 roku podczas szczytu NATO Waszyngtonie. Ważnym elementem tej koncepcji było **poszerzenie obszarów zainteresowania** i ewentualnych działań Sojuszu. Dotyczyło to obszarów byłego Związku Radzieckiego i **utworzenia Euroatlantyckiej Rady Współpracy**. Ponadto Sojusz postanowił **działać na rzecz bezpieczeństwa poza traktatową strefą odpowiedzialności (operacje spoza art. 5)**. Wyrazem tego była gotowość do podejmowania operacji reagowania kryzysowego, przede wszystkim w sytuacjach dramatów humanitarnych i masowych naruszeń praw człowieka⁶¹.

Ponadto wyraźny akcent położono na **utrzymanie zdolności wojskowej** przez skuteczność działań militarnych w każdych dających się przewidzieć okolicznościach. Jej osiągnięcie w obecnym i przyszłym środowisku bezpieczeństwa dowiązano do zwiększenia **interoperacyjności**, zarówno w ramach sił Sojuszu, jak i między nim a państwami partnerskimi.

W przyjętej wówczas koncepcji strategicznej wiele wagi przywiązywano do wnoszenia odpowiedniego, **adekwatnego do możliwości, wkładu** do realizacji zamierzeń w ramach prowadzonych misji. Warto też podkreślić podejście perspektywiczne w dokonywanych ocenach możliwych priorytetów. Zaliczyć do nich należy m.in. **mobilność** sił Sojuszu oraz zdolność do ich rozwinięcia na odległych teatrach działań, a także podwyższanie niezawodności systemów dowodzenia w warunkach wprowadzania idei działań w środowisku sieciocentrycznym.

Ważnym pokłosiem szczytu NATO w 1999 roku było przyjęcie przez Radę Północnoatlantycką w 2001 roku decyzji o konieczności rozwoju jednego, **w pełni zintegrowanego Systemu Reagowania Kryzysowego NATO**. Jego celem było zapewnienie odpowiedniej gotowości do działań zapobiegających kryzysom i konfliktom oraz zarządzania w sytuacjach kryzysowych, w operacjach prowadzonych zgodnie z art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego i poza nim, zgodnie z przyjętą w 1999 roku *Nową koncepcją strategiczną Sojuszu*⁶².

Po **operacji antyterrorystycznej** (pierwszej w historii działań militarnych) przeciwko Afganistanowi w 2001 roku NATO, na mocy mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ, zaczęło wykonywać misję stabilizacyjną w tym kraju. Wzrosło też zaangażowanie Polski w te działania. Zwiększono wielkość naszego kontyngentu

⁶¹ E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe...*, wyd. cyt., s. 154.

⁶² Z. Piątek, *Procedury i przedsięwzięcia systemu reagowania kryzysowego*, AON, Warszawa 2005, s. 29.

ze 100 do ok. 1200 żołnierzy (obecnie do ok. 1600) oraz przystąpiono do wykonywania zadań o charakterze bojowym i ofensywnym w jednej strefie odpowiedzialności. Działania podejmowane przez NATO potwierdzają realne wprowadzanie zmian w zakresie celów i zadań oraz dostosowaniu ich do rzeczywistych zagrożeń. Znalazły one swe miejsce w zapisach nowej strategii Sojuszu. Pokazuje ona **wzrost znaczenia działań o charakterze ofensywnym**, co zostało wymuszone pojawieniem się nowych zagrożeń, zwłaszcza terroryzmu międzynarodowego i proliferacji broni masowego rażenia.

Decyzje podejmowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa w strefie zainteresowania NATO powinny mieć gwarancje szybkiego i skutecznego wykonawstwa. Doświadczenia w tym zakresie nie są optymistyczne. Wydłużony jest proces decyzyjny oraz czas tworzenia zgrupowań operacyjnych i podejmowania realnych działań. Przykładem może tu być prośba Turcji o pomoc w sytuacji zagrożenia w 2003 roku. Był to wyraźny sygnał **potrzeby uproszczenia procedur reagowania** i stworzenia wydzielonych sił o wysokiej gotowości do podejmowania działań prewencyjnych i ofensywnych. Można zakładać, że była to kolejna przesłanka do przyjęcia koncepcji tworzenia **Sił Reagowania NATO**.

Przybliżone wyżej inicjatywy podejmowane przez NATO miały na celu **podwyższenie siły obronnej** z elementami działań ofensywnych Sojuszu. Można dostrzec, że stanowiły one inspirację do poszukiwania twórczych rozwiązań w zakresie szybkiego i skutecznego reagowania na rodzące się zagrożenia bezpieczeństwa regionalnego i globalnego.

Na temat Sojuszu Północnoatlantyckiego, jego kształtu strukturalnego i zasad funkcjonalnych opublikowano wiele pozycji. Jest to problematyka na ogół znana. Wskazane jest jednak, że względu na postępujące zmiany uwarunkowań w środowisku bezpieczeństwa, odnieść się do obecnych i prognostycznych struktur politycznych i wojskowych tej organizacji.

W kręgach specjalistów zajmujących się tą problematyką prowadzone są dyskusje i dokonywane oceny obecnie stworzonych struktur i poziomu ich funkcjonalności. Na podstawie zbieranych sukcesywnie doświadczeń pojawiają się opinie krytyczne i **proponycje zmian koncepcyjnych** w tym zakresie. Jest to proces naturalny, mający na celu podwyższenie efektywności przedmiotowych struktur i ich doskonalenie stosownie do pojawiających się wyzwań i zmian uwarunkowań polityczno-militarnych w obszarze euroatlantyckim.

Wskazane jest także uporządkowanie i uaktualnienie wiedzy o podstawowych elementach strukturalno-decyzyjnych NATO, bowiem od nich w głównej mierze uzależnione są możliwości osiągnięcia zamierzonych celów – utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w regionie. Na tej podstawie można identyfikować problem i oceniać możliwości doskonalenia i zmian w strukturach politycznych i wojskowych Sojuszu.

3.3.2. Struktury polityczne NATO

Głównym organem politycznym Sojuszu jest **Rada Północnoatlantycka**, w której skład wchodzi przedstawiciele wszystkich **26 państw członkowskich**. **Stali przedstawiciele** Rady są akredytowani przy **Kwaterze Głównej NATO** w Brukseli. Dwa razy do roku Rada Północnoatlantycka zbiera się z udziałem ministrów spraw zagranicznych.

Na szczeblu szefów państw lub rządów Rada zbiera się nie częściej niż raz na dwa lata, a jeżeli wystąpią szczególne powody, to możliwe jest doraźne zwołanie takiego posiedzenia. Rada programuje i nadzoruje bieżącą działalność Sojuszu oraz określa główne kierunki jego strategii polityczno-wojskowej. Stanowi też forum dyskusyjne w sprawach bezpieczeństwa międzynarodowego. **Decyzje Rady** są podejmowane w drodze **konsensusu**, który zapewnia Sojuszowi spójność operacyjną i polityczną⁶³.

Do politycznych organów NATO należą także: **Komitet Planowania Obronnego**, w którym uczestniczą ministrowie obrony państw członkowskich, i **Grupa Planowania Nuklearnego**, zajmująca się sprawami polityki nuklearnej Sojuszu. Ponadto w strukturach politycznych NATO funkcjonują różne komitety i grupy niższego szczebla, zajmujące się określonymi wycinkami działalności Sojuszu. W ich skład wchodzi przedstawiciele państw członkowskich.

Komitet Planowania Obronnego składa się ze stałych członków (z wyjątkiem Francji) i spotyka się co najmniej dwa razy do roku na szczeblu ministrów obrony narodowej. Ustala on wytyczne dla wojskowych władz NATO, a zakres jego odpowiedzialności jest porównywalny z zakresem odpowiedzialności Rady Północnoatlantyckiej.

Grupa Planowania Nuklearnego składa się z ministrów obrony (z wyjątkiem Francji) i zajmuje się sprawami strategii i polityki nuklearnej Sojuszu, w tym m.in. strukturą, rozmieszczeniem, zasadami użycia i bezpieczeństwem broni nuklearnej.

Kwatera Główna NATO mieści się w Brukseli, która jest polityczną siedzibą władz Sojuszu. Tworzą ją struktury administracyjne i wojskowe zabezpieczające prace organów konsultacyjnych i decyzyjnych (ponad 3 tys. osób). W jej skład wchodzi m.in. **Sekretariat Międzynarodowy i Międzynarodowy Sztab Wojskowy**.

Sekretarz generalny (z reguły Europejczyk) jest najwyższym urzędnikiem NATO. Przewodniczy Radzie Północnoatlantyckiej, Komitetowi Planowania Obronnego i Grupie Planowania Nuklearnego. Odpowiada za konsultacje i podejmowane decyzje oraz kieruje pracami Sekretariatu Międzynarodowego.

Sekretariat Międzynarodowy wspiera prace Rady Północnoatlantyckiej i jej komitetów. Składa się z Biura Sekretarza Generalnego, Biura Zarządzania, Biura Kontrolera Finansowego oraz pięciu departamentów operacyjnych:

⁶³ E. Halizak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe...*, wyd. cyt., s. 151, 152.

- Departamentu Spraw Politycznych,
- Departamentu Planowania Obronnego i Operacji,
- Departamentu Wsparcia Obronnego,
- Departamentu Inwestycji, Logistyki i Nadzwyczajnego Planowania Cywilnego,
- Departamentu Spraw Naukowych i Środowiskowych.

Na czele departamentów stoją asystenci sekretarza generalnego NATO⁶⁴. Najważniejszy w Sekretariacie Międzynarodowym jest **Departament Spraw Politycznych**, który składa się z Zarządu Politycznego i Zarządu Ekonomicznego. Ważną rolę spełnia też Departament Planowania Obrony i Operacji. Trzy zarządy tego departamentu zajmują się zapobieganiem konfliktom⁶⁵. Są to:

- Zarząd Polityki Obronnej i Planowania Sił Zbrojnych,
- Zarząd Reagowania w Sytuacjach Kryzysowych i Operacji,
- Zarząd Partnerstwa Obronnego i Współpracy.

Wśród ważnych zadań tych zarządów wymienić można udzielanie wsparcia sekretarzowi generalnemu i Radzie Północnoatlantyckiej w czasie występowania sytuacji konfliktowych oraz utrzymywanie kontaktów z innymi strukturami bezpieczeństwa międzynarodowego.

3.3.3. Struktury wojskowe NATO

Zintegrowana struktura wojskowa NATO stanowi militarną część Sojuszu. Składa się z **połączonych dowództw** i sztabów oraz kontyngentów sił zbrojnych, wydzielanych przez państwa członkowskie. Nastawiona jest na osiągnięcie celów określonych przez struktury polityczne.

Komitet Wojskowy jest organem doradczym Rady Północnoatlantyckiej i podlega **Komitetowi Planowania Obronnego**. Składa się z narodowych reprezentantów wojskowych, będących stałymi przedstawicielami szefów sztabów sił zbrojnych państw członkowskich. **Jest organem kierowniczym** wobec dowództw regionalnych i innych struktur wojskowych. Komitet Wojskowy obraduje na szczeblu szefów sztabów sił zbrojnych państw członkowskich.

Międzynarodowy Sztab Wojskowy jest organem pomocniczym i wykonawczym Komitetu Wojskowego. **Wykonuje jego decyzje i wydaje rozkazy dla dowództw regionalnych**. Ponadto przygotowuje plany i utrzymuje kontakty z sekretarzem generalnym NATO oraz Komitetami.

Sojusznicze Dowództwo Operacyjne stacjonuje w Mons (Belgia) i podlegają mu dwa dowództwa sił połączonych: w Brunssum (Holandia) i Neapolu (Włochy), oraz Połączone Dowództwo w Lizbonie (Portugalia). Dowództwom sił połączonych podlegają dowództwa komponentów lądowych, powietrznych i morskich.

⁶⁴ S. Koziej, *Między piekłem a rajem...*, wyd. cyt., s. 109–110.

⁶⁵ *Umiejędźniarodowiony konflikt wewnętrzy*, red. J. Pawłowski, A. Ciupiński, AON, Warszawa 2001, s. 64–65.

Ogólny opis powyższych struktur ukazuje także relacje podległości i możliwości współdziałania o charakterze interoperacyjnym w ramach Sojuszu. Zbierane sukcesywnie doświadczenia, zwłaszcza z operacji prowadzonej w Afganistanie, stanowią podstawę do wprowadzania zmian mających głównie na celu doskonalenie systemów i procedur dowodzenia, a w nim chodzi przede wszystkim o **sprawne decydowanie**.

3.3.4. Siły Odpowiedzi NATO

3.3.4.1. Przesłanki tworzenia Sił Odpowiedzi NATO

Zmiany uwarunkowań w środowisku bezpieczeństwa europejskiego i globalnego są przyczyną poszukiwań nowych rozwiązań w zakresie skutecznego reagowania na pojawiające się zagrożenia. Wydłużone procedury sojusznicze stają się niewystarczające w stosunku do potrzeb szybkiego reagowania, zarówno w obszarze Sojuszu, jak i poza jego granicami. Potrzebne stają się siły odpowiednio wcześniej wydzielone i przygotowane do szybkiego i skutecznego użycia w ramach reagowania kryzysowego. Zasygnalizowane wymagania stały się przyczyną powstania koncepcji powołania Sił Odpowiedzi NATO.

Ogólna akceptacja państw członków Sojuszu w odniesieniu do powołania tych sił skutkowałą obudową normatywną tego zamiaru koncepcyjnego. Zaistniała też potrzeba opracowania teoretycznych podstaw tworzenia, przygotowania i funkcjonowania Sił Odpowiedzi NATO. Stanowią one niejako kanwę do prowadzenia analiz i ocen mających na celu wypracowanie stosownych rozwiązań koncepcyjnych i propozycji efektywnego wykorzystywania potencjału tych sił. Może to przyczynić się do wyboru właściwego podejścia w odniesieniu do projektowania udziału wojsk lądowych w tworzonych mobilnych siłach NATO. Wskazane jest przy tym akcentowanie idei działań połączonych, która obecnie staje się gwarantem osiągnięcia celów operacyjnych.

3.3.4.2. Podstawy normatywne

Rozmiar pojawiających się zagrożeń, w tym zwłaszcza terrorystycznych, przyczynił się bezpośrednio do zdynamizowania inicjatyw NATO mających na celu poszukiwanie skutecznych form przeciwdziałania tym zagrożeniom. Jedną z takich inicjatyw była decyzja o powołaniu **Sił Odpowiedzi NATO (Response Force NATO – RFN) w sile 21 tys. żołnierzy**. W deklaracji przyjętej podczas szczytu NATO w Pradze, odbywającego się w dniach 21–22 listopada 2002 roku, oświadczone, że w skład tworzonych sił wejdą elementy najbardziej zaawansowane technologicznie.

Siły Odpowiedzi NATO (SON) zdefiniowano jako spójny, wielonarodowy, połączony wyszkolony i posiadający certyfikat zestaw sił, utrzymywany w bardzo wysokiej gotowości (podjęcie działań: 5–30 dni), zdolny do samodzielnego prowadzenia operacji przez 30 dni.

Formułowane dla nich wymagania przewidywały: wysoką gotowość bojową, żywotność, trwałość i samodzielność w działaniu. Powinny być one gotowe do szybkiego reagowania w dowolnej strefie geograficznej⁶⁶.

Normatywne powołanie SON nastąpiło 15 października 2003 roku w holenderskim Brunsum. Założenia koncepcji SON zostały zawarte w sojuszniczym dokumencie doktrynalnym MC 477, zaakceptowanym przez ministrów obrony NATO w lipcu 2003 roku⁶⁷.

Należy przy tym podkreślić, że inicjatywy podejmowane przez NATO w zakresie podwyższania poziomu bezpieczeństwa były uzgadniane w ramach współpracy z ONZ. Ponadto istotna jest zasada tworzenia struktur wielonarodowych w Siłach Odpowiedzi. Umożliwia to integrację tych zgrupowań na poziomie operacyjno-taktycznym, ujednoczenie procedur dowodzenia i standaryzacje systemów uzbrojenia⁶⁸.

Postanowienia sojusznicze zostały uwzględnione podczas planowania zadań o charakterze narodowym. W naszym przypadku zalecenia wykonawcze znajdujemy w *Strategii wojskowej Rzeczypospolitej Polskiej* (2004), w której wśród priorytetów przygotowania Sił Zbrojnych RP wymienia się siły wydzielane do Sił Odpowiedzi NATO i kwalifikuje się je do sił wysokiej gotowości.

W stosunku do sił przewidywanych obecnie Sojusz oczekuje naszego zwiększonego zaangażowania, które planuje się od 2011 roku⁶⁹. Warto przy tym mieć na uwadze proces tworzenia i wykorzystywania Sił Odpowiedzi NATO (NRF). Ich liczba nie musi być „sztywna” – 21 tys., lecz może to być także 22 lub 25 tys. żołnierzy. Decyzje o ewentualnych zmianach w NRF powinny zapadać na kolejnych szczytach NATO.

3.3.4.3. Przeznaczenie, zadania i struktury Sił Odpowiedzi NATO

Przedmiotowe siły są przeznaczone do działań w każdej operacji prowadzonej przez Sojusz, zarówno wynikającej z art. 5, jak i spoza niego. Ich specyfiką ma być szybkość i wchodzenie do akcji w pierwszej kolejności, a następnie powinny być

⁶⁶ Por. M. Bieniek, *Siły Odpowiedzi jako narzędzie nowych struktur dowodzenia NATO*, praca magisterska, AON, Warszawa 2005, s. 5.

⁶⁷ Z. Kmicieński, *Siły Odpowiedzi NATO a koncepcja Grup Bojowych Unii Europejskiej. Możliwości i ograniczenia wspólnych działań*, praca dyplomowa, AON, Warszawa 2005, s. 20.

⁶⁸ Por. B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2006, s. 94.

⁶⁹ F. Gagor, *Siły Zbrojne RP stan obecny i przyszłość*, wykład z 16 stycznia 2007 roku, AON, Warszawa.

one możliwie szybko zastępowane innymi siłami Sojuszu, celem odtwarzania gotowości do ponownego użycia.

Zakładane zdolności do szybkiego przerzutu NRF i wysoki poziom profesjonalizmu może stanowić czynnik odstraszenia i przyczyniać się do rozwiązywania sytuacji kryzysowych we wczesnych fazach ich rozwoju. Czas osiągnięcia gotowości bojowej do działań podstawowego modułu NRF, jakim jest brygada, przewiduje się na 5–30 dni⁷⁰. Praktyczne użycie tych sił stanowić może sprawdzian zdolności operacyjnych narodowych komponentów i przygotowania interoperacyjnego. Kolejne rotacje pozwolą natomiast zdobywać doświadczenia w prowadzeniu sojuszniczych operacji połączonych.

Przewidywane zadania dla NRF mogą być znacznie zróżnicowane, zależnie od realnych uwarunkowań.

Rozważane są następujące **możliwości użycia** tych sił:

- udział w operacjach wsparcia pokoju,
- zabezpieczenie wejścia do rejonu działań wydzielonych sił NATO,
- odstraszenie agresji przeciwko państwom lub siłom Sojuszu.

Do podstawowej **grupy zadań** przewidywanych dla Sił Odpowiedzi zaliczyć możemy te, które wymagają szybkiej reakcji likwidującej zagrożenie w początkowej fazie kryzysu. Wymienić tu można:

- udział w operacjach reagowania kryzysowego,
- udział w operacjach antyterrorystycznych,
- udział w operacjach usuwania skutków użycia broni masowego rażenia,
- przygotowanie rejonu operacji sił głównych Sojuszu,
- manifestowanie obecności lub poparcia dla decyzji Sojuszu.

W zależności od charakteru zadania tworzone jest zgrupowanie operacyjne w stosownym składzie, zapewniającym wymagane możliwości osiągnięcia zamierzonych celów.

W stosunku do struktur organizacyjnych określono wysokie wymagania. W ich skład wejdą komponenty narodowe o możliwie najwyższym poziomie gotowości i wyszkolenia. Prawdopodobnie RFN podlegać będą bezpośrednio najwyższemu dowódcy sił NATO w Europie, którym tradycyjnie jest amerykański generał. Operacyjne dowództwo RFN funkcjonować powinno na zasadzie rotacji połączonych dowództw (lądowych, morskich i powietrznych) wydzielanych z sił narodowych. Ten element, dowodzony przez generała (jedno lub dwugwiazdkowego), powinien mieć możliwość rozwinięcia wysuniętych środków dowodzenia w ciągu 5 dni w rejonie planowanej operacji⁷¹.

Oddziały RFN muszą rekrutować się z najlepszych formacji liniowych. Jednostki powinny być profesjonalne, mobilne, specjalistyczne i przygotowane do działań w ekstremalnych warunkach.

⁷⁰ M. Bieniek, *Siły...*, wyd. cyt., s. 47.

⁷¹ Tamże, s. 54.

Strukturę Sił Odpowiedzi NATO tworzą następujące komponenty: lądowy, powietrzny, morski oraz specjalistyczny.

Komponent lądowy może być tworzony jako brygadowa grupa bojowa wraz z elementami wsparcia i zabezpieczenia logistycznego. W jej składzie powinny być:

- elementy pancerne i zmechanizowane,
- elementy wsparcia lotniczego (śmigłowce szturmowe i transportowe),
- elementy artyleryjskie i obrony przeciwlotniczej,
- elementy walki radioelektronicznej i łączności,
- elementy obrony przed BMR, żandarmerii i współpracy cywilno-wojskowej⁷².

Skład komponentu lądowego uzależniony jest od wielu czynników, w tym zwłaszcza od charakteru przewidywanych zadań. Mogą to być zadania prewencyjne, stabilizacyjne, reagowania kryzysowego oraz bojowe – jeżeli sytuacja będzie tego wymagała.

Komponent lotniczy jest przewidziany do wykonywania:

- uderzeń lotniczych,
- rozpoznania obszaru działań,
- izolacji pola walki,
- wczesnego ostrzegania,
- bezpośredniego wsparcia lotniczego.

Skład komponentu lotniczego tworzony jest stosownie do przeznaczenia i specyfiki zadań.

Komponent morski to siły tworzące grupę bojową składającą się z lotniskowca oraz jednostek nawodnych, podwodnych, rozminowania, amfibijnych i pomocniczych. Przewidywane zadania to:

- konwoje,
- walka z okrętami podwodnymi,
- rozminowanie,
- uderzenia lotnicze z okrętów,
- desantowanie.

Komponent specjalistyczny może być włączony do struktur Sił Odpowiedzi NATO, jeżeli pojawi się szczególny charakter zadań. Może być on tworzony przede wszystkim z jednostek sił specjalnych, ale także z jednostek psychologicznych i rozpoznania strategicznego. Może funkcjonować pod oddzielnym dowództwem lub być zintegrowany z innym komponentem.

Nasz udział w Siłach Odpowiedzi NATO wiąże się z zobowiązaniami sojuszniczymi w latach 2007–2012, które przewidują wydzielenie do dyspozycji NATO:

- z Wojsk Lądowych: wkład do dowództwa Wielonarodowego Korpusu Północny Wschód, dwa dowództwa dywizji z jednostkami wsparcia i zabezpieczenia oraz pięć brygad ogólnowojskowych,

⁷² Tamże, s. 55.

- z Sił Powietrznych – sześć samolotów,
- z Marynarki Wojennej – pięć jednostek pływających.

Wymienione siły są zdolne do przerzutu. Z tych sił mogą być wydzielane elementy przewidziane do komponentów Sił Odpowiedzi NATO. Nie ma obecnie szczegółowych ustaleń na ten temat, chociaż RFN miały osiągnąć gotowość do końca 2006 roku. Natomiast konkretnie ustalono wzrost naszego zaangażowania w Siłach Odpowiedzi NATO do 2012 roku.

Siły te mają być następujące:

- batalion wraz z elementami wsparcia i zabezpieczenia,
- cztery samoloty F-16/ Mig-29,
- korweta ZOP i okręt wsparcia logistycznego,
- dwa–trzy zespoły bojowe MW⁷³.

Na podstawie obecnie dostępnych źródeł można wyrobić sobie ogólny pogląd na temat przeznaczenia, składu, możliwości bojowych, gotowości do działań i naszego udziału w Siłach Odpowiedzi NATO. Nie można natomiast odnieść się do kwestii szczegółowych, bowiem nadal prowadzone są uzgodnienia koncepcyjne i wykonawcze. Dzieje się to w okresie zmian funkcjonalnych w Sojuszu z równoległym zaangażowaniem w operacji stabilizacyjnej w Afganistanie. Jej rezultaty będą miały znaczący wpływ na przyszłość NATO, w tym także na koncepcje związane z Siłami Odpowiedzi.

Wnioski

Z przedstawionych wyżej analiz i ocen wnioskować można, iż koncepcja tworzenia Sił Reagowania NATO rodziła się sukcesywnie, adekwatnie do zmian w środowisku bezpieczeństwa. Przywołane przesłanki decyzyjne ich obecnego kształtu ukazują, że w przedmiotowych kwestiach nie mamy jeszcze wystarczających doświadczeń ani opracowań o charakterze normatywnym czy też teoretycznym. Potwierdza to potrzebę kontynuacji badań tej problematyki z uwzględnieniem zmian zachodzących w Sojuszu i środowisku bezpieczeństwa.

W zakresie normatywnym, wymagającym jeszcze opracowania wielu szczegółowych postanowień, wykonano czynności przygotowawcze, polegające na opracowaniu uzgodnionych dokumentów stanowiących podstawę formalną do konkretnych działań wykonawczych. Poczynione ustalenia mają charakter otwarty, pozwalający na dokonywanie stosownych zmian, zależnie od rzeczywistych potrzeb. Dotyczy to zarówno składu Sił Reagowania NATO, jak i koncepcji ich wykorzystywania. Ewentualne zmiany podwyższające efektywność organizacyjną i funkcjonalną tych sił przewidywane są do akceptacji na kolejnych szczytach Sojuszu.

Z dostępnych obecnie, ograniczonych źródeł wiedzy oraz zebranych doświadczeń mamy zarysowany ogólny pogląd dotyczący przeznaczenia, składu i wykorzystania ocenianych sił. Jest to istotna i niekiedy konkretna wiedza pozwalająca prowadzić badania służące wzbogaceniu teorii w zakresie tych niewątpliwie waż-

⁷³ F. Gagor, *Siły Zbrojne RP...*, wyd. cyt., s. 6.

nych dla Sojuszu dyspozycyjnych sił i instrumentów oddziaływania. Na tej podstawie można dokonywać ocen i podejmować decyzje dotyczące wykorzystywania naszych modułów w komponentach rodzajów sił zbrojnych. Wymaga to jednak sprawdzianów pragmatycznych, początkowo podczas ćwiczeń zgrywających, a następnie w rzeczywistych operacjach.

3.4. Kształtowanie systemu bezpieczeństwa w Unii Europejskiej

3.4.1. Zarys historyczny rozwoju europejskiej polityki bezpieczeństwa

Po zakończeniu drugiej wojny światowej i pojawieniu się nowych zagrożeń kraje Europy Zachodniej podejmowały różne inicjatywy zmierzające do integracji wysiłków w celu podwyższenia poziomu bezpieczeństwa. Jest to problematyka złożona i różnie interpretowana przez specjalistów zajmujących się polityką bezpieczeństwa europejskiego. Mimo bogatej literatury przedmiotu, a może właśnie dlatego, wskazane jest przywołanie i wyjaśnienie istotnych kwestii związanych z kształtowaniem się bezpieczeństwa europejskiego.

Pierwszą koncepcją integracyjną, zaprojektowaną w celu przeciwstawienia się zagrożeniom politycznym, ekonomicznym i militarnym, była **Unia Zachodnia (UZ)**, powołana 17 marca 1948 roku przez pięć państw (Belgię, Holandię, Francję, Luksemburg i Wielką Brytanię), które podpisały **Układy Brukselskie** (nazywane też Traktatem Brukselskim). Głównym zadaniem tej organizacji miało być wszechstronne zajęcie się problemami bezpieczeństwa militarnego w Europie. Na jej miejsce, w 1954 roku, po dołączeniu Francji i Włoch, powołano **Unię Zachodnio-europejską (UZE)**⁷⁴. Organizacje te nie spełniły pokładanych w nich nadziei, a powołany 4 kwietnia 1949 roku **Sojusz Północnoatlantycki** przejął podstawowe funkcje bezpieczeństwa transatlantyckiego.

Pierwszym ważnym wydarzeniem **ekonomicznym** było powołanie 18 kwietnia 1951 roku **Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali**, organizacji, która zapoczątkowała współpracę sześciu państw: Belgii, Francji, Holandii, Luksemburga, Republiki Federalnej Niemiec i Włoch⁷⁵.

W 1958 roku powstały kolejne organizacje – **Europejska Wspólnota Energii Atomowej (EWEA)** i **Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG)**. Podstawowym zadaniem tych organizacji była integracja ekonomiczna. Miały one także określony wpływ na stan bezpieczeństwa europejskiego.

Po 30 latach „uśpienia” UZE sygnatariusze zmodyfikowanego Traktatu Brukselskiego, w rezultacie konferencji w Rzymie ogłosili 27 października 1984 roku **Deklarację o reaktywaniu Unii Zachodnioeuropejskiej**. Poszukiwano w niej poro-

⁷⁴ J. Kaczmarek, *Stosunki transatlantyckie a bezpieczeństwo Europy*, AON, Warszawa, s. 84.

⁷⁵ J. Czaja (red.), *Euroatlantycka przestrzeń bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 2005, s. 86.

zumienia w sprawach bezpieczeństwa. Dotyczyły one spraw obronnych, ograniczenia zbrojeń i rozbrojenia, umocnienia NATO i współpracy w sferze przemysłu zbrojeniowego⁷⁶. W 1992 roku określono zakres działań UZE w sferze bezpieczeństwa, znany pod nazwą **misji petersberskich**, obejmujących:

- akcje humanitarne i ratownicze,
- misje pokojowe,
- operacje kryzysowe.

Ewolucja UZE wiąże się z ustanowieniem przez NATO **Europejskiej Tożsamości Bezpieczeństwa i Obrony**, która obejmowała przede wszystkim sprawy współpracy NATO z UZE⁷⁷.

Aby zachować pewną odrębność logiczną opisu, nie łączono kwestii związanych z UZE i Unią Europejską (UE), która wówczas funkcjonowała równolegle, współdziałając zarówno z UZE, jak i z NATO. Unia Europejska została utworzona na podstawie **Traktatu Rzymskiego z 1957 roku**⁷⁸. W grudniu 1991 roku wynegocjowano w **Maastricht** (Holandia) **Traktat o Unii Europejskiej**, który **wszedł w życie w 1993 roku**⁷⁹. Określone zostały zasadnicze obszary działalności UE zwane filarami.

I filar – stosunki gospodarcze, czyli zakres działań dotychczasowych wspólnot: Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, Euratomu i Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej.

II filar – wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa.

III filar – zagadnienia wewnętrznej polityki bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości.

W drugim dokumencie podpisanym w Maastricht UZE została określona jako „komponent obrony Unii Europejskiej i środek wzmocnienia europejskiego filaru Sojuszu Atlantyckiego”⁸⁰.

Wiele kwestii z zakresu bezpieczeństwa wymagało uzgodnień i przyjęcia wspólnego stanowiska. Dotyczyło to osiągania przez UE zdolności do samodzielnego prowadzenia operacji reagowania kryzysowego w ramach wynegocjowanej formuły **Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony** (EPBiO), która formalnie została przyjęta w **Traktacie z Nicei w 2000 roku**⁸¹.

Wcześniej dostrzegano różnicę między zapisami natowskiej **Europejskiej Tożsamości Bezpieczeństwa i Obrony**, a **Europejską Polityką Bezpieczeństwa i Obrony** prowadzoną w ramach Unii Europejskiej. Polegała ona na różnej interpretacji uznawanej podstawy wspólnej obrony w ramach NATO, przy jednoczesnej możliwości samodzielnego prowadzenia operacji antykryzysowych przez UE.

⁷⁶ Tamże, s. 88, 89.

⁷⁷ S. Koziej, *Strategiczne problemy bezpieczeństwa globalnego i europejskiego*, AON, Warszawa 2008 s. 132, 133.

⁷⁸ Tamże, s. 132.

⁷⁹ J. Kaczmarek, *Stosunki...*, wyd. cyt., s. 88.

⁸⁰ *Umieędzynarodowiony konflikt...*, wyd. cyt., s. 78.

⁸¹ M. Jankowska, *Operacje europejskiej polityki bezpieczeństwa i obronności*, MSWiA, Warszawa 2007, s. 8.

W **Traktacie Amsterdamskim**, podpisanym 2 października 1997 roku (wszedł w życie 1 maja 1999 roku), uzyskano kompromis, który umożliwił prowadzenie samodzielnych operacji antykrzysowych przez UE. Do Traktatu o Unii Europejskiej włączono postanowienia o udostępnieniu UE zdolności operacyjnych UZE w celu realizacji **misji petersberskich**. Nie rozstrzygnięto wówczas kwestii integracji UZE ze strukturami UE⁸².

Istotnym wydarzeniem decyzyjnym było posiedzenie w Marsylii 13 października 2000 roku, podczas którego Rada Ministerialna UZE podjęła decyzję o przekazaniu UE zdolności operacyjnych do prowadzenia misji petersberskich. Od tego wydarzenia **UZE formalnie nadal istnieje**, utrzymując funkcje przedstawicielskie. W celu wypełniania zobowiązania wynikającego z art. 5 zmodyfikowanego Traktatu Brukselskiego utworzono Stały Sekretariat.

W 2001 roku przekazano struktury organizacyjne i środki materialne UZE instytucjom UE⁸³. To zdarzenie można uznać za **początek samodzielnego funkcjonowania UE w zakresie polityczno-wojskowym**. W tym celu Rada UE zdecydowała o utworzeniu następujących stałych struktur: **Komitetu Politycznego i Bezpieczeństwa, Komitetu Wojskowego i Sztabu UE**.

W ramach realizacji zamierzeń EPB i O (ESDP) w 1999 roku ustalono w Helsinkach „**wiodący cel**” dla państw członkowskich w zakresie ich zdolności wojskowych do prowadzenia operacji kryzysowych. Zakładał on osiągnięcie przez UE w 2003 roku zdolności do rozwinięcia w ciągu 60 dni zgrupowania wojskowego w sile 60 tys. żołnierzy w gotowości do działania przez rok w operacjach kryzysowych typu petersberskiego. Praktyczne osiąganie tego celu jest oceniane krytycznie⁸⁴.

Kolejnym ważnym dla bezpieczeństwa UE zdarzeniem było uchwalenie przez Radę Unii Europejskiej 12 grudnia 2003 roku **Strategii bezpieczeństwa UE**. Waga tego dokumentu jest pozytywnie podkreślana, a on sam stanowi przedmiot ocen i analiz. Wymaga on oddzielnego potraktowania w nawiązaniu do *Nowej koncepcji strategicznej Sojuszu*, przyjętej w kwietniu 1999 roku. Nowym elementem tej koncepcji było m.in. rozszerzenie działań na rzecz stabilności i bezpieczeństwa poza traktatową strefę (operacje spoza art. 5). Wyrażano gotowość do podejmowania operacji reagowania kryzysowego, zwłaszcza w sytuacjach dramatów humanitarnych i naruszeń praw człowieka. W tym obszarze zauważamy zbieżność z zamiarami strategicznymi UE w kontekście operacji petersberskich.

W 2004 roku na szczycie UE w Brukseli przyjęto Deklarację Solidarności i **Plan Walki z Terroryzmem**⁸⁵. Terroryzm jest niewątpliwie problemem o charakterze globalnym i wszystkie organizacje odpowiedzialne za bezpieczeństwo powinny się włączyć do walki z tą plagą XXI wieku. Można się tylko zastanawiać, czy działania podejmowane przez instytucje UE są wystarczające.

⁸² J. Czaja (red.), *Euroatlantycka...*, wyd. cyt., s. 92.

⁸³ Tamże, s. 96.

⁸⁴ S. Koziej, *Strategiczne problemy...*, wyd. cyt., s. 134–135.

⁸⁵ R. Olszewski, *Bezpieczeństwo współczesnego świata*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2005, s. 160.

3.4.2. Aspekty polityczno-militarne zmian w Unii Europejskiej

Przed przedstawieniem wyżej zapowiedzianych aspektów wskazane jest przywołać podstawową informację, iż **Unia Europejska powstała 1 listopada 1993 roku na mocy Traktatu z Maastricht**. W sensie strukturalno-funkcjonalnym UE obejmuje trzy dziedziny zwane filarami. Nas w tej części pracy interesuje **II filar, dotyczący sfery integracji politycznej w postaci wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa – regulowanej przez Traktat o Unii Europejskiej**.

Wymieniony filar to **Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa (WPZiB)**, w jej ramach obowiązuje wspólne podejmowanie decyzji na rzecz utrzymania pokoju i ochrony praw człowieka, wspieranie demokracji i pomoc państwom trzecim oraz wspólne ustalanie kierunków działań na arenie międzynarodowej.

WPZiB zawiera **dwie komponenty – polityczny i wojskowy**. Pierwszy obejmuje wspólną politykę zagraniczną państw – członków UE, realizowaną przy pomocy różnych instrumentów oddziaływania.

Komponent wojskowy WPZiB jest organizmem złożonym, ponieważ dotyczy samodzielności państw w kwestii obronności. Państwa UE są jednocześnie członkami NATO, co skutkuje dublowaniem wysiłków obronnych tych organizacji. W tych uwarunkowaniach państwa UE, w art. 17 Traktatu Amsterdamskiego, stwierdzają, że wspólna polityka obronna może dotyczyć następujących działań:

- operacji ratunkowych i humanitarnych,
- operacji utrzymania pokoju,
- zapobieganiu sytuacjom kryzysowym.

Zastrzega się przy tym konieczność respektowania polityki obronnej państw UE i zobowiązań sojuszniczych w NATO⁸⁶.

Stosownie do wymienionych komponentów **WPZiB 22 stycznia 2001 roku Rada Unii podjęła decyzję o utworzeniu trzech stałych struktur:**

- Komitetu Politycznego i Bezpieczeństwa (KPiB),
- Komitetu Wojskowego Unii Europejskiej (KWUE),
- Sztabu Wojskowego Unii Europejskiej (SWUE)⁸⁷.

Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa jest informowany o środkach wdrażanych w celu przezwyciężania kryzysu przez Komisję UE oraz państwa członkowskie podejmujące działania antykryzysowe. W zakresie podejmowania **akcji wojskowych** odpowiada za kontrolę polityczną i kierownictwo strategiczne.

Przewodniczącym KPiB może być sekretarz generalny – wysoki przedstawiciel ds. WPZiB. Ma on prawo podejmowania działań politycznych, zgodnie z intencjami Rady Unii oraz obowiązek przedstawiania jej wniosków z oceny sytuacji międzynarodowej w zakresie bezpieczeństwa. Ukierunkowuje on działalność Centrum Symulacji wspierającego KPiB w procesie zarządzania kryzysowego.

⁸⁶ E. Halizak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe*. Geneza, wyd. cyt., s. 506.

⁸⁷ J. Czaja (red.), *Euroatlantycka...*, wyd. cyt., s. 98.

Komitet Wojskowy Unii Europejskiej (KWUE) jest organem doradczym Rady Unii Europejskiej w zakresie operacji antykrzysowych. Składa się on z szefów sztabu armii narodowych państw członkowskich, których mogą reprezentować ich przedstawiciele. Przewodniczącym może być tylko generał czterogwiazdkowy. Od 20 kwietnia 2006 roku funkcję polskiego przedstawiciela wojskowego w Komitetach Wojskowych UE i NATO pełni gen. broni Mieczysław Cieniuch.

Do kompetencji KWUE należy przedstawianie opinii i rekomendacji wojskowych dla KPiB oraz wydawanie dyrektyw SWUE, w których przedstawiane są możliwe opcje strategiczne. Sprawuje on nadzór nad właściwym przebiegiem operacji wojskowej w rejonie kryzysu. Siedzibą WKUE jest Bruksela.

Sztab Wojskowy Unii Europejskiej (SWUE) jest organem wykonawczym KWUE i jednocześnie, pod względem organizacyjnym, jest podporządkowany sekretarzowi generalnemu Rady UE – wysokiemu przedstawicielowi UE ds. WPZiB. Sztab Wojskowy UE składa się z personelu delegowanego przez państwa członkowskie, którym kieruje **dyrektor generalny** – generał trzygwiazdkowy.

Do zadań SWUE należy: powiadamianie, ocena sytuacji, planowanie strategiczne operacji, zespolenie europejskich sił, wprowadzanie w życie decyzji politycznych zgodnie z dyrektywami KWUE⁸⁸.

Na potrzeby dowodzenia operacjami wojskowymi i Grupami Bojowymi UE funkcjonuje **pięć narodowych Operacyjnych Kwater Głównych**, które przejmują zadania kwater unijnych – zgodnie z potrzebami operacji. Kwatery mają swe siedziby w Niemczech, Francji, Grecji, Wielkiej Brytanii i Hiszpanii.

Od 2005 roku trwają prace nad utworzeniem **Centrum Operacji UE**. Do zadań Centrum będzie należało prowadzenie operacji (do dwóch jednocześnie) i koordynacja współpracy cywilno-wojskowej. Centrum rozpoczęło pracę w 2007 roku. Docelowa obsada personalna ma wynieść do 100 ekspertów wojskowych i cywilnych. **Siedzibą Centrum jest Bruksela**. Do osiągnięcia pełnej zdolności operacyjnej sił wydzielanych do dyspozycji WSUE wymagana jest odpowiednia współpraca z cywilnymi komponentami UE⁸⁹.

Oprócz sił deklarowanych do Grup Bojowych UE Polska zdecydowała o wejściu do Eurokorpusu. Po konsultacjach z prezydentem i premierem, 14 maja 2008 roku minister obrony narodowej Bogdan Klich oświadczył w Brukseli, że **Polska przedstawiła propozycję udziału jednej brygady w Eurokorpusie. Są to siły ok. 3000 żołnierzy**.

Decyzje o utworzeniu Eurokorpusu podjęły rządy Francji i Niemiec w 1992 roku. W 1993 roku przystąpiła do niego Belgia, później Hiszpania i Luksemburg. W latach następnych przyjęto do symbolicznej reprezentacji Polskę, Austrię, Grecję i Turcję. **W 2009 roku polscy oficerowie mają zajmować w dowództwie korpusu 15 stanowisk, w tym zastępcy szefa sztabu**⁹⁰.

⁸⁸ Tamże, s. 98–100.

⁸⁹ M. Jankowska, *Operacje...*, wyd. cyt., s. 23.

⁹⁰ *Wiadomości.o2.pl*.26..05.2008, Polacy w siłach zbrojnych Unii Europejskiej.

W 1999 roku na szczycie w Kolonii uzgodniono, że Korpus Europejski zostanie przekształcony w siły szybkiego reagowania Unii Europejskiej. Pierwszą misją Eurokorpusu był udział w operacji **SFOR w Bośni i Hercegowinie** w 1998 roku. W 2000 roku Eurokorpus przejął dowodzenie nad siłami **KFOR w Kosowie**. Od 2004 roku całość Eurokorpusu należy do kategorii sił wysokiej gotowości, zdolnych do przerzutu. Eurokorpus uczestniczył od sierpnia 2004 do lutego 2005 w misji **ISAF w Afganistanie jako VII zestaw Sił Odpowiedzi NATO (NRF)**. Potencjał Eurokorpusu to: 800 czołgów, 350 szt. artylerii i ok. 60 000 żołnierzy.

Skład Eurokorpusu: Brygada Francusko-Niemiecka, trzy dywizje zmechanizowane – niemiecka, belgijska, hiszpańska, francuski pułk łączności, luksemburska kompania łączności. Kwatera główna mieści się w Strasburgu, pracuje w niej 900 żołnierzy i 70 osób cywilnych, z Francji (349), Niemiec (273), Hiszpanii (184), Belgii (135), Luksemburga (2) oraz innych państw (33)⁹¹.

Główny cel działań Eurokorpusu to udział w operacjach reagowania kryzysowego prowadzonych przez NATO, w tym w operacjach wymuszania i utrzymania pokoju, humanitarnych i ratunkowych. Przy obecnej dyspozycyjności NATO może też wypełniać rezolucje ONZ, UE, OBWE. Deklarowany udział Polski w Eurokorpusie, po wcześniejszym rozpoczęciu misji w Czadzie⁹², jest aktem integracji europejskiej. W połączeniu z Grupami Bojowymi UE może to być załącznikiem europejskiej armii jako stałej reprezentacji unijnej. Aby zapobiegać elementom rywalizacji między NATO i UE, wskazane jest (co podkreślił S. Koziej) stworzenie strategicznej formuły obu organizacji⁹³.

3.4.3. Istota strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej

Przygotowanie projektu strategii bezpieczeństwa UE zlecono Javierowi Solanie, który przedstawił jej pierwszą wersję na spotkaniu Rady Europejskiej w Salonikach w czerwcu 2003 roku. Dyskusja nad treścią tego projektu nie wniosła istotnych zmian.

Strategia bezpieczeństwa Unii Europejskiej została przyjęta na brukselskim spotkaniu Rady Europejskiej 12 grudnia 2003 roku. Ujmuje ona kompleksowe podejście do bezpieczeństwa Europy oparte na wzmocnieniu wielostronnego systemu.

Układ strategii jest następujący:

- wprowadzenie,
- środowisko bezpieczeństwa – wyzwania globalne i najważniejsze zagrożenia,

⁹¹ www.ściaga.pl. (26.05.2008), Integracja militarna Unii Europejskiej, s. 3.

⁹² Celem misji jest ochrona uchodźców z sudańskiego Darfuru. Polski kontyngent (głównie Żandarmerii Wojskowej) to 400 żołnierzy. Całość sił to 3,6 tys. osób, w tym 2 tys. Francuzów. Koniec misji planowany na początek 2009 roku.

⁹³ www.rp.pl. (26.05.2008).

- cele strategiczne,
- implikacje polityczne dla Europy,
- konkluzje.

We wprowadzeniu podkreślono, że szczególną rolę w integracji i zapewnieniu bezpieczeństwa odgrywają NATO i Stany Zjednoczone. Akcentowano potencjał UE – jako grupy wówczas 25 państw (obecnie 27) z ponad 450 milionami ludności i ¼ światowego produktu narodowego brutto oraz zestawem dyspozycyjnych instrumentów. Unia Europejska jest bowiem podmiotem w skali globalnej.

W części poświęconej **analizie międzynarodowego środowiska** bezpieczeństwa zwrócono uwagę na zjawiska ubóstwa, niedorozwoju i konfliktów. Określono także zagrożenia dla bezpieczeństwa Europy. Wykluczono agresję na dużą skalę wobec któregokolwiek z państw członkowskich UE. **Wymieniono pięć rodzajów nowych zagrożeń: terroryzm, proliferację broni masowego rażenia, konflikty regionalne, upadek lub rozkład państw i przestępczość zorganizowaną**⁹⁴. Wobec tych zagrożeń UE ma być bardziej aktywna, ma dysponować większymi zdolnościami do działania oraz ma być bardziej spójna.

W strategii wskazuje się na możliwość stosowania przez UE szerokiego zakresu instrumentów do rozwiązywania kryzysów i zapobiegania konfliktom. Przewiduje się możliwość przeprowadzania wczesnych, szybkich, a także uderzeniowych interwencji.

Do celów strategicznych zalicza się zapobieganie nowym zagrożeniom, rozszerzenie strefy bezpieczeństwa wokół Europy oraz wzmocnienie porządku międzynarodowego.

Za kluczowe uznaje się stosunki transatlantyckie, których celem jest **skuteczne i zrównoważone partnerstwo ze Stanami Zjednoczonymi**. Wiele wagi przywiązuje się do umacniania ONZ, NATO i OBWE. Osiąganie tak wyznaczonych celów, zwłaszcza partnerstwa UE z USA i NATO może, ze względu na elementy ambicjonalne i historyczne, być niekiedy trudne. Ważne jest jednak jednoznaczne podejście w ocenie siły wspólnych działań Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych na rzecz umacniania bezpieczeństwa światowego. Z wymienionych powodów J. Solana (twórca dokumentu) uważa strategię za decydujący punkt w rozwoju Europy⁹⁵.

Treści dokumentu *Strategia bezpieczeństwa Unii Europejskiej* stały się przedmiotem ocen i analiz, głównie pod względem wagi i interpretacji zapisów. Swą opinię o tym dokumencie wyraził m.in. **S. Koziej**. Ten wybitny strateg uważa, że przedmiotowa strategia nie jest kompletna, gdyż brakuje w niej deklaracji prezentującej wspólne, europejskie interesy i wartości oraz wspólne cele strategiczne (są operacyjne). Sugeruje też potrzebę uzupełnienia strategii o punkt końcowy zawierający wytyczne dotyczące wymagań wobec sił i środków bezpieczeństwa

⁹⁴ R. Kuźniar, Bezpieczeństwo europejskie. Europejska strategia bezpieczeństwa, www.pwe.org.pl/, s. 23, 24.

⁹⁵ Tamże, s. 25.

UE⁹⁶. W tym zakresie wskazuje na konieczność dokonania uzupełnień w przedmiotowej strategii o ustalenia określające skład, strukturę i przygotowanie unijnego systemu bezpieczeństwa.

3.4.4. Grupy Bojowe Unii Europejskiej

3.4.4.1. Podstawy normatywne

Państwa europejskie w okresie ostatnich 50 lat podejmowały różne inicjatywy zmierzające do autonomii wojskowej. Zwolennikami tej koncepcji bezpieczeństwa europejskiego byli Francuzi, popierani przez Niemców. Nie miały one jednak wymiaru praktycznego. Jako początek realnych poczynań w tym zakresie uznać można Deklarację Petersberską z 1992 roku. **Misje petersberskie** zostały włączone do zadań Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej⁹⁷.

Planistyczne zamiary utworzenia militarnych sił szybkiego reagowania zostały zainicjowane w postanowieniach przyjętych przez Komisję Europejską w Helsinkach w 1999 roku, gdy UE zdecydowała o powstaniu Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (EPBiO) jako militarnego komponentu organizacji⁹⁸.

Koncepcję utworzenia Grup Bojowych UE przyjęto na posiedzeniu Rady UE w połączonym składzie ministrów spraw zagranicznych i obrony narodowej w maju 2004 roku. W programie tym nie uczestniczą: Dania, Irlandia, Cypr i Malta. Spoza UE w programie uczestniczy Norwegia⁹⁹.

Ministrowie obrony państw UE, na posiedzeniu w Brukseli 22 października 2004 roku, zatwierdzili decyzję o utworzeniu 13 Grup Bojowych (9 wielonarodowych). Jednostki mają być użyte do autonomicznych operacji UE w odległości do 6000 km od Brukseli¹⁰⁰.

Przypuszczać też można, że decyzje dotyczące tworzenia i użycia GB mogą być korygowane na posiedzeniach Rady UE, zgodnie z Europejską Polityką Bezpieczeństwa i Obrony. Podstawą użycia tych jednostek powinien być mandat ONZ, zgodnie z rozdziałem VII Karty NZ. Dopuszcza się także możliwość podjęcia działań, w sytuacjach wyjątkowych, na prośbę sekretarza generalnego ONZ.

⁹⁶ S. Koziej, *Strategiczne problemy...*, wyd. cyt., s. 146.

⁹⁷ A. Józwiak, *Kategorie operacji z użyciem siły militarnej według różnych poglądów*, materiał niepublikowany, AON, Warszawa 2006, s. 2.

⁹⁸ K. Miszczak, *Battle Groups / Grupy Bojowe – Europejskie Siły Szybkiego Reagowania*, „Przełęcz Środkowoeuropejski”, www.centraleuropeanreview.pl/nr40/3, s. 1.

⁹⁹ S. Piotrkowski, *Zadania „Grup Bojowych” (GB) w ramach wojskowego wymiaru Unii Europejskiej*, [w:] *Podział odpowiedzialności za bezpieczeństwo Europy pomiędzy NATO i Unię Europejską*, materiały z sympozjum, AON, Warszawa 2006, s. 82.

¹⁰⁰ K. Miszczak, *Beattle...*, wyd. cyt., s. 2.

3.4.4.2. Przeznaczenie i struktury Grup Bojowych

Grupy Bojowe Unii Europejskiej mają być, podobnie jak Siły Odpowiedzi NATO, jednostkami mobilnymi, szybkimi, autonomicznymi oraz zdolnymi do samodzielnych działań. Przeznaczone są do realizacji misji petersberskich i innych, następujących zamierzeń:

- akcje humanitarne,
- zapobieganie konfliktom regionalnym,
- przeciwdziałanie upadkowi państwowości,
- prowadzenie operacji wymuszania i utrzymania pokoju,
- wspólne działania rozbrojeniowe,
- prowadzenie misji doradztwa i wsparcia.

Uszczegóławiając wymienione zamierzenia, można, za K. Turskim, wskazać:

- operacje rozdzielania stron konfliktu przez siły zbrojne, w tym: zarządzanie kryzysowe, przywracanie pokoju i ochrona linii komunikacyjnych,
- operacje ewakuacyjne, także ludności cywilnej, prowadzone w niesprzyjającym środowisku,
- operacje zapobiegania konfliktom, w tym prewencyjne rozmieszczenie sił i rozbrajanie,
- pomoc w razie klęsk żywiołowych i katastrof naturalnych wraz ewakuacją ludności¹⁰¹.

Grupy bojowe mają liczyć ok. 1500 żołnierzy i osiągnąć gotowość operacyjną do 2010 roku¹⁰². Każda grupa powinna osiągać zdolność do działania w czasie 10–15 dni i utrzymywać ją przez 30–120 dni.

Skład grupy powinien zawierać następujące elementy:

- dowództwo batalionu,
- trzy kompanie piechoty,
- kompania dowodzenia,
- pododdziały rozpoznawcze, saperów, artylerii, logistyczne.

Działania grupy mogą wspierać siły powietrzne, morskie i specjalne, a także inne jednostki rodzajów wojsk i zabezpieczenia działań.

Polska w 2004 roku wyraziła zgodę na tworzenie jednej grupy bojowej w charakterze państwa ramowego – przejmując odpowiedzialność za grupę, z wkładem 60% potencjału. W jej skład wejdą elementy z Niemiec, Słowacji, Litwy i Łotwy, a osiągnięcie gotowości operacyjnej przewidywane jest na 2009/2010 rok.

Proces tworzenia praktycznego grupy rozpoczął się na przełomie 2007 i 2008 roku, po ustaleniach uściślających wielkość wkładu poszczególnych państw. Struktura organizacyjna składa się z dwóch elementów:

¹⁰¹ K. Turski, *Grupa Bojowa Unii Europejskiej*, cz. 1, DWład., Warszawa 2006, s. 3.

¹⁰² B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie...*, wyd. cyt., s. 102.

- element bojowy pod polskim dowództwem, którego trzonem będzie bzmot na TO Rosomak – 53 szt.,

- elementy wsparcia i zabezpieczenia pod niemieckim dowództwem.

Całością GB dowodził będzie polski dowódca wspierany przez międzynarodowy sztab. Będziemy mieli też swój udział w nadrzędnych strukturach dowodzenia – Komitecie Wojskowym i Sztabie Wojskowym UE.

Grupa bojowa powinna mieć też stosowne wyposażenie, do którego oprócz wymienionych transporterów opancerzonych możemy zaliczyć:

- śmigłowce bojowe, transportowe, medyczne,
- bezpilotowe środki rozpoznania,
- środki łączności satelitarnej,
- mobilne moduły stanowiska dowodzenia,
- urządzenia rozpoznawczo-ochronne.

Zwraca się też uwagę na wymagania wszechstronnego wyszkolenia w ekstremalnych warunkach sytuacyjnych i klimatycznych, wskazując na przydatność doświadczeń zdobytych podczas ćwiczeń i operacji ekspedycyjnych. Oprócz klasycznych umiejętności rzemiosła wojskowego żołnierze GB powinni być przygotowani do działań na punktach kontrolnych, w blokadach, konwojach, patrolach, czy też podczas ewakuacji i współdziałania z organizacjami humanitarnymi¹⁰³.

Za szczególnie ważne uznaje się zapewnienie bezpieczeństwa żołnierzy. Dlatego też do priorytetów w tym względzie zalicza się:

- ochronę zewnętrzną i wewnętrzną bazy,
- racjonalną zmianowość na stanowiskach ochronnych, technicznych i sztabowych,
- utrzymywanie odwodu taktycznego,
- utrzymywanie kontaktu z ludnością oraz administracją lokalną i organizacjami humanitarnymi.

Z doświadczeń operacji i misji ekspedycyjnych wnioskować można, że w działaniach GB zastosowana zostanie rotacja – co sześć miesięcy. Dlatego też przewidywać należy odpowiednie, specjalistyczne wyposażenie pojedynczych żołnierzy oraz sprawne zabezpieczenie logistyczne. W tworzonym systemie zespolonej logistyki powinno się uwzględniać:

- oddalenie rejonu działań GB od baz logistycznych,
- zapewnienie bezpieczeństwa konwojom,
- adekwatne do zadań struktury elementów logistycznych i odpowiednie zapasy środków materiałowych.

Zakłada się, że GB będą wykonywały swoje zadania w rejonach znacznie oddalonych od baz logistycznych, a na dodatek w trudnych do przewidzenia uwarunkowaniach, wobec czego niezbędne będzie wielowariantowe planowanie operacyjne i logistyczne. Mnogość czynników, które powinny być uwzględniane, narzuca niejako potrzebę staranności i wydłużonego czasu przygotowań GB do wykony-

¹⁰³ K. Turski, *Grupa...*, wyd. cyt., s. 9–11.

wania zadań. Jeżeli uwzględnimy przy tym konieczność uzyskania odpowiedniej interoperacyjności w wielonarodowym składzie grup, to ukazuje się rzeczywisty obraz skali problemu.

Trudności mogą się zacząć już w pierwszej fazie operacji, bowiem na przerzut grupy potrzeba 200 lotów samolotami C-130 albo 30 lotów samolotami C-17 Globemaster (4 egzemplarze takich samolotów posiada Wielka Brytania)¹⁰⁴. Przy braku porozumienia w ramach UE, rozwiązanie problemu transportu GB może się okazać kłopotliwe.

W uogólnieniu można stwierdzić, iż przedstawiona problematyka podwyższania zdolności szybkiego reagowania na pojawiające się zagrożenia poprzez tworzenie i działanie Grup Bojowych Unii Europejskiej ukazuje pewną odrębność, ale i spójność tych zamierzeń. Wprawdzie chodzi tu głównie o zapewnienie bezpieczeństwa europejskiego, niemniej jednak stawiane cele mają charakter globalny. Zarówno NATO, jak i UE podjęły szereg przedsięwzięć na przykład w walce z globalnym terroryzmem. Nie dostrzega się więc rozbieżności interesów bezpieczeństwa, a jedynie zauważalne jest dążenie do uzyskania autonomii wojskowej przez UE.

Rozwiązania szczegółowe, wojskowo-specjalistyczne ukazują znaczące trudności, jakie należy pokonać, aby osiągnąć wymagany poziom gotowości operacyjnej GB UE. Można przewidywać, że praktyczne działania tych wielonarodowych sił przyczyni się do uzyskania konsensusu stanowisk politycznych i doskonalenia praktycznych działań profesjonalnych.

Podjęcie wyzwania przez Polskę i wyrażenie zgody na tworzenie najpierw Wyszehradzkiej GB, później – Weimarskiej GB, w charakterze państwa ramowego, a także podjęcie konkretnych działań przygotowawczych przez Sztab Generalny WP i Dowództwo Wojsk Lądowych świadczą o wiarygodności Polski jako partnera w organizacjach międzynarodowych zapewniających bezpieczeństwo regionalne i globalne.

3.4.5. Odniesienia uogólniające

Europejska polityka bezpieczeństwa obejmująca okres po drugiej wojny światowej ma bogatą i złożoną historię. Za jej początek można uznać **rok 1948, kiedy to powołano Unię Zachodnią i podpisano Traktat Brukselski**. Głównym jej zadaniem było zajęcie się problemami bezpieczeństwa militarnego w Europie. Od tego czasu pojawiały się różne organizacje i inicjatywy, które miały na celu zapewnianie bezpieczeństwa europejskiego. Niewątpliwie jest to problematyka złożona, wymagająca analitycznych studiów zdarzeń i procesów zachodzących w sferze przedmiotowego bezpieczeństwa.

¹⁰⁴ K. Miszczak, *Beattle...*, wyd. cyt., s. 5.

Trudne w interpretacji są relacje między **Unią Zachodnioeuropejską (UZE)**, powołaną w 1954 roku i reaktywowaną w Rzymie w 1984 roku, a **Unią Europejską (UE)**, powołaną w 1993 roku na podstawie Traktatu o Unii Europejskiej, wynegocjowanego w Maastricht (Holandia) w 1991 roku. Chociaż UZE przekazała UE instytucje i uprawnienia do podejmowania stosownych działań w zakresie bezpieczeństwa, to UZE nadal formalnie istnieje.

Ważne dla działań podejmowanych na rzecz bezpieczeństwa w Europie były misje petersberskie (1992), zapis w Traktacie Amsterdamskim (1999) o samodzielnym prowadzeniu przez UE operacji antykrzysowych oraz uchwalenie przez Radę Unii *Strategii bezpieczeństwa UE* (2003).

Istotne znaczenie dla bezpieczeństwa ma II filar Traktatu z Maastricht, określany jako **Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa (WPZiB)**.

Jak już wspomniano, do wykonywania decyzji polityczno-militarnych w ramach WPBiB Rada Unii w 2001 roku powołała następujące struktury: Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa (KPiB), Komitet Wojskowy Unii Europejskiej (KWUE) i Sztab Wojskowy Unii Europejskiej (SWUE). Przy tych rozwiązaniach decyzyjno-wykonawczych stworzono możliwość sprawnego wykonywania zadań w podejmowanych operacjach reagowania kryzysowego oraz współdziałania z NATO i innymi organizacjami bezpieczeństwa europejskiego.

Konsekwencją decyzji polityczno-militarnych są dążenia do stworzenia odpowiednich sił wojskowych UE, które w zamiarze mają współdziałać z NATO w reagowaniu kryzysowym. Obecnie do dyspozycji UE i NATO jest Eurokorpus, od 1999 roku przekształcony w Siły Szybkiego Reagowania UE. Struktura tych sił jest umiejscowiona w narodowych armiach. Na stałe funkcjonuje jedynie Kwatera Główna w Strasburgu. **Inicjatywą Polski jest zgłoszenie gotowości do delegowania do Eurokorpusu sił ekwiwalentnej brygady (ok. 3000 żołnierzy)**. Istotnym zamiarem realizowanym obecnie jest tworzenie kilkunastu Grup Bojowych UE (ok. 1500 żołnierzy), z których w jednej Polska jest państwem ramowym.

Ważną rolę negocjacyjną w utrzymaniu bezpieczeństwa europejskiego odgrywała od 1975 roku Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), a od 1994 roku jej kontynuatorka – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (**OBWE**). Obecnie znaczenie tej organizacji słabnie, jednak nadal uznawana jest ona za forum, na którym można dążyć do rozwiązywania trudnych problemów bezpieczeństwa o zasięgu regionalnym i globalnym.

Podstawowym dokumentem określającym istotę działań UE w przedmiotowym zakresie jest *Strategia bezpieczeństwa UE* (2003). Wymaga ona jednak korekt, zwłaszcza w zakresie przygotowania unijnego systemu bezpieczeństwa.

3.5. Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

Wspomniano już, że do systemów kształtujących bezpieczeństwo w Europie zaliczyć należy **Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE)**.

Silą OBWE, jako systemu zbiorowego bezpieczeństwa regionalnego, jest prewencja w zakresie wykrywania zagrożeń i niemilitarnego reagowania, celem ich likwidacji. Nie ma ona uprawnień decyzyjnych do użycia siły i nie posiada własnych sił zbrojnych¹⁰⁵. OBWE jest organizacją regionalną, zgodnie z rozdziałem VIII Karty NZ i dysponuje katalogiem zasad służących stabilizowaniu sytuacji w regionie. Po spełnieniu swej roli stabilizacyjnej KBWE/OBWE odgrywa obecnie coraz mniejszą rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa. **Może jednak nadal być mediatorem w trudnych sprawach rozwiązywanych przez NATO i Unię Europejską.**

W całości kształcie polityki bezpieczeństwa europejskiego należy nadal brać pod uwagę opinie **OBWE**. Jest to organizacja o zasięgu regionalnym, przeznaczona przede wszystkim do pokojowego rozstrzygnięcia pojawiających się sporów między państwami, ale jest także instrumentem wczesnego ostrzegania, zapobiegania konfliktom, opanowywania kryzysów i przywracania równowagi.

OBWE jest obecnie największą regionalną organizacją bezpieczeństwa na świecie. **Należy do niej 55 państw całej strefy euroatlantyckiej.** Są to wszystkie państwa europejskie, USA i Kanada, a także ogół państw powstałych w wyniku rozpadu ZSRR, w tym Rosja i Ukraina.

Za początek funkcjonowania tej organizacji należy przyjąć podpisanie w Helsinkach **Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie** 1 sierpnia 1975 roku. Określono wówczas, że celem KBWE jest podejmowanie wysiłków na rzecz odprężenia i poszukiwania pokojowych sposobów rozwiązywania nabrzmiałych problemów. Państwa europejskie wykazały duże zainteresowanie procesem KBWE. Działania na rzecz umacniania pokoju w regionie i tworzone w tym celu instytucje (Rada Ministerialna, urząd Sekretarza Generalnego, sekretariat z siedzibą w Wiedniu, Stała Rada) przyczyniły się do tego, iż KBWE stała się organizacją. Było to podstawą do zmiany nazwy na Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE). Formalna decyzja w tym względzie została podjęta podczas szczytu w Budapeszcie (5–6 grudnia 1994 roku), z mocą obowiązującą od 1 stycznia 1995 roku¹⁰⁶. Ważnym dokumentem organizacji stała się **Karta Bezpieczeństwa Europejskiego**, uchwalona w Stambule 19 listopada 1999 roku. Stanowiła ona podstawę do podejmowania współpracy OBWE z innymi organizacjami w zakresie umacniania bezpieczeństwa w regionie. W tym celu utwo-

¹⁰⁵ E. Halizak, R. Kuźniar, *Stosunki...*, wyd. cyt., s. 164.

¹⁰⁶ H. Binkowski, *Rozwój wielostronnej współpracy na rzecz bezpieczeństwa Europy*, [w:] *Podział odpowiedzialności za bezpieczeństwo Europy pomiędzy NATO i Unię Europejską*, materiały z sympozjum, AON, Warszawa 2006, s. 24. Wykorzystano też inne informacje o KBWE/OBWE zawarte w tym wystąpieniu.

rzono Zespoły Eksperckie Szybkiego Reagowania z zamiarem uzyskania możliwości szybkiej reakcji na zapotrzebowanie o pomoc.

Słabą stroną tej organizacji jest brak, w odróżnieniu od ONZ, możliwości podejmowania decyzji o użyciu siły oraz, w odróżnieniu od NATO i UE, brak własnych sił zbrojnych. Natomiast mocną stroną OBWE jest operacyjnie rozwinięta prewencja ukierunkowana na zapobieganie zagrożeniom bezpieczeństwa i szybkie reagowanie niemilitarne na te zagrożenia¹⁰⁷.

Wymienić można następujące **wymiary OBWE**: polityczno-wojskowy, humanitarny i ekonomiczno-ekologiczny. W zakresie tych wymiarów OBWE zajmuje się: **kontrolą zbrojeń, dyplomacją prewencyjną, środkami budowy zaufania, prawami człowieka i demokratyzacją oraz bezpieczeństwem ekonomicznym i ekologicznym**¹⁰⁸. Spotkania na szczycie z udziałem głów państw odbywają się raz na 2–3 lata. W innych latach obraduje Rada OBWE złożona z ministrów spraw zagranicznych.

Skuteczność działań OBWE na rzecz bezpieczeństwa określić można jako umiarkowaną. Organizacja ta nie ma instrumentów wykonawczych, ale może wywierać wpływ na rozwój sytuacji celem minimalizacji zagrożeń dla bezpieczeństwa. Przykładem mogą tu być **wydarzenia w Gruzji**, gdzie OBWE podjęła szerokie i aktywne działania, m.in. zgłaszając gotowość do wysłania obserwatorów, z zamiarem rozwiązania zaistniałej sytuacji, niebezpiecznej również dla regionu europejskiego.

Chociaż pojawiają się głosy sceptyczne co do skuteczności działań OBWE, to jednak przyjąć należy ocenę wskazującą na **pozytywną rolę tej organizacji w całokształcie działań na rzecz bezpieczeństwa europejskiego**, w tym zwłaszcza w zakresie współdziałania z instytucjami UE odpowiedzialnymi za realizację zadań petersberskich. Jednak wzrost znaczenia NATO i UE w działaniach na rzecz bezpieczeństwa jest powodem marginalizacji OBWE, która **zaczęła spełniać rolę drugorzędną**. Nie jest ona rozwiązywana z wielu powodów, m.in. ze względu na interesy biurokracji narodowych i międzynarodowych¹⁰⁹.

3.6. Pozaeuropejskie organizacje regionalne kształtujące bezpieczeństwo światowe

Wśród organizacji wywierających największy wpływ na stan bezpieczeństwa światowego niewątpliwie na **pierwszym miejscu** wymienić należy Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ). Jej podstawowym zadaniem jest utrzymanie światowego pokoju i bezpieczeństwa oraz organizowanie współpracy międzynarodowej na wielu płaszczyznach. Na niższym poziomie ważną rolę w przedmioto-

¹⁰⁷ E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe...*, wyd. cyt., s. 164.

¹⁰⁸ *Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe*, red. A. Ciupiński, K. Malak, AON, Warszawa 2004, s. 27–28.

¹⁰⁹ Tamże, s. 165.

wym zakresie odgrywa NATO – jako organizacja transatlantycka, stojąca na straży bezpieczeństwa Europy i Ameryki Północnej. W tej grupie wymienić też można **Unię Europejską** i chociaż jej nazwa wskazuje na zasięg regionalny, to faktycznie jej działania wychodzą poza stary kontynent. Te organizacje były wcześniej przedmiotem naszego zainteresowania i są szeroko opisane w literaturze przedmiotu. Dlatego też w kolejnych sekwencjach tej publikacji zajmiemy się bardziej szczegółowo innymi organizacjami kształtującymi bezpieczeństwo w różnych regionach świata, które tworzą pewną całość i funkcjonują w określonych relacjach, przyczyniając się do podwyższenia poziomu bezpieczeństwa globalnego.

3.6.1. Organizacja Państw Amerykańskich (OPA)

Organizacja została założona na kongresie w Bogocie (Kolumbia) w 1948 roku. Należą do niej wszystkie państwa Ameryki Północnej i Południowej (bez Kuby – od 1962 roku). **Zadaniem tej organizacji** jest umacnianie pokoju i bezpieczeństwa na kontynentach amerykańskich i pokojowe rozstrzyganie sporów między państwami członkowskimi. Ponadto do zadań tej organizacji należy: organizowanie wspólnych działań w wypadku agresji oraz popieranie wspólnych działań w zakresie rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego¹¹⁰. **W wyniku działań OPA utworzono w Ameryce Łacińskiej strefę bezatomową.**

W **art. 3 Karty OPA** wyszczególniono **12 zasad**, do przestrzegania których zobowiązały się państwa członkowskie tej organizacji. Wśród nich wymienić można:

- uznanie prawa międzynarodowego podstawą stosunków między państwami,
- poszanowanie suwerenności i niepodległości państw,
- uznanie agresji przeciwko jednemu państwu za agresję przeciwko wszystkim,
- przyjęcie zasady pokojowego rozstrzygania sporów,
- poszanowanie praw jednostki bez względu na rasę, narodowość i wyznanie¹¹¹.

Przywołane, wybrane treści dokumentów odzwierciedlają pokojowe zamiary państw regionu i wspólne dążenie do zapewnienia im bezpieczeństwa oraz sprzyjających warunków rozwoju gospodarczego.

3.6.2. Stowarzyszenie Państw Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)

Ta organizacja regionalna założona została w **1967 roku w Bangkoku** przez Filipiny, Indonezję, Malezję, Singapur i Tajlandię. W kolejnych latach przyjęto do niej Brunei, Wietnam, Laos, Birmę i Kambodżę. Początkowo działania organizacji

¹¹⁰ G. Pokruszyński, *Interwencje militarne w politykach bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 2003, s. 109.

¹¹¹ Tamże, s. 109–110.

skupiały się na sprawach politycznych. W ich wyniku, w 1971 roku państwa członkowskie utworzyły **strefę pokoju, wolności i neutralności**¹¹². Później główny nacisk położono na sprawy gospodarcze. Rozwijające się szybko państwa nazywano „azjatyckimi tygrysami”. **Siedzibą ASEAN jest indonezyjska Dżakarta.**

Można dostrzec, że region Azji i Pacyfiku jest specyficznym środowiskiem międzynarodowym, bowiem budowany system bezpieczeństwa opiera się głównie na tworzeniu sprzyjających warunków **wzrostu gospodarczego**. Nie jest to wystarczająca przeciwwaga dla zagrożeń wynikających ze sprzecznych interesów Japonii, Chin, Rosji i obu państw koreańskich. Istotne znaczenie w utrzymaniu relacji bezpieczeństwa między państwami regionu ma **podział na państwa kontynentalne i wyspowe** oraz związany z tym przedmiot sporów w zakresie szlaków morskich i wód przybrzeżnych (terytorialnych).

Uwzględniając powyższe uwarunkowania, państwa ASEAN uznały, że do dialogu o bezpieczeństwie trzeba zaprosić inne państwa strefy azjatyckiej. W konsekwencji takiego podejścia, w 1993 roku, na spotkaniu w Singapurze zdecydowano o utworzeniu **Regionalnego Forum ASEAN** (Asian Regional Forum – ARF) do spraw bezpieczeństwa. W skład ARF wchodzi:

- 10 państw członkowskich ASEAN,
- grupa dialogu ASEAN: Australia, Nowa Zelandia, Kanada, Republika Korei, USA, UE, Japonia, Chiny, Indie, Rosja, Mongolia i KRLD.

W tzw. formule zawężonej współpracy ściśle kontakty z państwami ASEAN utrzymują Japonia, Chiny i Republika Korei.

Cele ARF to umacnianie dialogu i bezpieczeństwa oraz dyplomacja prewencyjna w regionie Azji i Pacyfiku. Dotychczas ARF swoim działaniem objęło następujące aspekty bezpieczeństwa:

- promowanie budowy zaufania,
- rozwijanie dyplomacji prewencyjnej,
- wypracowanie stanowiska w sytuacjach konfliktowych.

ARF zajmowało się rozstrzygnięciem sporu terytorialnego dotyczącego Morza Południowochińskiego, problemem Timoru Wschodniego (uzyskanie niepodległości w 2002 roku i przyjęcie do ONZ), poparciem porozumienia między państwami koreańskimi (w 2000 roku przyjęcie KRLD do ARF) i rozwiązywaniem problemów globalizacji¹¹³.

3.6.3. Unia Afrykańska (UA)

Do Unii Afrykańskiej należą wszystkie państwa tego kontynentu. **Powstała ona w 2002 roku** w Durbanie (RPA) po likwidacji Organizacji Jedności Afrykańskiej (OJA). Określone **cele działania** organizacji są podobne do Unii Europej-

¹¹² www.wiking.edu.pl.

¹¹³ Por. *Bezpieczeństwo polityczne...*, wyd. cyt., s. 162–164.

skiej. Przewiduje ona wprowadzenie wspólnego parlamentu i zorganizowanie sił pokojowych. Akcentuje się potrzebę demokratyzacji życia społecznego i ochronę praw człowieka. Osiąganie zamierzonych celów jest bardzo trudne ze względu na niski poziom życia i duże zróżnicowanie wśród państw afrykańskich.

Wiele przesłanek wskazuje na to, że ta jeszcze młoda organizacja, stawiająca przed sobą ambitne cele będzie, podobnie jak OJA, działała zgodnie z intencjami **art. 52 Karty ONZ**, który zakłada **istnienie organizacji regionalnych wnoszących istotny wkład w utrzymanie bezpieczeństwa regionalnego i światowego, zgodnie z celami i zasadami ONZ**. Przywołać tu można następujące cele i zasady organizacji:

- umacnianie jedności i solidarności państw afrykańskich,
- obrona ich suwerenności i niepodległości,
- nieingerencja w sprawy wewnętrzne,
- pokojowe rozstrzyganie sporów,
- potępienie morderstw z powodów politycznych,
- całkowite wyzwolenie terytoriów afrykańskich.

Niewątpliwie osiągnięcie wymaganego poziomu bezpieczeństwa wewnętrznego na kontynencie afrykańskim będzie bardzo trudne. Nieustające spory i waśnie etniczne oraz religijne skutkują wzajemnymi czyszkami etnicznymi, często na dużą skalę. Wymienić tu można na przykład **Somalię, Brunei, Rwandę, Algierię czy Sudan**. Do rozwiązywania problemów bezpieczeństwa używane są siły pokojowe (Kongo, Czad). W tak złożonej sytuacji regionalnej elementem optymistycznym są wysiłki podejmowane przez UA dla normalizację środowiska regionalnego bezpieczeństwa.

3.6.4. Wspólnota Niepodległych Państw (WNP)

Organizacja powstała po rozpadzie Związku Radzieckiego. W dniu **8 grudnia 1991 roku** w Puszczy Białowieskiej przywódcy Rosji, Ukrainy i Białorusi ogłosili, że Związek Radziecki przestał istnieć i na jego miejsce powołano Wspólnotę Niepodległych Państw. Podpisanie układu o WNP nastąpiło w Ałma Acie (stolicy Kazachstanu) **21 grudnia 1991 roku**. Układ sygnowali przywódcy jedenastu następujących byłych republik radzieckich: **Rosja, Białoruś, Ukraina, Mołdawia, Kazachstan, Uzbekistan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan, Azerbejdżan, Armenia**. W 1993 roku do układu przystąpiła **Gruzja**¹¹⁴. Siedzibą stałego sekretariatu WNP jest **Mińsk**. Od powołania tej organizacji niekwestionowane przywództwo objęła Rosja, która stała się gwarantem bezpieczeństwa w regionie.

Koncepcja bezpieczeństwa WNP oparta jest na **układzie taszkienckim** przyjętym 15 maja 1993 roku. Dokument, którego pełna nazwa brzmi: **Układ o bezpieczeństwie zbiorowym państw – uczestników Wspólnoty Niepodległych Państw**,

¹¹⁴ Tamże, s. 74.

podpisało sześć państw: Armenia, Kazachstan, Kirgistan, Rosja, Tadżykistan i Uzbekistan. W wyniku zmian uwarunkowań w 1999 roku w układzie pozostało nadal sześć państw, ze zamianą Uzbekistanu na Białoruś. Przewiduje on, że agresja przeciwko wobec jednej ze stron porozumienia będzie traktowana jako agresja przeciwko wszystkim pozostałym jej członkom. Dominują w nim zamiary pokojowego rozwiązywania konfliktów w stosunkach międzynarodowych oraz w stosunkach wzajemnych – w duchu przyjaźni i zrozumienia¹¹⁵.

W maju 2006 roku Gruzja, Ukraina, Armenia, i Mołdawia (Mołdowa) utworzyły **Organizację na Rzecz Demokracji i Rozwoju** o nazwie **GUAM**¹¹⁶.

Głównym zadaniem WNP jest tworzenie **jednolitej przestrzeni gospodarczej** i wspólnej polityki międzynarodowej. Istniejące różnice poglądów utrudniają osiągnięcie porozumień. Do **obronnego układu zbiorowego** należy obecnie sześć republik: Rosja, Armenia, Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan i Białoruś. Oddzielny układ zawarły został między Rosją i Białorusią o nazwie **Związek Białorusi i Rosji**¹¹⁷.

Wiele przesłanek wskazuje na brak stabilizacji na ocenianym obszarze. Zmieniająca się sytuacja na Ukrainie, która nie wypracowała jeszcze jednolitego stanowiska w zakresie przyszłej orientacji obronno-politycznej. Istnieje podział w tejże orientacji na zachodnią (NATO, UE) i wschodnią (Rosja). Trudny do przewidzenia jest także rozwój sytuacji w Gruzji, gdzie obserwujemy zwiększoną dynamikę zmian społeczno-politycznych. Ostatnie wydarzenia z 2008 roku związane z Abchazją i Osetią Południową potwierdzają brak stabilności w tym regionie.

Zauważalne są obecnie **dwa nurty** integracyjne w ramach WNP. Pierwszy zakłada ścisłą **integrację z Rosją**, a jego zwolennikami są Kazachstan i Białoruś. Drugi nurt to **budowanie więzi na wielu płaszczyznach**, który preferują Ukraina i Gruzja.

3.6.5. Liga Państw Arabskich (LPA)

Organizacja ta powstała **22 marca 1945 roku w Kairze**. Przyczyn jej powstania należy upatrywać w dążeniach do niepodległości – wyzwolenia spod panowania tureckiego i zależności kolonialnej od Francji i Wielkiej Brytanii oraz przywrócenia Arabom należytego miejsca w świecie.

Określono następujące **cele organizacji**:

- zacieśniać więzy między państwami arabskimi,
- szanować niepodległość i suwerenność państw,
- zespolać wysiłki państw dla zagwarantowania przyszłości i urzeczywistnienia aspiracji,

¹¹⁵ Tamże, s. 77.

¹¹⁶ www.wiking.edu.pl.Portal Edukacyjny – organizacje międzynarodowe, 2007, s. 4.

¹¹⁷ Tamże, s. 5.

• zagwarantować bezpieczeństwo zbiorowe, zgodnie z celami i zasadami ONZ¹¹⁸.

Do Ligi Państw Arabskich obecnie należą: **Algieria, Arabia Saudyjska, Bahrajn, Dżibuti, Egipt, Irak, Jemen, Jordania, Katar, Kuwejt, Liban, Libia, Mauretania, Maroko, Oman, Somalia, Sudan, Syria, Tunezja, i Zjednoczone Emiraty Arabskie**. Ponadto uznano **Palestynę** jako niepodległe państwo i przyznano jej status członka LPA.

Równolegle z tendencjami zjednoczeniowymi występowały także podziały na tle wydarzeń międzynarodowych. Zaliczyć do nich można separatystyczny pokój Egiptu z Izraelem w Camp Dawid w 1979 roku, czy też wojnę w Zatoce Perskiej (1990–1991). Wcześniej LPA zajmowała się rozwiązywaniem konfliktów w Algierii i Libanie¹¹⁹.

Uogólniając, można stwierdzić, iż organizacje regionalne spełniają pozytywną rolę w utrzymywaniu bezpieczeństwa światowego. Dążą one przeważnie do integracji państw regionu z zamiarem osiągania celów związanych z pokojowym rozwiązywaniem kwestii spornych w regionie i w stosunkach międzynarodowych o zasięgu globalnym. Przyczyniają się także do rozwoju gospodarczego i wzrostu znaczenia militarno-politycznego państw członkowskich i całych regionów.

Przy występujących słabościach ONZ, **organizacje regionalne podwyższają skuteczność w likwidowaniu konfliktów regionalnych**, w stosunku do których nie można uzyskać konsensusu wśród stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ. Mimo pojawiających się sprzecznych poglądów wśród członków organizacji regionalnych i trudności natury ekonomicznej oraz środowiskowych **dostrzec można też wiele stron pozytywnych w ich działaniu na rzecz bezpieczeństwa**.

3.7. Polityki bezpieczeństwa wybranych mocarstw

Oprócz działań i inicjatyw organizacji światowych i regionalnych, znaczący wpływ na poziom bezpieczeństwa globalnego wywierają polityki państw, które można zakwalifikować do grupy mocarstw. Są to państwa tworzące zespół stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ. Ze względu na ich potencjał ekonomiczno-militarny i możliwości oddziaływania, a także sposób uprawiania polityki mogą one wywierać znaczący wpływ na poziom bezpieczeństwa światowego. W niniejszym podrozdziale omówiono politykę bezpieczeństwa trzech państw: USA, Rosji i Chin.

¹¹⁸ G. Pokruszyński, *Interwencje militarne...*, wyd. cyt., s. 103–104.

¹¹⁹ Tamże, s. 104.

3.7.1. Elementy polityki bezpieczeństwa USA

Stany Zjednoczone Ameryki Północnej posiadają obecnie największy potencjał gospodarczy i wojskowy we współczesnym świecie. Dysponują zatem środkami pozwalającymi strzec żywotnych interesów USA i gwarantować wysoki standard życia swych obywateli.

W polityce bezpieczeństwa USA ważną rolę odgrywa funkcjonowanie w NATO, w którym państwo to jest **niekwestionowanym liderem**. Zgodnie z przyjętą w **1999 roku nową strategią NATO** wprowadzono możliwość podejmowania działań interwencyjnych w celu zapobiegania kryzysom **poza obszarem NATO**. **Stany Zjednoczone były głównym inicjatorem tego zapisu.**

Ważnym elementem polityki bezpieczeństwa USA jest rozszerzanie stabilności w różnych rejonach świata przez promowanie zasad demokracji i praw wolnego rynku. Działania podejmowane w tym zakresie ukazują zamiary USA polegające na sprawowaniu **funkcji globalnego przywódcy** w osiągnięciu celów związanych ze stabilizacją zapewniającą bezpieczeństwo i rozwój ekonomiczny. Wiele uwagi poświęca się prowadzeniu **dyplomacji prewencyjnej**, której głównym celem jest zapobieganie sytuacjom kryzysowym.

Ważną rolę w polityce i strategii bezpieczeństwa USA odgrywają ich **siły zbrojne**, które mogą być użyte w **trzech kategoriach** zagrożenia interesów narodowych:

- zagrożenia kluczowych interesów USA – przetrwania, bezpieczeństwa i rozwoju,
- zagrożenia o charakterze globalnym, nierzutujące bezpośrednio na stan kluczowych interesów USA,
- zagrożenia humanitarne – w sytuacjach, gdy jedynie siły zbrojne mogą podjąć odpowiednie działania, stosowne do skali wyzwań i zagrożeń.

W polityce bezpieczeństwa USA **priorytetowe znaczenie ma partnerstwo z europejskimi sojusznikami i Japonią**¹²⁰.

3.7.2. Elementy strategii bezpieczeństwa Rosji

Do zapewnienia bezpieczeństwa Rosji stworzony został system, który tworzą organy władzy wykonawczej i sędowniczej oraz organizacje i stowarzyszenia odpowiedzialne za bezpieczeństwo państwa. **Do zadań systemu bezpieczeństwa zalicza się:**

- wykrywanie i prognozowanie zagrożeń,
- tworzenie i utrzymanie w gotowości sił i środków zapewniających bezpieczeństwo,
- kierowanie potencjałem bezpieczeństwa państwa,

¹²⁰ Tamże, s. 66–69.

- odtwarzanie obiektów bezpieczeństwa w sytuacjach kryzysowych,
- udział w przedsięwzięciach zapewniających **bezpieczeństwo poza granicami kraju**, zgodnie z zawartymi umowami międzynarodowymi lub uznanymi przez Rosję¹²¹.

W polityce zagranicznej Rosja dostrzega znaczenie współpracy z Zachodem, uczestnicząc jako członek elitarnego klubu potęg gospodarczych **G8**, gdzie omawiane są problemy globalne. Postępującej dominacji Stanów Zjednoczonych Rosja przeciwstawiła założenia nowego ładu międzynarodowego opartego na **wielobiegunowości**. Oprócz Rosji, w roli „biegunów” widziana jest Unia Europejska i Chiny, z docenianiem znaczącej roli Indii¹²².

Istotnym problemem polityki bezpieczeństwa Rosji jest **odstraszanie nuklearne**. Dlatego też objęcie obszaru NATO systemem obrony przeciwrakietowej naruszy układ sił w zakresie broni strategicznej i może doprowadzić do likwidacji istoty rosyjskiej strategii odstraszania nuklearnego. Konsekwencją takich ocen jest obecny **sprzeciw Rosji wobec budowy tarczy antyrakietowej w Polsce i Czechach**. Zrealizowanie tego zamierzenia uznane zostanie jako akt wymierzony w bezpieczeństwo Rosji. Takie oświadczenie, w połączeniu z **zawieszeniem przestrzegania Traktatu CFE – 1** o kontroli i ograniczeniu zbrojeń w Europie oraz **interwencją wojskową w Gruzji** świadczą o potrzebie podjęcia negocjacji celem rozwiązania tego problemu, który zagraża bezpieczeństwu w regionie europejskim.

3.7.3. Elementy strategii bezpieczeństwa Chińskiej Republiki Ludowej

Dokonując oceny znaczenia Chin w bezpieczeństwie globalnym, wskazane jest zwrócić uwagę na elementy je wyróżniające. Dynamiczny wzrost gospodarczy w połączeniu z liczbą ludności sięgającą 1,3 mld stwarza potencjał o znaczących możliwościach wzrostu. **W sposób szczególny traktowana jest Chińska Armia Ludowo-Wyzwoleńcza (ChALW)**, która ma swoją reprezentację w parlamencie, ale jest jednocześnie kontrolowana przez Komunistyczną Partię Chin (KPCh). Potencjał militarny jest, oprócz gospodarki, jednym z podstawowych argumentów podkreślających mocarstwowość ChRL i narzędziem budowy wielobiegunowej równowagi na świecie.

Bezpieczeństwo Chin oparte jest na trzech elementach:

- **bezpieczeństwie powszechnym**, polegającym na zapewnieniu bezpieczeństwa wszystkim krajom w regionie,
- **bezpieczeństwie kooperatywnym**, preferującym negocjacje i kompromisy jako kluczowe elementy bezpieczeństwa regionalnego, opartego na uznaniu równości wszystkich sił w regionie,

¹²¹ *Bezpieczeństwo polityczne...*, wyd. cyt., s. 246.

¹²² G. Pokruszyński, *Interwencje militarne...*, wyd. cyt., s. 72.

• **bezpieczeństwo kompleksowym**, zawierającym komponenty ekonomiczne i militarne, gwarantującym unikanie tworzących się zależności¹²³.

W obecnie pojawiających się prognozach eksperci eksponują wzrost roli Chin w kształtowaniu bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. P. Sienkiewicz, znawca tej problematyki¹²⁴, wskazuje na **główny cel polityki** bezpieczeństwa Chin polegający na zagwarantowaniu im należytej pozycji na arenie międzynarodowej w jak najmniej konfrontacyjny sposób. Osiąganie tego celu może nastąpić przez **wypieranie innych mocarstw z ich strefy wpływów**.

Na **wzrost znaczenia Chin** w środowisku międzynarodowym mogą wpływać następujące **trendy**:

- globalizacja,
- międzynarodowy terroryzm,
- prymat gospodarki,
- regionalizacja.

Osiąganie wysokiej pozycji Chin na arenie międzynarodowej może wiązać się ze współpracą z państwami ASEAN, z Japonią i zjednoczoną Koreą. Możliwa jest także współpraca z Rosją i Indiami.

3.8. Konkluzje

Przedstawiona w niniejszym rozdziale istota obecnego **systemu bezpieczeństwa światowego** wraz z nakreśleniem tendencji rozwojowych obrazują złożoność problemu, a także dynamiczne zmiany systemowe w ocenianym środowisku. Przy tak rozległym zakresie wiedzy o bezpieczeństwie, zasadne jest zastosowanie podejścia systemowego. Pozwala ono na ujęcie całościowe badanej problematyki oraz uwzględnienie występujących zależności i relacji zachodzących między podsystemami i elementami systemu.

Niewątpliwie największą organizacją dążącą do zapewnienia bezpieczeństwa światowego jest ONZ. Dostrzegamy **zmniejszanie się jej skuteczności i roli** w utrzymywaniu bezpieczeństwa globalnego. Zmian wymagają struktury tej przesadnie biurokratyzowanej organizacji i stosowane procedury decyzyjne, które utrudniają szybkie i skuteczne reagowanie na pojawiające się zagrożenia. Przykładem może być obecna sytuacja w Afryce, nazywana „kłęską ONZ” (sudański Darfur, Kongo, Somalia).

W naszym regionie nadal wiodącą rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa odgrywa **Sojusz Północnoatlantycki**, którego działalność jest istotna dla zapewnienia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Aby osiągać zamierzone cele, NATO reaguje na zmiany w środowisku bezpieczeństwa i na potrzeby wynikające z ocenianych doświadczeń. Jest to powodem prowadzonej transformacji, polegającej na

¹²³ *Bezpieczeństwo polityczne...*, wyd. cyt., s. 228–229, 290, 298.

¹²⁴ P. Sienkiewicz, A. Ramezyk, *Analiza systemowa polityki bezpieczeństwa Chin na przełomie wieków*, „Zeszyty Naukowe” AON, 2006, nr 1(62), s. 35.

reformie struktur i procedur dowódczych, modernizacji sił zbrojnych państw członkowskich i dążenie do konsensusu w prowadzonych zabiegach dyplomatycznych na rzecz bezpieczeństwa. Zasięg transatlantycki NATO, potencjał militarny państw członkowskich Europy i Ameryki Północnej oraz jednoznaczne pokojowo-obronne zamiary strategiczne wywierają decydujący wpływ na poziom bezpieczeństwa, zarówno regionalnego, jak i globalnego. Ważnym sprawdzianem skuteczności Sojuszu będzie osiągnięcie celów operacji stabilizacyjnej w Afganistanie.

Istotne dla zapewnienia bezpieczeństwa europejskiego i obszarów przyległych do kontynentu jest tworzenie struktur i podejmowanie działań na rzecz bezpieczeństwa przez **Unię Europejską**. Wprawdzie cele i zadania w tym obszarze odpowiedzialności częściowo się pokrywają, to jednak oficjalne deklaracje polityczno-militarne potwierdzają wzajemne dążenia do współdziałania strategicznego. Decyzje dotyczące zwiększania potencjału militarnego Sił Reagowania UE zaczynają mieć wymiar rzeczywisty, zwłaszcza w zakresie tworzenia Grup Bojowych, w którym Polska ma swój wymierny udział.

Dostrzegalna jest zwiększająca się skuteczność w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa regionalnego przez pozaeuropejskie **organizacje regionalne**, gdyż w środowisku państw funkcjonujących w podobnych uwarunkowaniach geopolitycznych łatwiej jest osiągnąć porozumienie. Mimo pojawiających się niepowodzeń prognozować można wzrost znaczenia tych organizacji i ich wpływu na stan bezpieczeństwa regionalnego i globalnego.

Wiele przesłanek wskazuje na utrzymanie dużego **wplywu wielkich mocarstw na bezpieczeństwo światowe**. Dynamiczny wzrost potencjałów ekonomicznych i militarnych tych państw, zwłaszcza Chin i Indii, może przyczynić się do **obniżenia hegemonistycznej pozycji Stanów Zjednoczonych**. Znaczącą pozycję w środowisku bezpieczeństwa może nadal odgrywać NATO i Unia Europejska, tworząc pozytywne relacje z USA, zwłaszcza w osiągnięciu wspólnych celów w **zwalczaniu globalnego terroryzmu**.

4. ZMIANY W POLSKIEJ POLITYCE BEZPIECZEŃSTWA PO 1989 ROKU

4.1. Uwagi ogólne

Wydarzenie, jakie miało miejsce 12 września 1989 roku, można zaliczyć do **przełomowych** w dziejach państwa polskiego. Nastąpiło wówczas powołanie pierwszego po drugiej wojnie światowej rządu w pełni niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej. Skończył się czas funkcjonowania porządku jałtańskiego, który decyzją wielkich mocarstw przeznaczył Polskę do strefy wpływów byłego Związku Radzieckiego. W wyniku burzliwych zmian, jakie nastąpiły w interesującej nas części Europy, Polska znalazła się w nowej sytuacji geopolitycznej wymagającej wypracowania nowej polityki bezpieczeństwa. Należało uwzględnić **wiele nowych zaistniałych uwarunkowań**, wśród których można wymienić:

- zakończenie dwubiegunowego porządku międzynarodowego,
- rozpad Związku Radzieckiego i bloku wschodniego,
- powstanie wokół Polski nowych państw: Rosji, Białorusi, Litwy, Ukrainy, Słowacji i Czech,
- utrzymanie bloku zachodniego z NATO i Unią Europejską,
- zjednoczenie Niemiec,
- tworzenie grupy państw Europy Środkowej¹²⁵.

Początkowy okres po odzyskaniu niepodległości był dla Polski niekorzystny pod względem możliwości zapewnienia wymaganego poziomu bezpieczeństwa. Byliśmy między NATO i UZE a WNP. Pojawiły się wyzwania, wśród których do najważniejszych zaliczano zakończenie relacji zależności politycznej, gospodarczej i militarnej z blokiem wschodnim oraz poszukiwanie korzystnych dla nas powiązań z państwami Europy Środkowej. Odrzucony został model neutralności państwa i koncepcja obrony jego granic z wszystkich możliwych azymutów. Ze względów obiektywnych taki model obronny musiał na początku pełnej niepodległości funkcjonować. Po dokonanych analizach i ocenach możliwych zagrożeń oraz realnej sytuacji geopolitycznej w naszym regionie, prowadzonych w latach 1990–1993, podobnie jak inne państwa Europy Środkowej, wybraliśmy dążenie do modelu euroatlantyckiego¹²⁶. Była to decyzja naturalna, poprzedzona konsultacjami dyplomatycznymi, oparta na przekonujących przesłankach ukazujących wizję funkcjonowania w gronie europejskich państw demokratycznych.

¹²⁵ *Bezpieczeństwo polityczne...*, wyd. cyt., s. 312–313.

¹²⁶ A. Ciupiński, A. Legucka, *Podstawowe elementy polityki bezpieczeństwa i obrony Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2003, s. 49–50.

4.2. Koncepcje bezpieczeństwa od odzyskania niepodległości do wstąpienia Polski do NATO

Zgodnie z dokonany­m wyborem kierunku tworzenia koncepcji bezpieczeństwa RP zaprojektowano stosowne akty normatywne określające politykę bezpieczeństwa Polski w nowych uwarunkowaniach geopolitycznych Europy. Opracowano wówczas dwa dokumenty o fundamentalnym i pionierskim znaczeniu dla kształtowania się podstaw naszego bezpieczeństwa. Były to *Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa* oraz *Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej*. Zostały one przyjęte 2 listopada 1992 roku przez **Komitet Obrony Kraju** pod przewodnictwem ówczesnego prezydenta RP Lecha Wałęsy. Pierwszy dokument określał podstawowe zasady polityki w dziedzinie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, drugi je rozwijał, przedstawiając kierunki umacniania suwerenności oraz rozwoju cywilizacyjnego kraju¹²⁷.

W *Założeniach polskiej polityki bezpieczeństwa* sformułowane zostały podstawowe **cele tej polityki**, do których zaliczono: **bezpieczeństwo polityczne, militarne, gospodarcze, ekologiczne i społeczne**.

Należy w tym miejscu podkreślić, iż w dokumencie tym określono **cele strategiczne**, do których zaliczono **członkostwo w NATO oraz w Unii Europejskiej** jako systemów zbiorowego bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego.

W kolejnym dokumencie o tytule *Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej* oceniono uwarunkowania, wieloaspektowe zagrożenia, założenia polityki bezpieczeństwa i strategii obrony, a także system obronny i kwestie gospodarcze. Wskazano na priorytet w budowie bezpieczeństwa państwa w oparciu o współpracę z krajami i organizacjami międzynarodowymi o charakterze regionalnym.

Wymienione wyżej dokumenty miały **fundamentalne znaczenie**, stały się bowiem podstawą w określaniu kierunków realizacji zamierzeń przyjętej koncepcji bezpieczeństwa oraz polityki zagranicznej w stosunkach międzynarodowych.

Osiągnięcie zaprojektowanego celu – pełnoprawnego członkostwa w NATO nie było łatwe i szybkie. Wymagało to bowiem wielu inicjatyw i zabiegów dyplomatycznych potwierdzających naszą wiarygodność u partnerów. Stworzono nam możliwości prowadzenia dialogu z NATO przez **powołanie w 1992 roku Północnoatlantyckiej Rady Współpracy (NACC)**. Ważnym zamierzeniem stwarzającym podstawy integracyjne z Sojuszem było wysunięcie przez Stany Zjednoczone inicjatywy **Partnerstwa dla Pokoju**. Była ona początkowo przyjęta z pewną rezerwą, lecz później przekonano się do skuteczności tych działań na drodze do członkostwa w NATO¹²⁸.

¹²⁷ Z. Kamiński, *Polityka bezpieczeństwa państwa w polskiej polityce zagranicznej po 1989 roku*, praca studyjna, AON, Warszawa 2002, s. 4–5.

¹²⁸ *Bezpieczeństwo polityczne...*, wyd. cyt., s. 316–317.

Sprzyjająca dla kandydatów na członków Sojuszu była jego decyzja podjęta 1 grudnia 1994 roku o przygotowaniu **Studium o rozszerzeniu NATO**, w którym określono czytelne kryteria, a mianowicie:

- aktywność w NACC i PdP,
- demokratyczne instytucje polityczne,
- gospodarka wolnorynkowa,
- poszanowanie praw człowieka,
- dobre stosunki z sąsiadami,
- demokratyczna kontrola nad siłami zbrojnymi¹²⁹.

W wyniku sprzyjającej sytuacji politycznej w relacjach Wschód Zachód, w latach 1996–1997 zaistniały warunki do **podjęcia decyzji** o przyjęciu Polski, Czech i Węgier do Sojuszu Północnoatlantyckiego na szczycie NATO w Madrycie w dniach 8–9 lipca 1997 roku. Historycznym dla nas wydarzeniem było **oficjalne przyjęcie Polski do NATO 12 marca 1999 roku**.

4.3. Bezpieczeństwo państwa w Konstytucji RP z 1997 roku i kompetencje władzy wykonawczej

Obowiązek obrony Ojczyzny jest od wieków traktowany jako powinność nadrzędna każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej. Ze względu na bolesne doświadczenia historyczne Polacy przywiązują szczególną uwagę do takich wartości, jakimi są wolność i niepodległość Rzeczypospolitej. Najwyższą odpowiedzialność w tym względzie ponoszą organy władzy państwowej, które są konstytucyjnie zobligowane do wypełniania stosownych obowiązków zapewniających bezpieczeństwo państwa.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997) w art. 5 stwierdza: „**Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju**”.

Powyższy cytat podkreśla, że bezpieczeństwo państwa stało się jedną z podstawowych zasad konstytucyjnych, za której przestrzeganie odpowiedzialne są wszystkie organa władzy wykonawczej.

4.3.1. Kompetencje prezydenta RP

Prezydent RP ma rozległe obowiązki i kompetencje. W tej publikacji skupimy się na tych kompetencjach, które mieszczą się w systemie obronności RP. Jako gwarant bytu państwowego prezydent czuwa nad nadrzędnymi wartościami, do

¹²⁹ Tamże, s. 318.

których zaliczamy: **suwerenność, niepodległość i bezpieczeństwo** oraz **nienaruszalność terytorium państwa**. Wśród konstytucyjnych uprawnień prezydenta szczególne miejsce zajmują kompetencje w zakresie:

- zwierzchnictwa nad siłami zbrojnymi,
- obronności i bezpieczeństwa w czasie pokoju i wojny.

Konstytucja ustanawia prezydenta najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych RP. Jest to zwierzchnictwo bierno, polegające na delegowaniu rzeczywistych uprawnień w czasie pokoju ministrowi obrony narodowej.

Zakres zwierzchnictwa został określony w art. 134 Konstytucji i obejmuje następujące kompetencje prezydenta:

- mianuje i odwołuje szefa Sztabu Generalnego i dowódców rodzajów sił zbrojnych,
- mianuje, na wniosek prezesa Rady Ministrów, **naczelnego dowódcę** sił zbrojnych,
- nadaje, na wniosek ministra obrony narodowej, określone w ustawach stopnie wojskowe,
- uczestniczy w odprawach kierowniczej kadry Ministerstwa Obrony Narodowej i sił zbrojnych oraz może je zwoływać,
- określa, na wniosek ministra obrony narodowej, główne kierunki rozwoju sił zbrojnych oraz przygotowań do obrony państwa.

Zgodnie z art. 136 Konstytucji prezydent, na wniosek prezesa Rady Ministrów, zarządza powszechną lub częściową **mobilizację i decyduje o użyciu sił zbrojnych** do obrony państwa¹³⁰.

Uprawnienia prezydenta w zakresie **obronności i bezpieczeństwa** są następujące:

- zatwierdza, na wniosek prezesa Rady Ministrów, **strategię bezpieczeństwa narodowego**,
- zatwierdza, na wniosek prezesa Rady Ministrów, plan krajowych **ćwiczeń systemu obronnego** i kieruje ich przebiegiem,
- wydaje, na wniosek prezesa Rady Ministrów, w drodze postanowienia, **Polityczno-strategiczną dyrektywę obronną Rzeczypospolitej Polskiej** oraz inne dokumenty wykonawcze do strategii bezpieczeństwa narodowego,
- postanawia, na wniosek prezesa Rady Ministrów, o wprowadzeniu lub zmianie określonego **stanu gotowości** obronnej państwa,
- patronuje przedsięwzięciom kształtującym postawy patriotyczne i obronne.

O **stanie wojny i zawarciu pokoju** decyduje Sejm RP (art. 116 Konstytucji RP z 1997 roku). Jeżeli Sejm nie może się zebrać, tę decyzję może podjąć **prezydent**, jedynie w razie zbrojnej napaści na terytorium RP lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji. **Ogłoszenie**

¹³⁰ *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP. Podręcznik dla studentek i studentów*, Bellona, Warszawa 2006, s. 76–78.

stanu wojny jest kompetencją prezydenta, wykonywaną za kontrasygnatą prezesa Rady Ministrów¹³¹.

Konstytucja RP w art. 229 stanowi, że: „W razie zewnętrznego zagrożenia państwa, zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umowy międzynarodowej wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji, **Prezydent Rzeczypospolitej** na wniosek Prezesa Rady Ministrów **może wprowadzić stan wojenny** na części lub na całości terytorium państwa”.

4.3.2. Kompetencje Rady Ministrów

Rada Ministrów sprawuje szczególnie ważne funkcje wykonawcze w zakresie **bezpieczeństwa** wewnętrznego i zewnętrznego. Jej kompetencje są na pograniczu kompetencji prezydenta. **Wymaga to ścisłego współdziałania między tymi organami władzy wykonawczej.**

Zgodnie z art. 146 Konstytucji Rada Ministrów odpowiada za:

- zapewnienie bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego,
- zapewnienie bezpieczeństwa zewnętrznego,
- sprawowanie ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności.

Do **zadań szczegółowych** Rady Ministrów w dziedzinie bezpieczeństwa wewnętrznego należy:

- opracowywanie projektów strategii bezpieczeństwa narodowego;
- planowanie i realizacja przygotowań obronnych państwa zapewniających jego funkcjonowanie w razie kryzysu i wojny;
- planowanie zamierzeń na rzecz Sił Zbrojnych RP i wojsk sojusznicych;
- przygotowanie systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym;
- utrzymywanie stałej gotowości obronnej, wnioskowanie do prezydenta o jej podwyższenie lub obniżenie;
- określenie i ochrona obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa państwa;
- utrzymywanie w gotowości systemów obserwacji i powiadamiania;
- określanie zasad wykorzystania:
 - służby zdrowia,
 - infrastruktury technicznej państwa na potrzeby obronne, w tym zabezpieczenie przestrzeni powietrznej i wód terytorialnych w razie kryzysu i wojny,
 - zapewnienie systemu szkolenia obronnego;
 - prowadzenie kontroli stanu przygotowań obronnych w państwie¹³².

Do kompetencji Rady Ministrów należy współpraca w dziedzinie **bezpieczeństwa zewnętrznego** w zakresie:

¹³¹ M. Gąska, *Kompetencje organów władzy wykonawczej w dziedzinie obronności państwa i sił zbrojnych*, AON, Warszawa 2002, s. 22–23.

¹³² *Obrona narodowa w tworzeniu...*, wyd. cyt., s. 78–79.

- użycia sił zbrojnych poza granicami kraju,
- sojuszy i układów wojskowych,
- pobytu obcych wojsk na terytorium RP lub przemieszczania się ich przez terytorium¹³³.

W czasie **stanu wojennego** kompetencje Rady Ministrów RP są następujące:

- zarządza uruchomieniem systemu kierowania obroną państwa,
- zarządza przejściem na wojenne zasady działania organów władzy publicznej,
- określa, na wniosek naczelnego dowódcy sił zbrojnych, zasady działania władzy publicznej w strefie bezpośrednich działań wojennych.

Jeżeli RM nie może się zebrać, jej kompetencje przejmuje prezes RM¹³⁴.

4.3.3. Kompetencje ministra obrony narodowej

Do kompetencji **ministra obrony narodowej** należy:

- kierowanie w czasie pokoju całokształtem działalności Sił Zbrojnych RP,
- przygotowanie założeń obronnych państwa, w tym propozycji dotyczących **rozwoju i struktury** Sił Zbrojnych RP,
 - sprawowanie, w zakresie powierzonym przez Radę Ministrów, nadzoru nad realizacją **zadań obronnych**,
 - sprawowanie ogólnego kierownictwa w wykonywaniu **powszechnego obowiązku obrony**, w tym rezerwami osobowymi,
 - koordynacja działań w zakresie **ochrony informacji niejawnych** w dziale obrony narodowej,
 - określanie celów, kierunków i zadań dla **szkolnictwa wojskowego**,
 - kierowanie sprawami kadrowymi Sił Zbrojnych RP,
 - kierowanie wykonywaniem **obowiązku służby wojskowej**, wychowaniem i zaspokajaniem potrzeb materialnych,
 - kierowanie sprawami zaspokajania potrzeb **finansowych** Sił Zbrojnych RP,
 - kierowanie sprawami **pracowniczymi** w resorcie MON,
 - realizowanie decyzji RM w zakresie udziału w wojskowych przedsięwzięciach organizacji międzynarodowych oraz wywiązywania się z **zobowiązań militarnych**,
 - kierowanie **przedstawicielstwami wojskowymi** za granicą,
 - kierowanie działalnością gospodarczą SZ RP,
 - współdziałanie z organami państwowymi, samorządowymi i społecznymi.

Przedstawione wyżej kompetencje ministra obrony narodowej są rozległe i trudne do realizacji. W większości państw NATO kompetencje te są zawężone tylko do sił zbrojnych, a nie koordynatora ponadresortowych spraw obronnych. Ten wariant jest rekomendowany w naszych uwarunkowaniach¹³⁵.

¹³³ M. Gąska, *Kompetencje...*, wyd. cyt., s. 36.

¹³⁴ S. Koziej, *Między...*, wyd. cyt., s. 308.

¹³⁵ Tamże, s. 290.

W stanie wojennym minister obrony narodowej m.in.:

- przedstawia propozycje obrony państwa,
- koordynuje realizację zadań organów administracji rządowej i samorządowej,
- przedstawia potrzeby w zakresie świadczeń na cele obronne,
- organizuje mobilizacyjne rozwinięcie, uzupełnienie i wyposażenie Sił zbrojnych RP,
- koordynuje realizację zadań państwa gospodarza wynikających z umów międzynarodowych¹³⁶.

W czasie stanu wojennego może być powołany **naczelny dowódca sił zbrojnych**, który podlega prezydentowi RP. Zapewnia on współdziałanie podległych mu sił zbrojnych z **siłami sojuszniczymi** w planowaniu i prowadzeniu działań wojennych. Określa też potrzeby w zakresie **wsparcia SZ RP przez pozamilitarną część systemu obronnego** oraz wyznacza organy wojskowe do realizacji zadań administracyjnych w strefie bezpośrednich działań wojennych.

4.3.4. Kompetencje wojewodów

Kierowanie bezpieczeństwem w województwie należy do **wojewody**¹³⁷. Do jego kompetencji m.in. należy:

- określanie podległym służbom, organom i jednostkom kierunków działania w zakresie zadań obronnych,
- kierowanie realizacją przedsięwzięć związanych z **podwyższaniem gotowości obronnej** państwa przez **prezydentów miast, starostów, wójtów i burmistrzów** oraz inne jednostki organizacyjne województwa,
- koordynacja zabezpieczaniem **mobilizacji** i wykonywaniem świadczeń na rzecz Sił Zbrojnych RP,
- kierowanie realizacją przedsięwzięć związanych z przygotowaniem **stanowisk kierowania** dla organów terenowych,
- organizowanie wykorzystania miejscowych sił i środków na potrzeby obronności (ochrona ludności, dóbr materialnych i kultury, pomoc poszkodowanym),
- kontrola i ocena wykonywania zadań obronnych,
- organizacja edukacji obronnej oraz prowadzenie szkoleń i ćwiczeń obronnych.

Wymienione kompetencje przekładać się powinny na sprawne i skuteczne wykonywanie zadań obronnych województwa. Są one rozległe i stąd ich wykonywanie wymaga odpowiedniej koordynacji i efektywnego współdziałania osób funk-

¹³⁶ Tamże, s. 308.

¹³⁷ Por. *Obrona narodowa w tworzeniu...*, wyd. cyt., s. 79.

cyjnych województwa, odpowiadających za sferę bezpieczeństwa na poziomie jednostek terenowych.

W czasie stanu wojennego wojewoda kieruje realizacją zadań obronnych i obroną cywilną na terenie województwa. Do jego kompetencji w tym okresie m.in. zaliczamy:

- wprowadzenie i uchylanie ograniczeń wolności i praw człowieka,
- określenie zadań wynikających z przepisów stanu wojennego,
- koordynowanie i kontrolowanie działalności organów władzy publicznej,
- stawianie zadań jednostkom samorządu terytorialnego.

W stanie wojennym wojewodzie są podporządkowane wszystkie jednostki organizacyjne oraz siły i środki wydzielone do jego dyspozycji, związane z obroną państwa.

Uwagi końcowe

Z przedstawionych wyżej treści można wnioskować, iż kompetencje organów władzy wykonawczej w zakresie **zapewnienia bezpieczeństwa i obronności Rzeczypospolitej Polskiej** obejmują całokształt przedsięwzięć mających na celu osiągnięcie odpowiedniej skuteczności w przedmiotowej dziedzinie. Zauważamy zazębianie się kompetencji prezydenta i Rady Ministrów RP zarówno w okresie pokoju, jak i wojny. Jedną z propozycji uregulowania tej kwestii przedstawił S. Koziej, który wskazuje na instytucję Rady Gabinetowej jako organu, który mógłby spełniać rolę koordynującą w relacjach między najwyższymi decydentami w państwie w zakresie obronności i bezpieczeństwa.

Istnieje też wiele obszarów kompetencyjnych, które są zbyt rozległe w odniesieniu do możliwości wykonawczych. Stanowi to istotną przeszkodę we właściwym wykonywaniu swych powinności przez osoby funkcyjne i instytucje odpowiedzialne za poziom bezpieczeństwa państwa, a także we właściwej koordynacji zamierzeń w tym zakresie. Dotyczy to zwłaszcza ministra obrony narodowej. Ponadto wskazane jest czytelne określenie kompetencji marszałków Sejmu i Senatu w zakresie bezpieczeństwa państwa, którzy w określonych sytuacjach są przewidywani do przejęcia obowiązków prezydenta RP.

4.4. Strategie bezpieczeństwa Polski w latach 2000–2004

Pełnoprawne funkcjonowanie Polski w strukturach sojuszniczych wymagało opracowania stosownej koncepcji bezpieczeństwa państwa. Założeniem wyjściowym było priorytetowe traktowanie narodowej strategii bezpieczeństwa z jednoczesnym przyjmowaniem zobowiązań sojuszniczych. Była to sytuacja dla nas nowa, bowiem w byłym Układzie Warszawskim relacje były odwrotne.

Wychodząc z powyższych założeń, zdecydowano się w **2000 roku** na opracowanie dwóch odrębnych dokumentów: *Strategii bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej* i *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej*. Przyjęte rozwiązanie

było przedmiotem krytyki, oczekiwano bowiem jednego dokumentu traktującego o strategii bezpieczeństwa i obronności. Ranga tych dokumentów była też relatywnie niska, gdyż miały one charakter rządowy – przyjęte bez udziału prezydenta i parlamentu¹³⁸.

Mimo wskazanych wątpliwości wymienione wyżej strategię wniosły istotne zmiany w zakresie obronności RP. Określone zostały zasady i rodzaje działań strategicznych, które można podzielić na **wewnętrzne** i **zewnętrzne**. Do grupy zasad wewnętrznych zaliczono:

- odpowiedzialność narodową i powszechność obrony,
- elastyczność reagowania obronnego,
- współpracę cywilno-wojskową.

W wymienionych zasadach zwracają uwagę postanowienia wskazujące na wspólną odpowiedzialność narodu za obronność państwa, przy uwzględnianiu korzyści, ale i zobowiązań wynikających z członkostwa w NATO. Wskazano też na potrzebę budowy takiego systemu obronności, który zapewni wymagany poziom bezpieczeństwa w okresach pokoju, kryzysu i wojny. Dostrzeżony został także wzrost znaczenia czynników pozamilitarnych w zakresie obronności, co skutkuje potrzebą rozszerzenia **współpracy cywilno-wojskowej** podczas wykonywania zadań na własnym terytorium, jak i poza jego granicami.

W grupie **zasad zewnętrznych** działań strategicznych wymienia się:

- solidarność i integrację sojuszniczą,
- współpracę i partnerstwo,
- umacnianie zaufania regionalnej stabilności,
- odstraszenie i wiarygodność¹³⁹.

Istota zasad działań strategicznych dotyczących relacji z otoczeniem zewnętrznym wyrażona została w ich nazwach. W rozwinięciu szczegółowym tych zasad podkreślić należy zamiary aktywnego członkostwa Polski w Sojuszu wyrażające się w gotowości do wypełniania zobowiązań sojuszniczych, zgodnie z realnymi możliwościami ekonomicznymi i stanem potencjału militarnego. Działania te miały przekonać naszych partnerów do naszej wiarygodności we wspólnym budowaniu potencjału obronnego, którego siła odstraszy potencjalnych przeciwników w podejmowaniu działań agresywnych, zarówno w stosunku do naszego kraju, jak i do wspólnoty sojuszniczej.

W analizowanych dokumentach – strategii z 2000 roku, nowym elementem było wyróżnienie trzech stanów bezpieczeństwa państwa: **pokoju**, **kryzysu** i **wojny**. Wcześniej wyróżniano okresy pokoju i wojny. Przedmiotem szczególnego zainteresowania w sferze obronności stały się **kryzysy**. Stosownie do wymienionego podziału wyróżniono trzy **rodzaje działań strategicznych**:

¹³⁸ S. Koziej, *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, t. II, *Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa XXI wieku*, AON, Warszawa 2004, s. 27–28.

¹³⁹ S. Koziej, *Między piekłem a rajem...*, wyd. cyt., s. 239–240.

- działania prewencyjno-stabilizacyjne,
- reagowanie kryzysowe,
- działania wojenne¹⁴⁰.

Do elementów nowych można zaliczyć nasz udział w działaniach sojusznicych zgodnie z postanowieniami *Nowej koncepcji strategicznej NATO z 1999 roku*. Pojawiła się też kwestia uczestnictwa w polityce nuklearnej NATO, mimo iż takiej broni nie posiadamy. Problem ten wrócił obecnie w dyskusjach nad rozmieszczeniem na terytorium Polski i Czech elementów amerykańskiej „tarczy antyrakietowej”.

Kierując się przyjętą zasadą dokonywania zmian i uzupełnień w strategii bezpieczeństwa państwa, adekwatnie do zmian uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, w 2003 roku wprowadzony został nowy dokument o nazwie *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, który podpisał **prezydent RP**. Niewątpliwie w porównaniu do poprzedniej strategii z 2000 roku podwyższona została ranga tego dokumentu.

Wśród dynamicznych zmian uwarunkowań wymieniono: tragiczne wydarzenia w USA w 2001 roku, rozszerzanie NATO, konflikt iracki, finalizację prac nad wejściem do Unii Europejskiej oraz zacieśnianie współpracy z sąsiadami. Istniało zatem wiele przyczyn uzasadniających wydanie uaktualnionej edycji strategii bezpieczeństwa RP.

Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 roku obejmuje następujące części:

- nowe wyzwania,
- założenia ogólne,
- zadania służb państwowych,
- gospodarcze podstawy bezpieczeństwa państwa.

Treści tego dokumentu były szeroko dyskutowane w różnych środowiskach zajmujących się bezpieczeństwem państwa. **Dostrzeżono w nim wiele elementów wartościowych, ale także zwrócono uwagę na słabości proceduralne i merytoryczne.** Do pozytywów strategii można zaliczyć odniesienia do następujących kwestii:

- celów polityki bezpieczeństwa państwa,
- oceny aktualnych wyzwań i zagrożeń,
- kierunków współpracy międzynarodowej,
- zadań systemu obronnego państwa,
- roli sił zbrojnych w zapewnieniu bezpieczeństwa narodowego i wypełnianiu zobowiązań sojusznicych,
- znaczenia stanu gospodarki w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa.

Nakreślony w analizowanym dokumencie obszar problemowy był niewątpliwie szeroki i to było przyczyną zalecenia, aby na jego podstawie opracowano strategię sektorowe w zakresach mających istotne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa.

¹⁴⁰ Tamże, s. 241–245.

W odniesieniu do **ocen krytycznych** przedmiotowej strategii wskazane jest przywołanie opinii wyrażanych przez S. Kozieja, który jest w środowisku uznanym autorytetem w kwestiach bezpieczeństwa. Autor ten wskazuje na następujące słabości dokumentu:

- nie przeprowadzono publicznej dyskusji nad założeniami strategii,
- nie wyodrębniono rozdziału traktującego o **interesach narodowych i strategicznych celach bezpieczeństwa Polski**,
- nie określono celu głównego i celów częściowych, w tym celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego RP,
- nie przedstawiono **zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego**, a w nim zintegrowanego kierowania tym bezpieczeństwem¹⁴¹.

Uogólniając odniesienia do treści strategii z 2003 roku, można stwierdzić, że wniosła ona wiele wartości z zakresu bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Był to dokument oczekiwany i potrzebny dla środowiska i instytucji zajmujących się przedmiotową problematyką. Zapowiedź jego nowelizacji miała przekonujące uzasadnienie i okazała się zamiarem przyjętym do wykonania.

Rozwinięciem *Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2003) w obszarze militarnym jest *Strategia wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej* (2004). Oprócz kwestii strategicznych o charakterze militarnym obejmuje ona także cele i założenia polityki obronnej państwa.

Do wykonywania postanowień wymienionych wyżej dokumentów stworzony został **system obronności Rzeczypospolitej Polskiej** (system obrony narodowej) definiowany jako całość sił i środków przeznaczonych przez państwo do realizacji zadań w dziedzinie obronności, odpowiednio do tych zadań zorganizowanych, utrzymywanych i przygotowanych. System ten składa się trzech podsystemów: kierowania, **militarnego** i pozamilitarnego.

Podsystem militarny (Siły Zbrojne RP) jest podstawowym, wyspecjalizowanym dla potrzeb obronności elementem systemu obronności państwa. Stanowi on zatem dla nas przedmiot szczególnego zainteresowania, bowiem wiąże się bezpośrednio z **bezpieczeństwem militarnym**.

4.5. Uwagi o *Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku*

W listopadzie 2007 roku prezydent RP podpisał nową *Strategię bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*. Zawiera ona oficjalną wykładnię **polskich interesów narodowych** oraz określa **strategiczne cele w zakresie bezpieczeństwa**. Wprowadzona strategia uwzględnia zmiany w międzynarodowych uwarunkowaniach bezpieczeństwa państwa, w tym zwłaszcza nasze członkostwo w Unii

¹⁴¹ Tamże, s. 256–257, 278.

Europejskiej od maja 2004 roku. Dokument jest spójny z *Europejską strategią bezpieczeństwa* i *Koncepcją strategiczną NATO*.

Nowa *Strategia bezpieczeństwa narodowego RP* składa się z czterech następujących części:

- interesy narodowe i cele strategiczne RP w dziedzinie bezpieczeństwa,
- uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego RP,
- koncepcja bezpieczeństwa narodowego, cele i zadania sektorowe,
- system bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej.

Dokonując porównania z układem i uwagami poprzedniej strategii, można dostrzec, że uwzględniono krytyczne uwagi i oceny funkcjonalne oraz doświadczenia, głównie w zakresie potrzeby eksponowania interesów narodowych i tworzenia systemu bezpieczeństwa RP.

Interesy narodowe zostały podzielone na trzy następujące grupy:

- **żywotne** – zapewnienie przetrwania państwa i jego obywateli,
- **ważne** – zagwarantowanie trwałego i zrównoważonego rozwoju cywilizacyjnego oraz gospodarczego kraju,
- **inne istotne** – dążenie do zapewnienia silnej pozycji międzynarodowej państwa oraz możliwości promowania polskich interesów na arenie międzynarodowej.

Cele strategiczne to:

- zapewnienie **niepodległości i nienaruszalności terytorialnej RP oraz suwerenności** w decydowaniu o życiu narodu i ustroju państwa,
- stworzenie warunków do rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego,
- zapewnienie możliwości korzystania przez obywateli z konstytucyjnych wolności i praw człowieka i obywatela,
- zapewnienie możliwości aktywnego kształtowania stosunków w otoczeniu międzynarodowym,
- zapewnienie bezpieczeństwa obywateli poza granicami kraju,
- promocja polskiej gospodarki,
- ochrona duchowego i materialnego dziedzictwa narodowego,
- ochrona środowiska naturalnego i ochrona przed skutkami klęsk i katastrof,
- zapewnienie dostępu do informacji i podniesienie poziomu edukacji oraz stworzenie silnego zaplecza naukowo-badawczego, połączonego z potencjałem wytwórczym.

Wśród wielu postanowień strategii wskazane jest zwrócenie uwagi na te, które można zaliczyć do **szczególnie istotnych dla bezpieczeństwa państwa**. Są to:

- poprawne i partnerskie stosunki z NATO i Unią Europejską,
- uznanie Stanów Zjednoczonych gwarantem bezpieczeństwa międzynarodowego,
- zagrożenia terrorystyczne i fundamentalizm islamski,
- wzrost ekonomicznego wymiaru bezpieczeństwa,
- udział sił zbrojnych w zwalczaniu zagrożeń asymetrycznych,
- zdolność do osiągnięcia celów strategicznych w bezpośrednim sąsiedztwie, przestrzeni europejskiej, euroatlantyckiej i globalnej,

- partnerstwo z Rosją i współpraca z Ukrainą i Gruzją,
- ważny partner – Republika Federalna Niemiec,
- Trójkąt Weimarski i Grupa Wyszehradzka,
- bezpieczeństwo militarne i inne kategorie bezpieczeństwa,
- system i podsystemy bezpieczeństwa narodowego.

W zakończeniu dokumentu podkreśla się, że strategia wskazuje na zadania dla podsystemów wykonawczych oraz **kierunki transformacji systemu bezpieczeństwa narodowego**. Kierowana jest ona do wszystkich organów administracji publicznej oraz podmiotów realizujących zadania z zakresu bezpieczeństwa. Po wejściu w życie *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP* powinny być skorygowane lub opracowane strategie szczegółowe przez resorty, urzędy i organy, które realizują zamierzenia wykonawcze w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Aktualizacja strategii odbywać się będzie na podstawie cyklicznie prowadzonych **Strategicznych Przeglądów Bezpieczeństwa Narodowego**. Obecnie prowadzone są analizy postanowień zawartych w strategii i potrzebny jest czas na prowadzenie ocen w sferze funkcjonalnej. Na tej podstawie mogą być formułowane opinie specjalistów o przedmiotowym dokumencie.

4.6. Konkluzje

W niniejszym rozdziale przedstawiono zmiany, jakie zachodziły w polityce i strategii bezpieczeństwa RP po 1989 roku. Najtrudniejszy był okres początkowy, w którym należało wypracować koncepcje bezpieczeństwa państwa w złożonej sytuacji geopolitycznej naszego regionu europejskiego. Nie mieliśmy też doświadczeń w funkcjonowaniu jako państwo demokratyczne, a także koncepcji we współdziałaniu sojuszniczym.

W zaistniałych uwarunkowaniach środowiska bezpieczeństwa następowały ewolucyjne zmiany w przyjmowanych strategiach, od **samodzielności obronnej do naszego członkostwa w NATO i Unii Europejskiej** oraz partnerskiej współpracy ze Stanami Zjednoczonymi. Kolejno pojawiające się dokumenty traktujące o strategii bezpieczeństwa od 1992 roku, a następnie w 2000 i 2003 roku uwzględniały zachodzące przeobrażenia w środowisku bezpieczeństwa oraz ukazywały zmiany koncepcyjne zbliżające nas do bezpieczeństwa euroatlantyckiego. Ważną rolę w tym zakresie odegrała Konstytucja RP z 1997 roku, zwłaszcza jej art. 5 eksponujący wagę bezpieczeństwa państwa i polskiej racji stanu.

Podkreślić też należy znaczenie *Strategii wojskowej RP* z 2004 roku, w której zawarto koncepcje strategicznego wykorzystania sił zbrojnych w ujęciu narodowym i sojuszniczym.

Przybliżona w końcowej części rozdziału *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* jest dokumentem opracowanym na podstawie zebranych doświadczeń i wieloaspektowych analiz oraz ocen specjalistycznych. Doku-

ment koresponduje z zapisami Konstytucji RP oraz *Koncepcją strategiczną NATO i Europejską strategią bezpieczeństwa*.

Nasze rzeczywiste zaangażowanie w realizację zamierzeń mających na celu utrzymanie bezpieczeństwa regionalnego i światowego, poprzez udział w operacjach stabilizacyjnych (Irak, Afganistan) i wielu misjach pokojowych, potwierdza naszą wiarygodność wśród partnerów i umacnia pozycję Polski w relacjach międzynarodowych.

5. PRZEWARTOŚCIOWANIA W BEZPIECZEŃSTWIE MILITARNYM, PROFESJONALIZACJA SIŁ ZBROJNYCH RP

Literatura przedmiotu traktująca o bezpieczeństwie militarnym, bezpośrednio lub pośrednio, jest bogata. Dotyczy ona przede wszystkim sił zbrojnych i ich przeznaczenia oraz roli w zapewnieniu bezpieczeństwa państwa. Wiele uwagi poświęca także zmianom w znaczeniu bezpieczeństwa militarnego w relacji z innymi zakresami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo państwa oraz roli sił zbrojnych w stosunkach międzynarodowych.

Ujęcie historyczne tej problematyki ukazuje priorytetowe powinności wojska w obronie granic i państwowości Rzeczypospolitej Polskiej. Przywołajmy tu **Konstytucję 3 Maja z 1791 roku**, w której czytamy:

„Wszyscy przeto Obywatele są obrońcami całości i Swobód Narodowych, Wojsko nic innego nie jest, tylko wyciągnięta siła obronna i porządna z ogólnej siły Narodu. Naród winien Wojsku swemu nagrodę i poważanie za to, iż się poświęca jedynie dla jego obrony. Wojsko winno Narodowi strzeżenie granic i spokojności powszechnej, słowem: winno być jego najsilniejszą tarczą”.

W cytowanym tekście można dostrzec elementy o **uniwersalnym znaczeniu**, które są nadal aktualne. Dotyczy to powszechnego obowiązku obrony i szacunku dla wojska za wypełnianie podstawowych powinności obronnych. Jeszcze do niedawna, w okresie po drugiej wojnie światowej, siły zbrojne uznawane były za podstawę obronności państwa.

Obecne uwarunkowania narodowe, regionalne i globalne wywarły istotny wpływ na zmiany w zakresie obronności. Bezpieczeństwo militarne stało się jednym z wielu elementów bezpieczeństwa narodowego. Odgrywa ono w nim nadal ważną rolę, ale nie jest najważniejsze. Wśród wymienianych przyczyn przewartościowań należy wymienić przede wszystkim zmiany w charakterze zagrożeń. Wojna na dużą skalę oceniana jest jako mało prawdopodobna, natomiast przedmiotem największego zainteresowania stają się **zagrożenia kryzysowe**. Ich rozwiązywanie wymaga wprowadzenia stosownych zmian w mentalności specjalistów wojskowych, teorii sztuki wojennej i sposobach podejmowanych wieloaspektowych działań.

5.1. Podstawy normatywne

Przed przedstawieniem zasadniczych kwestii związanych z **bezpieczeństwem militarnym** wskazane jest umiejscowienie przedmiotowej problematyki w dokumentach normatywnych. Zaczniemy zatem od dokumentu najwyższej rangi –

ustawy zasadniczej, czyli *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z 1997 roku, w której stwierdza się:

- **Art. 26** „Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic”.

- **Art. 117.** „Zasady użycia Sił Zbrojnych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej określa ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa. Zasady pobytu obcych wojsk na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i zasady przemieszczania ich przez to terytorium określają ratyfikowane umowy międzynarodowe lub ustawy”.

Są to fundamentalne postanowienia określające istotę bezpieczeństwa militarnego i nadające mu odpowiednio wysoką pozycję w całokształcie problematyki polskiej racji stanu.

Kolejnym interesującym nas dokumentem jest *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z 2003 roku. Traktuje ona o nowych wyzwaniach i **zagrożeniach**, zadaniach służb państwowych i gospodarczych podstawach bezpieczeństwa. Wiele miejsca poświęca aktywności międzynarodowej w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej i ONZ, a także roli i **zadaniom Sił Zbrojnych RP**.

Zgodnie z postanowieniami tego dokumentu **Siły Zbrojne RP służą zapewnieniu bezpieczeństwa Polski i niosą pomoc sojuszniczą, na podstawie art. 5 Traktatu Północnoatlantyckiego, ich celem jest także ochrona polskich interesów oraz budowa pozycji Polski w NATO i Unii Europejskiej**. Są one zobowiązane do przygotowania i utrzymania potencjału sił ekspedycyjnych, umożliwiających udział w operacjach reagowania kryzysowego i operacjach pokojowych prowadzonych na i poza terytorium Polski w ramach operacji NATO, UE, a także ONZ. Kolejna edycja *Strategii BN RP(2007)* **akcentuje mocno interesy narodowe i cele strategiczne**.

Istnieje ponadto dokument normatywny, przyjęty przez rząd RP 23 maja 2003 roku, o nazwie: *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, który nie był akceptowany przez prezydenta i parlament. Treści tej strategii odzwierciedlają także interes narodowy oraz wychodzą naprzeciw zobowiązaniom w ramach NATO.

Rząd przyjął też (26 czerwca 2004 roku) *Strategię wojskową Rzeczypospolitej Polskiej*, która jest rozwinięciem *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP* i odpowiedzią na nowe zagrożenia – m.in. międzynarodowy terroryzm, reżimy autorytarne, międzynarodową przestępczość, klęski żywiołowe i transgraniczne migracje ludności. Obejmuje ona cele i założenia polityki obronnej oraz zasady strategii wojskowej, a także określa wymagania w stosunku do Sił Zbrojnych RP i plany ich rozwoju. Według tej strategii **głównym celem polityki obronnej** jest:

- obrona terytorium Polski,
- ochrona porządku konstytucyjnego,
- zapewnienie warunków stabilnego rozwoju kraju,

- wsparcie organizacji międzynarodowych w działaniach umacniających bezpieczeństwo,

- rozwijanie współpracy regionalnej¹⁴².

W aktualnej edycji Strategii BN RP (2007) w odniesieniu do **systemu bezpieczeństwa narodowego RP** scharakteryzowano:

- strategiczne kierunki transformacji SBN RP,
- podsystem kierowania BN,
- podsystemy wykonawcze, w których umiejscowiona jest **obrona narodowa** określająca zasadnicze kwestie **bezpieczeństwa militarnego**.

Wracając do wyjaśnień terminologicznych w rozważanej problematyce bezpieczeństwa militarnego istotne jest jego zdefiniowanie, z wprowadzeniem pewnych zmian rozszerzających stosunku do ujęcia leksykalnego przywołanego w pierwszym rozdziale tej publikacji. Dostrzec można, iż termin „potencjał militarny” jest szerszy od terminu „siły zbrojne”, a oprócz sojuszów wojskowych zawieramy także umowy polityczno-militarne w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, Unii Europejskiej, czy też partnerskiej współpracy z innymi państwami, zwłaszcza z sąsiadami. Istotna jest tu także kwestia znaczenia pojawiających się zagrożeń. Można zatem zaproponować pewne zmiany w cytowanej wcześniej definicji i nadać jej następujące brzmienie:

Bezpieczeństwo militarne to stan uzyskany w rezultacie utrzymywania na wymaganym poziomie potencjału militarnego oraz zawartych sojuszów wojskowych i umów polityczno-militarnych, a także posiadania koncepcji strategicznej, operacyjnej i taktycznej wykorzystania tego potencjału, stosownie do zaistniałej sytuacji i ocenianych zagrożeń wymagający użycia siły militarnej.

W przedstawionej wyżej definicji wyróżnić możemy trzy części o wyraźnej tożsamości:

- potencjał militarny – siły zbrojne,
- sojusze wojskowe i umowy polityczno-militarne,
- koncepcje strategiczne, operacyjne i taktyczne wykorzystania potencjału militarnego.

Przy takim zdefiniowaniu bezpieczeństwa militarnego wskazane jest podkreślenie jego związków z nadrzędnymi (bezpieczeństwo, bezpieczeństwo narodowe) i partnerskimi (bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, społeczne, informacyjne) systemami oraz rodzajami bezpieczeństwa wymiaru ludzkiego, takich jak bezpieczeństwo fizyczne, psychiczne, socjalne, personalne i strukturalne. W każdym z wymienionych jego odmian dostrzegamy związki z bezpieczeństwem militarnym.

Z analizy treści definiowanych wcześniej terminów wynika podrzędność bezpieczeństwa militarnego w stosunku do bezpieczeństwa narodowego, przy jednoczesnym priorytetowym jego znaczeniu w ramach tego bezpieczeństwa. Ponadto, w literaturze przedmiotu dostrzegamy także możliwość zamiennego użycia termi-

¹⁴² J. Wojnarowski, *System obronności państwa*, Warszawa 2005, s. 10.

nów „**bezpieczeństwo militarne**” i „**bezpieczeństwo wojskowe**”. Jednak w kolejnych sekwencjach tej publikacji używany będzie termin „**bezpieczeństwo militarne**”, bowiem bardziej oddaje on istotę problemu w obecnych, narodowych i sojusznicznych uwarunkowaniach.

5.2. Zakres problemowy bezpieczeństwa militarnego

Powyższe treści, a także analizy i oceny przedstawionych definicji oraz obecnych poglądów dotyczących szeroko rozumianego bezpieczeństwa, pozwalają nakreślić obszar zainteresowania (przedmiot badań) **bezpieczeństwa militarnego**, który może obejmować:

- podstawy normatywne i teoretyczne,
- zagrożenia militarne,
- aspekt naukowy bezpieczeństwa militarnego,
- potencjał militarny i koncepcję strategiczną jego wykorzystania,
- sojusze militarne,
- operacje militarne, reagowania kryzysowego i wsparcia pokoju,
- kierowanie bezpieczeństwem militarnym,
- prognostyczne kierunki zmian w bezpieczeństwie militarnym.

U podstaw nakreślonego zakresu problemowego bezpieczeństwa militarnego legło wiele różnych przesłanek. Zaliczyć do nich należy przede wszystkim wykazanie jego istoty, jak również potrzebę uporządkowania i uzupełnienia tej niewątpliwie ważnej i rozległej problematyki, przy uwzględnianiu zmian uwarunkowań wpływających na kwestie bezpieczeństwa.

Nawiązując do definicji bezpieczeństwa militarnego i nakreślonego jego zakresu, ze względu na różnice w interpretacji, wskazane jest podkreślenie znaczenia podstawowego kryterium, którym jest przewidywany **udział sił militarnych** w zapewnianiu bezpieczeństwa. Należy przy tym zwrócić uwagę, że celowo użyto tu przymiotnika „militarny” ze względu na jego szersze znaczenie niż przymiotnik „wojskowy”, chociaż na ogół obydwie używane są zamiennie. Mamy bowiem na uwadze wszystkie formacje o charakterze militarnym (paramilitarnym), posiadające w dyspozycji **uzbrojenie i stosowne prawo** do użycia broni. Wymienić tu można, oprócz wojskowych sił zbrojnych (armii), także formacje policyjne (np. antyterrorystyczne) czy Straż Graniczną.

5.3. Naukowy aspekt bezpieczeństwa militarnego

W wyniku prowadzonych badań powstaje **wiedza naukowa**, którą tworzą twierdzenia uzasadnione i sprawdzone. Badaniami samej nauki zajmuje się **naukoznawstwo**, w którym nadrzędne miejsce zajmuje filozofia. Znaczący przedmiot twierdzą, iż w literaturze przedmiotu znaleźć można ponad sto różnych definicji

nauki. Do dalszych rozważań w tej publikacji proponuje się przyjąć, za S. Kamińskim, iż: **nauka** to proces, a zarazem obiektywny rezultat twórczego poznania; to proces nauczania a zarazem uczenia się; to proces planowego dochodzenia do nowego i twórczo osiągniętego poznania.

Ponadto wskazane jest także mieć na uwadze pogląd R. Wróblewskiego, który dostrzega powszechne przyjmowanie nauki jako społecznie zorganizowanej działalności nastawionej na wytwarzanie informacji (badania) oraz rezultaty tej działalności (teorie).

Zgodnie z Obwieszczeniem Centralnej Komisji do spraw tytułu Naukowego i Stopni Naukowych z 1992 roku nauka składa się z następujących **dziedzin**: nauki biologiczne, chemiczne, ekonomiczne, farmaceutyczne, fizyczne, humanistyczne, leśne, matematyczne, medyczne, o kulturze fizycznej, o Ziemi, prawne, rolnicze, techniczne, teologiczne, weterynaryjne, **wojskowe**.

Obecnie rozważany jest projekt, aby nauki wojskowe stanowiły dyscyplinę w dziedzinie nauk społecznych. Proponuje się także wprowadzić kolejną dyscyplinę w tych naukach, mianowicie – nauki o bezpieczeństwie.

Większość z wymienionych dziedzin naukowych dzielimy na dyscypliny i specjalności naukowe. Interesujące nas **nauki wojskowe** mają zatem określone miejsce w podziale nauki, który można postrzegać także jako system nauk.

Nauki wojskowe stanowią zbiór dyscyplin (specjalności) naukowych badających istotę walki zbrojnej i jej rolę w rozstrzygnięciu sporów między państwami (koalicjami państw), procesy tworzenia potencjału wojskowego i jego wykorzystania w okresie pokoju kryzysu i wojny¹⁴³.

Dokonując porównania definicji **bezpieczeństwa militarnego i nauk wojskowych**, dostrzec można ich spójność i stosowne relacje i zależności. Przede wszystkim ich obszary zainteresowania i przedmiot badań wykazują wzajemną korespondencję. Obecnie w środowisku akademickim prowadzona jest dyskusja celem wypracowania stanowiska w odniesieniu do proponowanych dyscyplin w naukach wojskowych (obecnie ich nie ma), a także możliwej zmiany ich nazwy, czy też wprowadzenia nowej dziedziny naukowej nazwanej „nauki o bezpieczeństwie”. Potrzeba taka istnieje, gdyż obecnie w AON **badania naukowe wychodzą poza zakres nauk wojskowych** i obejmują problematykę bezpieczeństwa narodowego (bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, społeczne, ekologiczne), regionalnego i globalnego.

Istnieją podstawy do przeprowadzenia realnych zmian w zasygnalizowanym zakresie, bowiem takie są obecne i przyszłe potrzeby badań naukowych, a także koresponduje to z zamiarami centralizowania struktur wyższego szkolnictwa wojskowego otwartego na inne resorty zajmujące się bezpieczeństwem państwa. Wskazane jest przy tym zaznaczyć, że nauki wojskowe mają charakter interdyscyplinarny i eklektyczny, mają więc podstawy do twórczej współpracy z innymi, pokrewnymi dziedzinami naukowymi, dzielenia się osiągnięciami twórczymi, ale także korzystania z dorobku innych ośrodków naukowo-badawczych i dydaktycznych.

¹⁴³ *Słownik terminów...*, wyd. cyt., s. 76.

5.4. Koncepcje wykorzystania potencjału militarnego

Zarówno w bezpieczeństwie militarnym, jak i naukach wojskowych, jedną z podstawowych kwestii jest koncepcja wykorzystania dyspozycyjnego potencjału militarnego z wyeksponowaniem znaczenia strategii. To podkreślenie wynika z **szerokiego znaczenia terminu „strategia”**. Jednak podstawowe jej odniesienie to strategia militarna. Gdyby poprzestać na koncepcjach strategicznych wykorzystania potencjału militarnego ich obraz byłby niepełny. Dlatego też wskazane jest pewne uszczegółowienie o poziomy operacyjne i taktyczne, bowiem one stanowią dopełnienie całości przy uwzględnieniu kwestii wsparcia i zabezpieczenia działań.

Warto w tym miejscu mieć na uwadze pogląd klasyka wojskowości C. von Clausewitza, który określał **strategię jako sumę zwycięstw taktycznych**. Przywołajmy zatem aktualne definicje interesujących nas terminów.

Strategia militarna obejmuje problematykę tworzenia i wykorzystania sił zbrojnych państwa w okresie pokoju, kryzysu i wojny w sposób zapewniający osiągnięcie celów nakreślonych przez politykę¹⁴⁴.

Operacje militarne to działania militarne jednej ze stron, skoordynowane czasowo i przestrzennie, ukierunkowane na wspólny cel. Obejmują one okresy przed, w czasie i po działaniach, aż do osiągnięcia celu końcowego – zamierzonego wyniku działań militarnych¹⁴⁵.

Taktyka militarna obejmuje taktyki rodzajów sił zbrojnych (wojsk lądowych, sił powietrznych i marynarki wojennej), które zajmują się przygotowaniem i prowadzeniem działań taktycznych¹⁴⁶.

Przedstawione wyżej definicje mają charakter ogólny i eksponują jedynie istotne kwestie zaproponowanych części składowych bezpieczeństwa militarnego. Wymieniona na pierwszym miejscu **strategia militarna**, związana jest bezpośrednio z terminem „strategia”, o której napisano wiele dzieł i opracowań. Początkowe, militarne znaczenie strategii zmieniło się w wyniku rozwoju społeczeństw i poszerzyło o inne obszary rządzenia państwem. Wymienić tu można m.in. kwestie polityczne, ekonomiczne czy też społeczne. Jest to zatem bardzo szeroki obszar problemowy, którym zajmuje się także znaczne grono specjalistów wojskowych i cywilnych. W wyniku podejmowanych prac koncepcyjnych powstają m.in. strategie: narodowe, bezpieczeństwa narodowego, polityki zagranicznej, czy też w zakresie ekonomii.

¹⁴⁴ Por. R. Wróblewski, *Wprowadzenie do strategii wojskowej*, Warszawa 1998, s. 30–31; *Słownik terminów...*, wyd. cyt., s. 134.

¹⁴⁵ Por. J. Pawłowski, *Istota operacji połączonych*, [w:] *Działania (operacje) połączone*, materiały z konferencji naukowej, tezy, referaty, glosy w dyskusji, Warszawa 2002, s. 18; M. Kozub, *Lotnictwo wojsk lądowych w operacjach połączonych*, Warszawa 2002, s. 8.

¹⁴⁶ M. Huzarski (red.), *Taktyka ogólna wojsk lądowych*, Warszawa 2001, s. 6.

5.4.1. Działania wojenne

Odnosząc się do **wojny, działań wojennych i konfliktu zbrojnego** wskazane są wyjaśnienia związane z obecnym ich postrzeganiem. Wojna jest jedną z **form konfliktów zbrojnych**, do których zaliczamy:

- wojnę,
- interwencję zbrojną,
- incydent wojskowy,
- przewrót wojskowy,
- blokadę zbrojną,
- demonstrację siły.

Poprzednio uważano, że konflikt zbrojny to „działania sił zbrojnych przeciwstawnych państw, prowadzone na ograniczoną skalę”. Obecnie uważa się, że **konflikt zbrojny to sprzeczność rozwiązywana przy wykorzystaniu sił zbrojnych (uzbrojonych grup) stosujących przemoc zbrojną**¹⁴⁷.

Będąc przedmiotem naszego zainteresowania „wojna” jest różnie definiowana, zależnie od okresu historycznego i przyjmowanych kryteriów. Klasyczna definicja wojny C. Clausewitza zakładająca ścisły związek polityki państwa i wojny oraz potraktowanie wojny jako instrumentu polityki, jest obecnie krytykowana. Zgodzić się należy z B. Balcerowiczem, iż przedmiotem krytyki jest uproszczona formuła definicji wojny, bez głębszej refleksji nad jej istotą wyrażaną w różnych miejscach dzieła „O wojnie”. Autor wskazuje przy tym na **kluczowe aspekty wojny**, do których m.in. zalicza: ciąg dalszy stosunków politycznych przejawiających się w aktach przemocy, mający na celu zmuszenie przeciwnika do spełnienia naszej woli, obezwładnienie i rozbrojenie wroga, pozbawienie go zdolności do walki. Wymieniony autor proponuje, aby nie odstępować od klasycznych celów wojny, lecz poszerzyć je o cele niemotywowane politycznie.

Przy przyjęciu kryterium zaangażowania społecznego, potencjałów oraz sił zbrojnych stron, **termin „wojna” dotyczy tych konfliktów, w których społeczeństwa (państwa) angażują całość lub gros swoich zasobów i następuje bardzo wysoka intensyfikacja aktywności militarnej**¹⁴⁸.

Za współczesne konflikty zbrojne (za B. Balcerowiczem) uznajemy te, które zaistniały po 1990 roku. Od tego roku odnotowano 59 konfliktów zbrojnych, z czego wymienić można cztery wojny: Indii z Pakistanem, Iraku z Kuwejtem, Etiopii z Erytreą oraz Iraku za Stanami Zjednoczonymi. Ponadto znamiona wojenne miał konflikt zbrojny między Izraelem a libańskim Hezbollahem. W ciągłym stanie konfliktu o Palestynę jest Izrael oraz Indie z Pakistanem o Kaszmir.

Mimo wyraźnej obecnie dominacji operacji innych niż wojna powinniśmy nadal utrzymywać gotowość do **operacji wojennych**. Ten obowiązek wynika z postanowień *Strategii wojskowej RP*, w której m.in. przewiduje się:

¹⁴⁷ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie...*, wyd. cyt., s. 111.

¹⁴⁸ Tamże, s. 117.

- obronę terytorium kraju,
- udział w likwidowaniu konfliktu lokalnego na obszarze NATO, zgodnie z art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, lub poza obszarem odpowiedzialności NATO,
- uczestnictwo w strategicznej operacji obronnej na terytorium RP,
- udział w operacji obronnej poza obszarem kraju, odpowiednio do zobowiązań sojuszniczych i koalicyjnych¹⁴⁹.

Z tak sformułowanych zadań dla Sił Zbrojnych RP wnioskować można, iż klasyczne operacje wojenne, zwane nadal „operacjami”, są ciągle aktualne. Należy je jednak doskonalić, zgodnie ze zmianami uwarunkowań, charakterem zadań i celami stawianymi do osiągnięcia. Mimo doktrynalnych akcentów obronnych operacje te można ogólnie podzielić na **obronne (defensywne)** i **zaczepne (ofensywne)**. Wskazane jest zrezygnowanie z wyodrębniania operacji opóźniających, bowiem mieszczą się one w operacjach obronnych.

W związku ze stworzeniem czwartego rodzaju sił zbrojnych – wojsk specjalnych, zaistniała potrzeba wypracowania teorii i przygotowania praktycznego do **operacji specjalnych**, jako trzeciego rodzaju operacji. Można tu wykorzystać doświadczenia innych armii, na przykład wnioski z operacji sił specjalnych armii Stanów Zjednoczonych w Afganistanie.

Zmieniają się składy zgrupowań operacyjnych (nazywane obecnie siłami zadaniowymi), sposoby działań i cele do osiągnięcia. Nie nastąpiły tu jednak diametralne zmiany, które były prognozowane bezpośrednio po zamachach terrorystycznych przeprowadzonych 11 września 2001 roku. **Nadal aktualne są klasyczne zasady prowadzenia współczesnych działań operacyjnych i taktycznych.** Przykładem mogą tu być operacje sił koalicyjnych podczas wojen w rejonie Zatoki Perskiej, w tym zwłaszcza wykonywanie przegrupowań wojsk i działań zaczepnych. Były to powietrzno-łądowe uderzenia na kierunkach zgrupowań operacyjnych. Testowano przy tym nowoczesne systemy dowodzenia, uzbrojenia i logistycznego zasilania.

Istnieje zatem wiele przesłanek przemawiających za potrzebą utrzymywania w gotowości stosownych sił do prowadzenia operacji militarnych o charakterze wojennym, zarówno na obszarze kraju, jak i poza jego granicami.

Wskazane jest w tym miejscu odniesienie do typologicznego podziału **operacji militarnych**, w którym jednym z kryteriów jest rodzaj sił zbrojnych. Stąd zrodziły się operacje **łądowe, morskie i powietrzne**. Uściślenie podkreślające militarny charakter operacji wynika z wieloaspektowego używania terminu „operacja”.

5.4.2. Operacje połączone

Obecnie, ze względu na dynamiczny rozwój działań operacyjnych, równoległe w różnych środowiskach, zaistniała potrzeba łączenia wysiłków. Dało to początek **operacjom połączonym**, których istota wyraża się w synchronizacji wysiłków

¹⁴⁹ *Strategia wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej*, MON, Warszawa 2004, s. 17.

wojsk i środków rodzajów sił zbrojnych, co znacząco podwyższa skuteczność w osiąganiu celów.

Przyjmując **kryterium charakteru zadań i środowiska**, operacje połączone można podzielić na: powietrzno-lądowe, lądowo-morskie, powietrzno-morskie i inne. Zależnie od doboru komponentów rozróżniamy następujące rodzaje operacji połączonych:

- **operacje połączone**, w których biorą udział narodowe komponenty sił zbrojnych,

- **operacje sojusznicze** prowadzone wspólnie przez wojska co najmniej dwóch państw,

- **sojusznicze operacje połączone**, w których udział biorą komponenty co najmniej dwóch rodzajów sił zbrojnych z co najmniej dwóch państw.

Z powyższych wyjaśnień dotyczących istoty współczesnych operacji wnioskujemy, iż nie można obecnie wyodrębnić operacji prowadzonej przez jeden rodzaj sił zbrojnych. Natomiast sam charakter operacji połączonych staje się naturalną konsekwencją ich dostosowania do istniejących uwarunkowań i wymagań operacyjno-strategicznych.

Operacje połączone w takim ujęciu obejmują:

- planowanie i przygotowanie,
- przegrupowanie i rozwinięcie wojsk,
- zakończenie konfliktu, przegrupowanie do rejonów wyjściowych,
- odtworzenie stanu wyjściowego¹⁵⁰.

Dla współczesnego rozumienia operacji połączonych charakterystyczne jest całościowe ujęcie zamierzeń operacyjnych, zwłaszcza z doprowadzeniem do zamierzonego zakończenia działań. Niewątpliwie, ze względu na potencjał i przeznaczenie, najszerszy zakres zadań przewidywany jest dla wojsk lądowych. Dotyczy to przede wszystkim podstawowych operacji o charakterze militarnym, zwłaszcza gdy ich celem jest opanowanie i utrzymanie określonego obszaru¹⁵¹.

5.4.3. Operacje reagowania kryzysowego

Podstawowym dokumentem normatywnym regulującym wykorzystanie Sił Zbrojnych RP w okresach pokoju, **kryzysu** i wojny jest *Strategia wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej* (2004). Jako dokument niższej rangi będzie ona aktualizowana po wprowadzeniu nowej *Strategii bezpieczeństwa narodowego* (aktualna, wyd. 2007).

Przed przystąpieniem do charakterystyki operacji reagowania kryzysowego wskazane jest odniesienie się do samego terminu „**kryzys**”. Różne ujęcia wskazu-

¹⁵⁰ K.M. Hofeditz, *Zasady prowadzenia operacji*, „Myśl Wojskowa” 1998, nr 5, s. 88.

¹⁵¹ A. Tomaszewski, *Wojska lądowe w operacjach połączonych*, [w:] *Działania (operacje) połączone*, wyd. cyt., s. 34.

ja, iż **istotą kryzysu** jest brak stabilności określonego podmiotu¹⁵². Termin ten obecnie stał się bardzo popularny, bowiem obserwowany dynamizm zmian i rozwoju w różnych dziedzinach ludzkiej działalności powoduje często zachwianie stabilizacji. Najczęściej wymienia się cztery następujące **rodzaje kryzysów**:

- ogólny,
- społeczny,
- polityczny;
- polityczno-militarny.

W kręgu naszych ocen znajduje się problematyka kryzysów polityczno-militarnych związanych z zagrożeniami niewojennymi. Określane są one przez S. Kozieja jako wszelkie inne niebezpieczne sytuacje, które wymagają reakcji¹⁵³.

W interesującej nas części *Strategii wojskowej RP* nastąpiła zmiana filozofii **reagowania kryzysowego**, zwłaszcza w zwalczaniu zagrożeń asymetrycznych. Nakłada to na nas obowiązek posiadania **sił ekspedycyjnych** zdolnych do podjęcia działań poza granicami kraju. Natomiast w części określającej poziom zdolności operacyjnej SZ RP przewiduje się nasz udział w **operacjach reagowania kryzysowego** poza terytorium kraju, prowadzonych przez NATO, UE, i ONZ. Mamy osiągnąć gotowość do:

- uczestnictwa w **dwóch operacjach reagowania kryzysowego** o wysokim poziomie intensywności, głównie na europejskim teatrze działań lub w jego pobliżu, siłami wzmocnionej brygady tworzącej do **dwóch lądowych zgrupowań zadaniowych**;
- partycypowania w kilku operacjach reagowania kryzysowego niskiej intensywności, siłami do **batalionowej grupy zadaniowej**, równolegle w każdej.

Z przewidywanych zobowiązań (które mogą się zmieniać) wynika, że powinniśmy także mieć określoną koncepcję przygotowania i prowadzenia działań operacyjno-taktycznych w tych operacjach. Oprócz posiadania systemów dowodzenia, uzbrojenia i nowoczesnego sprzętu wojskowego, ważny jest poziom wyszkolenia wojsk stosownie do przewidywanych zadań.

Waga problemu i znaczenie **operacji reagowania kryzysowego** zostały dostrzeżone w kręgach specjalistów i teoretyków wojskowych. W celu wymiany poglądów i wypracowania stanowiska w przedmiotowych kwestiach, w AON zorganizowano **konferencję naukową**¹⁵⁴.

Zwracano uwagę na uzależnianie bezpieczeństwa każdego kraju od pojawiających się zagrożeń i postępującej globalizacji. Dlatego też bezpieczeństwo międzynarodowe osiągnane może być dzięki operacjom zapobiegania kryzysom, które stają się priorytetowe w skali możliwego zaangażowania nowoczesnych sił zbrojnych.

Wracając do zakresu nakreślonego tytułem rozdziału, powinniśmy wyjaśnić istotę operacji reagowania kryzysowego i ich umiejscowienie we współczesnych

¹⁵² Por. R. Wróblewski, *Państwo w kryzysie*, AON, Warszawa 2001, s. 11–19.

¹⁵³ Por. S. Koziej, *Między...*, wyd. cyt., s. 134.

¹⁵⁴ *Współczesne operacje reagowania kryzysowego – wymóg regionalnego bezpieczeństwa czy operacje przyszłości?*, materiały z konferencji, AON, Warszawa 2005.

poglądach. Interesują nas przede wszystkim wypracowane ustalenia normatywne w odniesieniu do tych operacji, prowadzonych pod auspicjami takich organizacji międzynarodowych, jak: ONZ, NATO i UE.

Kraje członkowskie NATO w rozwiązaniach koncepcyjnych poziomu operacyjno-taktycznego uwzględniają sojusznicze postanowienia doktrynalne. Rozpocznijmy od definicji:

Operacje reagowania kryzysowego NATO (operacje spoza art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego) to operacje wielofunkcyjne, w ramach których podejmowane są działania polityczne, dyplomatyczne, **wojskowe** oraz cywilne. Operacje inicjowane i prowadzone zgodnie z prawem międzynarodowym, w tym szczególnie zgodnie z prawem humanitarnym¹⁵⁵.

Operacje reagowania kryzysowego NATO obejmują:

- **operacje wsparcia pokoju**,
- operacje ewakuacyjne,
- operacje wsparcia w klęskach żywiołowych i pomocy humanitarnej,
- operacje ratowniczo-poszukiwawcze,
- operacje ewakuacyjne,
- **operacje z użyciem siły militarnej lub demonstracją jej użycia**.

Z wymienionych wyżej kategorii operacji, szczególnie interesują nas operacje wsparcia pokoju i operacje z użyciem siły militarnej.

Operacje wsparcia pokoju (OWP) są operacjami wielofunkcyjnymi prowadzonymi bezstronnie dla wsparcia mandatu ONZ/OBWE, które obejmują **użycie siły wojskowej**, środków dyplomatycznych oraz działania agencji humanitarnych na rzecz rozwiązania konfliktu.

Zdefiniowanym wyżej operacjom poświęca się obecnie najwięcej uwagi, bowiem mają one na celu przede wszystkim prewencyjne niedopuszczenie do użycia siły militarnej.

Według poglądów przyjętych w NATO istnieją następujące kategorie **operacji wspierania pokoju**:

- zapobieganie konfliktom,
- tworzenie pokoju,
- utrzymanie pokoju,
- wymuszanie pokoju,
- budowanie pokoju,
- operacje humanitarne.

Warto mieć także na uwadze kategorie operacji (misji) pokojowych według ONZ. Zaliczamy do nich:

- dyplomacja prewencyjna,
- tworzenie pokoju,

¹⁵⁵ A. Józwiak, *Materiał teoretyczny traktujący o operacjach reagowania kryzysowego (niepublikowany)*, oparty na źródłach ONZ, NATO, UE, Warszawa 2006, s. 12.

- utrzymanie pokoju,
- budowanie pokoju.

Ponadto należy do wymienionych kategorii dodać prewencyjne rozmieszczenie sił i wymuszanie pokoju¹⁵⁶.

5.4.4. Operacje stabilizacyjne

Pewną odmianą operacji reagowania kryzysowego są **operacje stabilizacyjne**. Nie są one wyraźnie zdefiniowane i nie ma ich w typologiach operacji NATO, ONZ i UE. Mieszczą się one natomiast w kategorii **operacji wojskowych** wyróżnianych w klasyfikacji stosowanej w armii Stanów Zjednoczonych.

Obejmują one operacje:

- ofensywne,
- defensywne,
- **stabilizacyjne**,
- wspierające¹⁵⁷.

W innym ujęciu, w *Strategii obrony narodowej USA* przewiduje się trzy opcje wariantów działania:

- działania prewencyjne,
- operacje bojowe,
- **operacje stabilizacyjne**, obejmujące szerokie spektrum: od operacji utrzymania pokoju po operacje w swej istocie bojowe (z użyciem siły militarnej)¹⁵⁸.

Wśród **kategorii operacji stabilizacyjnych** wymieniane są m.in.:

- operacje pokojowe,
- pomoc na rzecz utrzymania bezpieczeństwa,
- zwalczanie terroryzmu,
- demonstracja siły.

Z kolei do **operacji pokojowych** Amerykanie zaliczają:

- utrzymanie pokoju,
- wymuszanie pokoju,
- wspieranie działań dyplomatycznych.

Przedstawiona typologia pozwala sądzić, iż **operacje stabilizacyjne** obejmują szerokie spektrum działań. Wymienić tu można zaangażowanie wojska w czasie pokoju, działania w operacjach utrzymania i wymuszania pokoju, a także w operacjach z użyciem siły militarnej. Istnieją tu pewne podobieństwa w odniesieniu do istoty działań w operacjach reagowania kryzysowego zgodnie z poglądami NATO. Przy takiej interpretacji operacji (działań) stabilizacyjnych można się tym terminem posługiwać, jednak każdorazowo wskazane jest dokonanie pewnej wykładni szczegółowej, określającej charakter operacji.

¹⁵⁶ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne...*, wyd. cyt., s. 159.

¹⁵⁷ A. Józwiak, *Materiał teoretyczny...*, wyd. cyt., s. 26.

¹⁵⁸ S. Koziej, *Między piekłem...*, wyd. cyt., s. 63.

5.4.5. Uwagi uogólniające

Odnosząc się do całości problematyki związanej z operacjami połączonymi, można przewidywać, iż zachowają one swą aktualność i tendencje rozwojowe w bliższej i dalszej perspektywie czasowej. Integrowanie wysiłków, nie tylko w sferze militarnej, staje się ogólnym kierunkiem rozwojowym. Osiągnięcie zamierzonych celów staje się możliwe przy kompleksowym podejściu uwzględniającym osiągnięcie pełnej harmonizacji wysiłków operacyjnych.

Pojawiło się też **hipotetyczne przypuszczenie**, iż w przyszłości może nastąpić takie połączenie sił, w którym zostaną one zintegrowane intelektualnie, operacyjnie, organizacyjnie, doktrynalnie i technicznie, w wymiarze lądowym, powietrznym, morskim i kosmicznym, w warunkach powszechnego rozwoju technologii informacyjnych¹⁵⁹.

Dostrzec można rosnący wpływ tendencji globalnych na rozwój i kształt bezpieczeństwa, tym także bezpieczeństwa militarnego. Integracja i łączenie wysiłków sięga coraz niższych poziomów funkcjonalnych. Dotyczy to również operacji połączonych, w których sukces na poziomie taktycznym możliwy jest obecnie przy łączeniu wysiłków broni połączonych.

W operacjach innych niż wojna poszerza się zakres komponentów i uczestników tych operacji. **Zmienia się też charakter zadań, w których odchodzi się od klasycznych działań militarnych w kierunku działań o charakterze policyjnym.**

W różnych odmianach operacji połączonych pojawiają się nowe elementy, podyktowane przeważnie dynamicznymi zmianami wieloaspektowych uwarunkowań. Wskazuje to na potrzebę doskonalenia tych operacji, uwzględniając przy tym pojawiające się zagrożenia, realizm sytuacyjny, wszelkie kierunki rozwojowe i integracyjne tendencje globalne.

Przedstawione w niniejszym wywodzie kwestie związane z operacjami reagowania kryzysowego, a wynikające z ocenianych wyzwań i zagrożeń generujących kryzysy, obrazują ich istotę i podstawy normatywno-teoretyczne. W prowadzonych analizach, ocenach i czynionych wyjaśnieniach, celem ich uszczegółowienia, odniesiono się także do poziomu operacyjno-taktycznego. Zauważamy, że **decyzje o użyciu coraz mniejszych sił wojskowych zapadają na coraz wyższych szczeblach**, często na poziomie politycznym.

Zasygnalizowana mnogość różnych interpretacji terminologicznych i klasyfikacyjnych wskazuje na potrzebę wypracowania jednolitego podejścia w odniesieniu do operacji reagowania kryzysowego. Analiza współczesnych konfliktów zbrojnych oraz doświadczenia z udziału sił zbrojnych w operacjach pokojowych potwierdzają nieadekwatność dychotomicznego podziału na operacje wojenne i inne niż wojna.

¹⁵⁹ Por. M. Fryc, *Charakter przyszłych operacji wojskowych*, „Zeszyty Naukowe AON”, 2006, nr 1(62), s. 56.

Powodem tego są częste sytuacje, w których istnieje konieczność użycia siły w operacjach reagowania kryzysowego lub działaniach stabilizacyjnych.

Dokonane oceny zagrożeń wskazują na źródła rodzących się sytuacji kryzysowych i potrzeby ich neutralizacji. Jest to obecnie podstawowy przedmiot zainteresowania społeczności międzynarodowej, w tym zwłaszcza organów odpowiadających za bezpieczeństwo. W tym upatrujemy przyczynę wzrostu znaczenia podejmowanych **operacji reagowania kryzysowego** pod auspicjami ONZ, NATO, Unii Europejskiej (UE) i innych organizacji regionalnych.

Wiele przesłanek wskazuje na to, że powinniśmy najwięcej uwagi w tym względzie poświęcać operacjom prowadzonym w ramach NATO. Jest to zgodne z naszym narodowym interesem dbałości o bezpieczeństwo. Jako ważne należy też uznać nasze uczestnictwo w **operacjach stabilizacyjnych**, przez co osiągamy cele polityczno-militarne i stajemy się liczącym (doświadczonym proceduralnie) partnerem dla innych nowoczesnych armii regionu i Stanów Zjednoczonych.

Charakter operacji stabilizacyjnych będzie zróżnicowany i zależny od uwarunkowań. **Mogą one ewoluować w kierunku działań policyjnych i pomocy charytatywnej.** Mogą w nich też epizodycznie wystąpić akcje zbrojne (bojowego użycia siły militarnej), gdy zabraknie innych instrumentów stabilizujących sytuację.

5.4.6. Taktyka militarna

Kolejne wyjaśnienia odnoszą się do **taktyki militarnej**. Akcent militarny wynika z potrzeby podkreślenia odrębności specjalistycznej. Termin „taktyka” jest bowiem używany w różnych kontekstach, nie tylko związanych z bezpieczeństwem militarnym¹⁶⁰. Klasyfikacja taktyki ujmowana w dokumentach normatywnych i opracowaniach teoretycznych dotyczących rodzajów sił zbrojnych jest w swym ogólnym podziale tożsama i dzieli się na:

- **taktykę wojsk lądowych,**
- **taktykę sił powietrznych,**
- **taktykę marynarki wojennej,**
- **taktykę sił specjalnych.**

Wcześniej wyróżniano **taktykę ogólną i taktykę rodzajów wojsk**. Jednak nowe uwarunkowania, zwłaszcza zaś potrzeba dostosowania się do wymagań sojusznicznych, przyczyniły się do wprowadzania określonych zmian. Dotyczą one wszystkich rodzajów sił zbrojnych i obejmują:

- **teoretyczne podstawy taktyki,**
- **taktykę działań w stanach: pokoju, kryzysu i wojny,**
- **wsparcie działań.**

¹⁶⁰ Szerzej o klasyfikacji i terminologii taktyki patrz: M. Huzarski, *Wpływ nowych wyzwań i zagrożeń na zmiany w taktyce wojsk lądowych*, Warszawa 2002, s. 17–22. W kolejnych treściach obejmujących bezpieczeństwo militarne przymiotnik ten będzie pomijany.

Dostrzegamy, iż zrezygnowano z dotychczasowego podziału na dwa komponenty taktyki. Wprowadzono natomiast podział uwzględniający stany funkcjonowania państwa (pokój, kryzys, wojna) oraz wyodrębniono **wsparcie działań**, które obecnie obejmuje **wsparcie ogniowe i zabezpieczenie działań**, tak na poziomie taktycznym, jak i operacyjnym. Przy pewnej odrębności organizacyjno-funkcjonalnej wsparcie działań powinno być realizowane przede wszystkim na korzyść wojsk wykonujących zadania o charakterze rozstrzygającym. Wymaga to jednak stosownych **uzgodnień koordynacyjnych**. Przedmiotem uzgodnień stają się kwestie ogniowe i zabezpieczenie odpowiednio do **zadań, czasu, terenu i obiektów**, natomiast szczegółowe wykonawstwo powinno być realizowane zgodnie z zasadami specjalistycznymi rodzajów wojsk.

Istnieją także przesłanki uzasadniające potrzebę wprowadzenia zmian typologii **działań taktycznych**, w których można wyodrębnić:

- **działania przygotowawcze – przemieszczenia i rozmieszczenia,**
- **działania bojowe,**
- **działania reagowania kryzysowego:**
 - **działania wsparcia pokoju,**
 - **działania z użyciem siły militarnej lub demonstracja jej użycia.**

W powyższym ujęciu zachowujemy pewną konsekwencję w dowiązaniu działań taktycznych do określonych stanów, przy jednoczesnym wskazaniu na potrzebę wykonywania stosownych przegrupowań przed wykonywaniem zadań zasadniczych.

Wymienione podstawowe rodzaje działań bojowych są nadrzędne w odniesieniu do dotychczasowych podstawowych rodzajów walki oraz można je traktować jako **działania rozstrzygające**. W grupie szczególnych rodzajów działań bojowych wprowadzone zostały **działania antyterrorystyczne i stabilizacyjne**, które są obecnie przedmiotem szczególnego zainteresowania. Rośnie także znaczenie szeroko rozumianych **działań pokojowych**. Wynika to z potrzeby reagowania w pojawiających się sytuacjach kryzysowych.

Mając na uwadze potrzebę osiągnięcia kompatybilności w działaniach operacyjno-taktycznych o charakterze sojuszniczym, wymagana jest znajomość i odpowiednia interpretacja podstawowych terminów używanych w procesie decyzyjnym, w tym zwłaszcza do koordynowania wysiłków różnych komponentów biorących udział w sojuszniczych operacjach połączonych. Zaliczamy do nich m.in.: **rejon kluczowy, punkt ciężkości i punkt kulminacyjny**.

Rejon kluczowy wyznaczany jest w działaniach obronnych i ma podobne znaczenie jak określany uprzednio rejon, od którego utrzymania zależała trwałość obrony. Rejon kluczowy w obecnym rozumieniu to teren lub obiekt (kilka obiektów) w pasie (rejonie, obszarze) obrony, który decyduje o jej trwałości. Utracenia tego rejonu powoduje znaczące zwiększenie przewagi nacierającego nad obrońcą, które może mieć znaczenie przełomowe.

Z kolei **punkt ciężkości** określa ześrodkowanie w wybranym miejscu i czasie takich sił i środków rażenia, bądź samego rażenia, które umożliwią osiągnięcie

zakładanego celu operacji (walki). Może mieć zastosowanie tak w działaniach zaczepnych jak i obronnych, a także w innych rodzajach działań bojowych oraz pokojowych.

W natarciu **punkt kulminacyjny** traktowany jest jako okres w czasie i przestrzeni, gdy potencjał bojowy strony prowadzącej działania zaczepne przestaje być większy niż możliwości bojowe obrońcy. Natomiast strona broniąca się osiąga punkt kulminacyjny, gdy nie jest w stanie wykonać zwrotu zaczepnego lub skutecznie odpierać uderzenia strony przeciwnej. Powinno się dążyć do tego, aby nie osiągać punktu kulminacyjnego, wpływając jednocześnie na przeciwnika w taki sposób, aby on osiągnął wcześniej kulminację swych możliwości bojowych¹⁶¹.

5.5. Sojusze polityczno-militarne

W treści definicji bezpieczeństwa militarnego eksponowane są sojusze. Wskazane jest więc przywołanie definicji sojuszu, który rozumiany jest jako „traktat wiążący dwa lub więcej niepodległych państw przyrzeczeniem przyścia jedno drugiemu z pomocą zbrojną w okolicznościach wyspecyfikowanych w traktacie”¹⁶².

Natomiast sojusz polityczno-militarny to „przyrzeczenie (obietnica) wzajemnej pomocy militarnej między dwoma lub więcej suwerennymi państwami”¹⁶³.

Od 12 marca 1999 roku Polska jest członkiem NATO¹⁶⁴. Ta obecność w Sojuszu poprzedzona była wieloletnimi staraniami i dużym wysiłkiem, którego celem było dostosowanie naszych sił zbrojnych do określonych standardów.

Problematyka naszego funkcjonowania w NATO jest bardzo obszerna i została opisana w wielu opracowaniach. W niniejszej publikacji uwagę skoncentrujemy na zobowiązaniach sojuszniczych dotyczących podjęcia określonych działań, którym poświęcone są artykuły III, IV i V Traktatu Waszyngtońskiego. Zaliczamy do nich:

- utrzymywanie i rozwijanie indywidualnej i zbiorowej zdolności do odparcia napaści (art. III),
- podejmowanie konsultacji w razie zagrożenia integralności terytorialnej, niezależności politycznej lub bezpieczeństwa którejkolwiek ze stron (art. V),
- **udzielanie pomocy, podjęcie solidarnej akcji (nie wyłączając użycia siły zbrojnej) w razie napaści na któregokolwiek z członków Sojuszu (art. V)**¹⁶⁵.

Dotrzymywanie tych ogólnych zobowiązań wymaga realizacji zamiarów o charakterze szczegółowym, które wynikają z postanowień podejmowanych na kolej-

¹⁶¹ Przyjęta interpretacja „punktu kulminacyjnego” wynikała z treści wystąpień uczestników konferencji naukowej zorganizowanej w 2000 roku przez Katedrę Sztuki Operacyjnej AON, w której brali udział oficerowie Akademii Dowodzenia Bundeswehry pod przewodnictwem płk. K.M. Hofeditza.

¹⁶² B. Balcerowicz, *Siły zbrojne...*, wyd. cyt., s. 73.

¹⁶³ Tamże, s. 73.

¹⁶⁴ *Pod wspólnymi sztandarami. Droga Polski do NATO*, AON, Warszawa 1999, s. 5.

¹⁶⁵ B. Balcerowicz, *Siły...*, wyd. cyt., s. 83.

nych szczytach NATO i podczas bieżącej działalności organów Sojuszu. Wymienić tu można na przykład decyzję o powołaniu Sił Odpowiedzi na szczycie NATO w Pradze w 2002 roku.

Od 1 maja 2004 roku Polska jest członkiem Unii Europejskiej. Na 27 państw zajmuje szóste miejsce pod względem obszaru i ludności. UE jest gospodarczo-politycznym związkiem państw. Ma ona także swe ambicje samodzielności militarnej.

Dobrym początkiem jest tworzenie Grup Bojowych UE, których koncepcję przyjęto na posiedzeniu Rady UE w maju 2004 roku. Jak już wspomniano, Polska ma uczestniczyć w tworzeniu trzech grup, w tym w jednej jako państwo ramowe.

Zamiary UE w obszarze bezpieczeństwa i udziału sił militarnych w operacjach prewencyjnych i reagowania kryzysowego uznać można za działania o charakterze sojuszniczym. Przyjmujemy bowiem określone zobowiązania militarne w imię utrzymania wspólnego bezpieczeństwa.

W uogólnieniu można stwierdzić, że nasz udział w sojuszach wojskowych i polityczno-militarnych znacząco wpływa na kształt bezpieczeństwa militarnego. Wymaga to określonego wysiłku, ale także podwyższany jest poziom naszego bezpieczeństwa, co skutkuje wysoką pozycją wśród krajów europejskich.

5.6. Kontrola zbrojeń

Jednym z najważniejszych czynników kształtujących poziom bezpieczeństwa – zarówno europejskiego, jak i światowego – jest kontrola zbrojeń mająca na celu ich ograniczanie i stopniowe rozbieranie, przy zachowaniu czytelnych kryteriów i reguł postępowania w tym zakresie.

Niepokój światowy budzi niekontrolowane rozprzestrzenianie się **broni jądrowej** i to jest przedmiotem zainteresowania krajów demokratycznych. Od 1963 roku (kryzys kubański) zawierano różne umowy i traktaty ograniczające i zakazujące prób i rozprzestrzeniania tej broni. Ostatnim znaczącym porozumieniem w tym zakresie jest inicjatywa na rzecz bezpieczeństwa (Kraków, 2003 rok) podjęta przez USA, której celem jest ustanowienie środków zakazujących przekazywania nielegalnych środków i technologii do produkcji broni masowego rażenia oraz środków umożliwiających przechwytywanie komponentów do produkcji takiej broni. Jej rezultatem jest przyjęcie tzw. zasad zakazu obejmujących przechwytywanie tej broni na lądzie, morzu i w powietrzu¹⁶⁶. Zakaz dotyczy także broni chemicznej i biologicznej.

Duże znaczenie w zakresie podwyższania bezpieczeństwa mają również porozumienia międzynarodowe w sferze kontroli zbrojeń i rozbiora obejmujące **broń konwencjonalną**.

¹⁶⁶ E. Haliżak, R. Kuźniar, *Stosunki międzynarodowe...*, wyd. cyt., s. 170.

Wielkość i wyposażenie Sił Zbrojnych RP są obecnie zgodne z postanowieniami porozumień w dziedzinie kontroli broni, których stroną jest Polska. Dotyczy to zwłaszcza Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie CFE – 1 z 1992 roku, który stanowił uzupełnienie i akt końcowy Traktatu CFE podpisanego w Paryżu w 1990 roku¹⁶⁷. Objął on redukcją konwencjonalną broń ofensywną rozmieszczoną na lądzie, którą uznano za najbardziej zagrażającą stabilności i bezpieczeństwu na obszarze od Atlantyku do Uralu¹⁶⁸.

Wykonując postanowienia traktatowe, w latach 1991–1999 zniszczono 59 tys. egzemplarzy uzbrojenia i sprzętu, znacząco zredukowano stany osobowe sił zbrojnych oraz przeprowadzono ponad 33 tys. inspekcji i wizyt obserwacyjnych¹⁶⁹.

Niepokojącym zjawiskiem jest **jednostronne zawieszenie przestrzegania przez Rosję postanowień traktatowych w lipcu 2007 roku**. Ma to związek ze sporem toczącym się w sprawie tarczy antyrakietowej, którą planuje się rozmieścić na obszarze Polski.

Zgodnie z CFE – 1, dla Polski przewidywano wówczas 430 samolotów, 1610 środków artylerii, 1730 czołgów i 234 tys. żołnierzy. Te stany ulegały zmniejszeniu w wyniku realnych ocen istniejących zagrożeń. W 2006 roku mieliśmy już ponad 73 tys. kadry zawodowej, tj. ok. 50% stanu osobowego, oraz około 370 samolotów, 950 czołgów i 1050 sztuk artylerii. Ilość malała, a jakość rosła.

W 2007 roku podjęto decyzję o docelowej (2012) wielkości stanu osobowego sił zbrojnych w wielkości 150 tys. żołnierzy, z czego 120 tys. to żołnierze zawodowi, a pozostałe 30 tys. – to żołnierze rezerwy o stałej dyspozycyjności. **W 2008 roku podjęto śmiałą decyzję o uzawodowieniu sił zbrojnych (armii) do końca 2010 roku i jej wielkości na poziomie 120 tys. żołnierzy**. Równoległe dążyć się będzie do **profesjonalizacji armii** w możliwie najkrótszym terminie. Są to zamiary ambitne, ale trudne do wykonania w obecnych i przyszłych uwarunkowaniach.

5.7. Koncepcje wojny (walki) sieciocentrycznej

W okresie ostatnich kilkunastu lat obserwujemy wzrost zainteresowania problematyką sieciocentryzmu w różnych obszarach informacyjnych. Dotyczy to także działań militarnych, w których testowana jest koncepcja (idea) wojny sieciocentrycznej (Network Centric Warfare – NCW). Na ten temat pojawia się ostatnio wiele opracowań i publikacji o charakterze operacyjnym i technicznym¹⁷⁰.

Nas interesują przede wszystkim kwestie operacyjne, w kontekście istoty wojny sieciocentrycznej. Z natury rzeczy trzeba się także zajmować informatyczną

¹⁶⁷ Tamże, s. 171.

¹⁶⁸ P. Soroka, *Polistrategia bezpieczeństwa...*, wyd. cyt., s. 70–71.

¹⁶⁹ A. Ciupiński, K. Malak, *Bezpieczeństwo polityczne...*, wyd. cyt., s. 129.

¹⁷⁰ J. Posobiec, *Dowodzenie w środowisku sieciocentrycznym*, rozprawa habilitacyjna, AON, Warszawa 2008.

stroną zagadnienia, zwłaszcza w zakresie możliwości wykorzystywania do celów militarnych tych nowoczesnych technologii.

W związku z rosnącą wagą informacji i przewidywaną, dominującą rolą sieciocentryzmu w działaniach militarnych, a także spotykaną różną interpretacją tej problematyki uznano, że wskazane jest podjęcie wysiłku mającego na celu dokonanie analiz i ocen zmierzających do uogólnień obrazujących aktualny stan tego zagadnienia, z elementami prognostycznymi.

5.7.1. Wyjaśnienia ogólne i terminologiczne

W literaturze przedmiotu pojawiają się zamiennie terminy: „wojna”, „walka” i „działania sieciocentryczne”, a także „sieciocentryzm”. W wyniku dokonywanych analiz istoty sieciocentryzmu, wśród specjalistów tej problematyki przeważa pogląd, iż wskazana jest interpretacja różnych działań „**w środowisku sieciocentrycznym**”.

Teoretyczne koncepcje NCW pojawiły się w Stanach Zjednoczonych w latach 90., jako odzwierciedlenie ery informacyjnej w obszarze militarnym. Do prekursorów (autorów koncepcji) tych działań najczęściej zalicza się następujących strategów: Artur Cebrowski, John Garstka i Thomas Bernett¹⁷¹.

W literaturze przedmiotu spotykamy próby definiowania walki sieciocentrycznej. Są to raczej opisy i wyjaśnienia zawierające elementy określające istotę tych działań.

Według L. Konopki, **walka sieciocentryczna** to zachowanie ludzkie i organizacyjne polegające na zaadaptowaniu myślenia sieciocentrycznego do operacji militarnych. Przyczynia się to do konwersji przewagi informacyjnej na uzyskanie przewagi w działaniach bojowych. Spaja taktyczny, operacyjny i strategiczny poziom działań. To odpowiedź sił zbrojnych na wyzwania ery informacyjnej¹⁷².

Według J. Krecikija, **działania sieciocentryczne** to bazująca na przewadze informacyjnej koncepcja, według której wzrost siły bojowej jest generowany poprzez połączenie w sieć informacyjną sensorów, decydentów i systemów walki (platform uzbrojenia)¹⁷³.

W podobny sposób określa istotę działań sieciocentrycznych M. Siedlecki, który ponadto akcentuje **połączenie aspektu operacyjnego z technicznym**. Inne ujęcia istoty tej koncepcji są zbliżone, co sugeruje, aby przyjąć powyższe wyjaśnienia jako wiążące w sensie interpretacyjnym.

Kolejny termin to „**sieciocentryzm**”, który definiowany jest jako doktryna militarna (teoria wojny) w erze informacyjnej, szukającej sposobów zamiany przewagi informacyjnej na przewagę w walce poprzez tworzenie sieci dobrze poinformo-

¹⁷¹ M. Siedlecki, *Dużymi krokami w kierunku NEC*, „Przegląd Wojsk Lądowych” 2006, nr 10, s. 5.

¹⁷² L. Konopka, *Walka sieciocentryczna sposobem działania sił zbrojnych w przyszłości*, „Myśl Wojskowa” 2004, nr 2, s. 75–76.

¹⁷³ J. Krecikij, *Istota sieciocentryzmu*, wystąpienie na konferencji WWLąd., Warszawa 2006, s. 10.

wanych, rozproszonych geograficznie sił zbrojnych, pozwalających na nowe formy zachowań organizacyjnych¹⁷⁴.

W odniesieniu do operacji militarnych określenie „sieciocentryczne” oznacza, iż są one możliwe dzięki połączeniu sił w sieci informacyjne.

W NATO dużą wagę przywiązuje się do osiągania **zdolności sieciocentrycznych** według modelu, w którym eksponowane są następujące domeny:

- dowodzenie i kierowanie,
- baza i wiedza,
- infrastruktura teleinformatyczna,
- rozpoznanie i identyfikacja.

W wymienionej wyżej identyfikacji ważną rolę ogrywają **sensory**: rozpoznania fotograficznego, optyczne (podczerwieni), naziemne (czujniki: podczerwieni, ruchu, sejsmiczne i akustyczne)¹⁷⁵.

Pojawia się też pytanie: co w sensie operacyjnym możemy osiągnąć dzięki posiadanym zdolnościom sieciocentrycznym? W odpowiedzi, **wskazywane są cele**, do których doprowadzić mają możliwości działań siecicentrycznych. Są one następujące:

- głębokie współdziałanie – samodzielność w działaniu,
- zrozumienie myśli przewodniej,
- zrozumienie sytuacji w przestrzeni walki na wszystkich poziomach,
- zwiększony dostęp do wspólnej wiedzy o sytuacji¹⁷⁶.

Spotykamy się też z terminem „**operacje sieciocentryczne**”. Są one definiowane jako operacje wojskowe, których przeprowadzenie jest możliwe dzięki włączeniu w sieć wszystkich elementów sił zbrojnych.

Istnieje też pogląd, że działania zbrojne prowadzone są jednocześnie w trzech **domenach**: fizycznej, informacyjnej i decydowania.

Domena fizyczna to klasyczne działania w trzech wymiarach. Parametrami oceny efektywności działań bojowych są miary skuteczności rażenia i zdolności przetrwania.

Domena informacyjna obejmuje tworzenie, przetwarzanie i współużytkowanie informacji. W niej następuje wymiana informacji między dowódcami i sztabami. Decyduje ona w walce o zdobyciu przewagi informacyjnej.

Domena decydowania obejmuje umiejętności przewodzenia, morale, poziom wykształcenia i doświadczenia. Jest ona trudna do oceny, gdyż dotyczy umysłów osób walczących i wspomagających, a te są niepowtarzalne¹⁷⁷.

¹⁷⁴ K. Rudziński, *Zagrożenia sieciocentryczne*, prezentacja nieopublikowana, Warszawa 2006, s. 3.

¹⁷⁵ M. Siedlecki, *Dużymi...*, wyd. cyt., s. 6–7.

¹⁷⁶ J. Kręcikij, *Istota...*, wyd. cyt., s. 8.

¹⁷⁷ R. Szpakowicz, R. Hoffmann, *Koncepcja wojny sieciocentrycznej jako odpowiedź na zapotrzebowanie sił powietrznych XXI wieku na informacyjne wsparcie działań bojowych*, „Przegląd WLOP” 2003, nr 8, s. 10–11.

Nasza obecność w NATO obliguje nas do efektywnego uczestnictwa w sojuszniczych i koalicyjnych operacjach połączonych. Wymagane jest tu osiągnięcie odpowiedniego stopnia interoperacyjności. Na obecnym poziomie rozwoju działań w **środowisku sieciocentrycznym** można wyróżnić jej cztery następujące **poziomy**:

- zamiaru – cele, które należy osiągnąć, decyzje, jakie należy podjąć,
- działań człowieka – dowodzenie, umiejętności, doświadczenie i synchronizacja działań,
- systemu – zaawansowane wspomaganie decyzji,
- materialny – platformy sensorów i uzbrojenia.

Wyżej wymienione poziomy tworzą „piramidę elementów wojny sieciocentrycznej”, określają model jej sieciocentrycznej architektury, który może być wykorzystany zarówno w działaniach koalicyjnych (sojuszniczych), jak i narodowych¹⁷⁸.

Wyżej przedstawione wyjaśnienia ogólne i terminologiczne oparte zostały na dostępnych źródłach wiedzy z zakresu nakreślonego przedmiotem naszego zainteresowania. Ciekawość poznawcza skierowana została głównie na kwestie operacyjne, przy dostrzeżonej konieczności poszukiwania zależności z elementami informatycznymi.

5.7.2. Prowadzenie działań sieciocentrycznych

Po zapoznaniu się z dostępnymi materiałami źródłowymi na interesujący nas temat można określić **zasady prowadzenia działań sieciocentrycznych**. Za J. Kręcikiem można do nich zaliczyć:

- dążenie do zdobycia przewagi informacyjnej,
- uzyskanie dostępu do informacji, zgodnie z potrzebami poziomu dowodzenia,
- szybki cykl dowodzenia,
- samosynchronizację,
- wielowymiarową przestrzeń walki,
- rozproszenie sił,
- masowe użycie sensorów,
- wykorzystywanie okazji,
- zmniejszanie różnic między poziomami działań zbrojnych i rodzajami sił zbrojnych i wojsk¹⁷⁹.

Dążenie do **zdobywania przewagi informacyjnej** polega na osiągnięciu zdolności do zbierania, gromadzenia, przetwarzania, analizowania i dystrybucji informa-

¹⁷⁸ B. Smólski, *Wpływ nowych technologii na przebieg i wyniki operacji „Iracka wolność”*, [w:] *Operacja „Iracka wolność”*, wyd. cyt., s. 113–114.

¹⁷⁹ J. Kręcik, *Istota sieciocentryzmu...*, wyd. cyt., s. 15–24. W opisie zasad prowadzenia działań sieciocentrycznych wykorzystano wyjaśnienia zawarte w cytowanym materiale.

cji oraz utrzymywania stałego ich przepływu, przy jednoczesnym uniemożliwianiu przeciwnikowi prowadzenia podobnej działalności.

Wyraża się to w zapewnieniu następujących **uwarunkowań**:

- ciągłego dostępu do informacji siłom własnym,
- zakłócania dostępu do aktualnych informacji przeciwnikowi,
- właściwego zorganizowania „przestrzeni informacyjnej”,
- skutecznej ochrony systemów informacyjnych, informacyjnych, w tym sensorów,
- zmniejszaniu własnych potrzeb informacyjnych poprzez wzrost zdolności pełnego wykorzystania własnych możliwości.

Dostęp do informacji zgodnie z potrzebami poziomów dowodzenia to zapewnienie pewnego, prostego i bezpiecznego dostępu do niej wszystkim elementom własnego ugrupowania w celu orientacji w sytuacji operacyjno-taktycznej. Stworzona sieć powinna dostarczać w sposób ciągły informacje ze wszystkich możliwych źródeł. Użytkownicy powinni jednocześnie terminowo wprowadzać własne dane, a powszechny dostęp do nich nie może kolidować z wymaganiami ochrony sieci i informacji.

Szybki cykl dowodzenia ma doprowadzić do przełożenia przewagi informacyjnej na przewagę decyzyjną, a w konsekwencji na przewagę w efektach działania. Dąży się przy tym do zakłócania cyklu decyzyjnego przeciwnika. Zmierzamy przez to do stworzenia sobie swobody w wyborze wariantów działania z jednoczesnym jej ograniczaniem stronie przeciwnej.

Samosynchronizacja polega na stwarzaniu szerokich możliwości do samodzielnych działań jednostkom na najniższych szczeblach dowodzenia. Osiąga się to przez dostęp do informacji i działania zgodne z myślą przewodnią dowódcy. Wymagane jest tu także współdziałanie z sąsiadami. Stwarzane są w ten sposób sprzyjające warunki do efektywnego i szybkiego wykorzystywania okazji do podwyższenia efektywności działań.

Założeniem zasady działania w przestrzeni walki jest przejęcie nad nią kontroli i uniemożliwienie przeciwnikowi wykorzystywania terenu do własnych celów. Dąży się do osiągnięcia zdolności do generowania potencjału bojowego w wymaganym miejscu i czasie. Pozwala to na osiąganie zamierzonych efektów operacyjnych, przewagi czasowej, niezależnie od stopnia rozproszenia sił walczących.

Rozproszenie sił, jako przeciwieństwo ich skupiania, pozwala osiągać podobne efekty, przy wykorzystaniu przewagi informacyjnej pozwalającej działać w dekoncentracji i uzyskiwać zamierzone efekty w określonym miejscu i czasie.

Masowe użycie sensorów działających w sieci informacyjnej, rozmieszczonych na platformach bojowych – wykorzystywanie sensorów umożliwia skuteczne działanie rozpoznania, stwarza warunki do przetwarzania przewagi informacyjnej na efekty działań. Każda platforma uzbrojenia wykorzystywana jest jako sensor, począwszy od pojedynczego żołnierza, a skończywszy na satelitach.

Wykorzystywanie okazji polega na uzyskaniu zdolności sił własnych do szybkiej identyfikacji i adaptacji na własne potrzeby własnych silnych stron każdej zmiany w sytuacji, nawet jeżeli sterował nią przeciwnik.

Zmniejszenie różnic między poziomami działań, rodzajami sił zbrojnych i wojsk – istotą tej zasady jest eliminacja formalnych i proceduralnych różnic przez działania połączone. Ułatwi to osiąganie szybkich, zdecydowanych i skutecznych efektów dzięki maksymalnemu **wykorzystaniu zjawiska synergii**. Zaistnieje wówczas możliwość prowadzenia działań połączonych nawet na najniższym poziomie – kompanii, klucza, okrętu.

5.7.3. Właściwości wyróżniające działania sieciocentryczne

W walce w środowisku sieciocentrycznym ma zastosowanie koncepcja systemu stanowiącego konglomerat systemów powiązanych ze sobą w sieć, tworząc „system systemów”.

Do prowadzenia tego rodzaju działań musi być zbudowana odpowiednia infrastruktura sieciowa nazywana **globalną siecią informacyjną** (Global Information Grid – GIG)¹⁸⁰. Umożliwia ona dostarczanie usług w zakresie łączności, bezpieczeństwa, przetwarzania, zarządzania i dystrybucji informacji oraz uzyskiwania interoperacyjności komponentów sił połączonych własnych i sojuszniczych.

GIG umożliwia prowadzenie operacji sieciocentrycznych dzięki możliwościom **współdzielenia świadomości pola walki**. Sieć sensorów daje dowódcy prawdziwy obraz pola walki, a narzędzia przetwarzania informacji wspomagają procesy podejmowania decyzji.

Podejście sieciocentryczne pozwala na budowę wirtualnych – **sieciowych stanowisk dowodzenia**, które umożliwiają prowadzenie operacji nowego typu – **operacje informacyjne i sieciowe**. Pozwalają także na wykorzystywanie sieciocentrycznej symulacji jako elementu planowania działań bojowych.

Do właściwości wyróżniających działania sieciocentryczne zaliczamy także wymienione wcześniej w ramach wyjaśnień istoty zasad działań sieciocentrycznych. Wiąże się one z przewagą informacyjną, działaniem do wewnątrz cyklu decyzyjnego przeciwnika, wygrywania w nowych sytuacjach, czy też ciągłym dążeniem do utrzymywania przewagi decyzyjnej.

5.7.4. Możliwości wdrażania zasad sieciocentryzmu w Siłach Zbrojnych RP

Zgodnie ze strategią NATO i realizmem sytuacyjnym państwa Sojuszu będą budowały systemy sieciocentryczne w oparciu o rozwój i integrację systemów narodowych. Podstawową rolę odgrywa tu łączność i informatyka. W naszych realiach

¹⁸⁰ R. Szpakowicz, R. Hoffmann, *Koncepcja wojny...*, wyd. cyt., s. 12–14.

rozpoczęto już prace nad strategią osiągania zdolności sieciocentrycznych. W pierwszej kolejności wykorzystana może być zreorganizowana **infrastruktura stacjonarnego systemu łączności** stanowiąca bazę dla rozwijanych sieci informatycznych.

W obecnym stanie technicznym i technologicznym sieci możliwe jest prowadzenie wideokonferencji wykorzystywanych do odpraw służbowych i decyzyjnych. Przywiązuje się też dużą wagę do wykorzystywania **polowego systemu łączności i informatyki**. Dąży się do zwiększania zakresu współpracy między systemami z zamiarem stopniowego przybliżania się do modelu sieciocentrycznego i osiągnięcia wstępnych zdolności w tym zakresie. Kontynuowana będzie modernizacja polowego i stacjonarnego systemu dowodzenia. Kolejnym krokiem do osiągnięcia zdolności sieciocentrycznych będzie **automatyzacja**, aż do najniższych szczebli dowodzenia. Pozwoli to na budowę taktycznego systemu kierowania, aż do osiągnięcia wspólnego obrazu pola walki¹⁸¹.

Oceny specjalistów wskazują na potrzebę wykonania szerokiego zakresu zadań, na co potrzebne są znaczne nakłady finansowe i określony czas. Nie ma więc możliwości do określenia terminów dochodzenia do pełnej zdolności sieciocentrycznej.

W **uogólnieniu** wskazane jest wyjaśnić, iż problemy walki w środowisku sieciocentrycznym zostały dobrane pod kątem potrzeb operacyjnych. Są to zagadnienia relatywnie nowe (od ok. 1995 roku), więc literatura przedmiotu jest też ograniczona, lecz pojawiają się nowe pozycje. Panuje zgodność poglądów specjalistów wojskowych co do wagi problemu i perspektyw rozwojowych sieciocentryzmu. Wskazane jest zatem dążenie do **osiągania zdolności komunikacji w sieci**, zgodnie z wymaganiami narodowymi i sojuszniczymi.

Dynamiczny wzrost znaczenia informacji i rozwój technologii informatycznych powinny być efektywnie wykorzystywane we wdrażaniu systemów i zasad siecicentryzmu na potrzeby militarne. W naszych uwarunkowaniach, przy ograniczonych możliwościach technologicznych i finansowych, jako słuszny, należy akceptować kierunek wykorzystywania doskonałych systemów dowodzenia – stacjonarnych i mobilnych, aż do osiągnięcia wspólnego obrazu pola walki.

5.8. Progностyczne kierunki zmian w bezpieczeństwie militarnym (w siłach zbrojnych)

Po dokonanej identyfikacji problemu wskazane jest nakreślenie progностycznych kierunków zmian w bezpieczeństwie militarnym, w tym przede wszystkim w Siłach Zbrojnych RP. Kierujemy się tu naturalną triadą: historia, rzeczywistość, przyszłość. Dążymy jednak, aby w swych przewidywaniach oprzeć się na wiarygodnych przesłankach pozwalających umieścić je w grupie udokumentowanych

¹⁸¹ M. Siedlecki, *Dużymi krokami...*, wyd. cyt., s. 8–14.

wizji, co według J. Kozielskiego sytuuje się na najniższym poziomie wiarygodności naukowej (teorie, koncepcje, wizje).

Rozpoczynając wywód od najwyższego poziomu uogólnienia w interesującym nas temacie, zauważamy, że postępujące przeobrażenia polityczno-militarne są naturalnym zjawiskiem w funkcjonowaniu państw o różnych systemach ustrojowych. Dotyczy to także sfery bezpieczeństwa, a w nim – bezpieczeństwa militarnego. W tym zakresie przedmiotem naszego szczególnego zainteresowania stają się **zmiany zachodzące w siłach zbrojnych i całej problematyce związanej z wojskowością.**

Przedmiotowymi kwestiami zajmują się stosowne instytucje, specjaliści, teoretycy i praktycy militarni, odpowiedzialni za ten zakres funkcjonalny państwa. Podstawą do prowadzenia analiz i ocen są pojawiające się wyzwania i zagrożenia, ale także, jak zauważa S. Koziej, możliwości **wykorzystania nadarzających się szans i sprzyjających okoliczności.** Wskazane jest, stosownie do dynamicznie następujących zmian uwarunkowań w obszarze bezpieczeństwa, elastycznie dostosowywać cele i zadania do realizmu sytuacyjnego. Mamy tu na uwadze zarówno interesy narodowe, jak i zobowiązania sojusznicze.

W logicznej konsekwencji, racjonalnego reagowania na zmiany uwarunkowań, powinny być dokonywane korekty w strukturach organizacyjnych sił zbrojnych, systemach dowodzenia, uzbrojeniu i wyposażeniu wojsk. Dąży się przy tym do uzyskania wymaganego poziomu interoperacyjności i kompatybilności, zgodnie z przyjmowanymi zasadami działań na poziomie strategicznym i operacyjno-taktycznym.

5.8.1. Planowane kierunki rozwojowe

Prognostyczne kierunki zmian w sferze bezpieczeństwa państwa, w tym dotyczące rozwoju sił zbrojnych, nakreślane są w dokumentach planistycznych Sojuszu, narodowego planu obronnego i planu Sił Zbrojnych RP.

Nadrzędnym dokumentem, który nakreśla priorytety i kierunki rozwojowe Sił Zbrojnych RP jest *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (2007), która uwzględnia wymagania sojusznicze, zgodnie z *Koncepcją strategiczną NATO*. Jako najważniejsze i cel główny uznaje się **utrzymywanie zdolności do obrony kolektywnej.**

Dokumentem niższej rangi, ale o większym stopniu szczegółowości oraz bezpośrednio traktującym m.in. o rozwoju sił zbrojnych jest *Strategia wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej* (2004). Warto podkreślić, że strategia wojskowa została opracowana po raz pierwszy w historii wojska i odebrana została jako dokument kompleksowo ujmujący najważniejsze kwestie polskich sił zbrojnych. Ważną rolę odgrywa tu **Strategiczny Przegląd Obrony**, w którym przedstawiane są cykliczne oceny zdolności sił zbrojnych w zakresie zadań, struktur i rozwoju. Przedstawiane w nim informacje stanowią podstawę do korygowania planów i ich aktualizacji, zgodnie z realnymi uwarunkowaniami.

Dokumentem ukierunkowującym prace planistyczne na szczeblu państwa są *Wytoczne Rady Ministrów* do planowania i programowania obronnego, aktualizowanego raz na dwa lata. Określa się w nich m.in. cele systemu obronnego i kierunki planowania sił zbrojnych na kolejne sześć lat.

Planowanie rozwoju sił zbrojnych jest zamierzeniem niewątpliwie ważnym, bowiem określa cele do osiągnięcia w bliższym i dalszym horyzoncie czasowym. Dąży się przy tym do możliwie największego realizmu zarówno w określaniu zamierzeń, jak i przewidywanych środków na ich realizację.

Pozytywną stroną planowania jest obecnie zgoda na stałe (coroczne) wydatkowanie na siły zbrojne 1,95 PKB. Pozwala to urealniać i stabilizować kierunki rozwojowe. Nieprzewidywalne zmiany uwarunkowań traktowane są jako zjawiska naturalne, dlatego też zakłada się dokonywane okresowych lub doraźnych korekt w celu dostosowania zamierzeń do realizmu sytuacyjnego. Nie przewidywano wówczas wystąpienia globalnego kryzysu finansowo-gospodarczego (2008), który wywiera istotny wpływ na stan naszych możliwości budżetowych, w tym także środków przeznaczanych na cele obronne.

Korygowanie zamiarów rozwojowych dotyczy zarówno planów narodowych, jak i sojuszniczych. Zmieniają się bowiem priorytety w wymiarze globalnym, regionalnym i poszczególnych państw. Ważną rolę ogrywa tu dynamiczny postęp technologiczny oraz rosnące potrzeby w zakresie prowadzenia operacji reagowania kryzysowego. Ocenia się też, że wchodzimy w erę dominacji informacyjnej, która wkracza także do sił zbrojnych.

5.8.2. Tendencje zmian w sferze militarnej

W różnych dziedzinach funkcjonalnych zmiany dokonują się pod wpływem określonych przyczyn. Są one niejako wymuszane zmieniającymi się uwarunkowaniami. Jeżeli się nie reaguje na nie – stoi się w miejscu, co jest równoznaczne z cofaniem się. Ocena ta dotyczy także obszaru militarnego, w którym opóźnienia rozwojowe są bezwzględnie obnażane przy każdej okazji wymagającej konfrontacji siły potencjałów.

Na temat ogólnych przyczyn rozwojowych współczesnego świata pojawia się wiele poglądów, co uznać należy za naturalne, bowiem problematyka jest wyjątkowo rozległa. Po dokonanych ocenach wskazać można (za M. Frycem) na następujące przemiany, które wykazują **stałe tendencje rozwojowe**:

- technologiczne,
- instytucjonalne,
- systemu wartości¹⁸².

¹⁸² M. Fryc, *Charakter przyszłych operacji wojskowych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2006, nr 1(62), s. 51.

Do najbardziej istotnych przyczyn zmian (**megatrendów**) w środowisku bezpieczeństwa (za B. Balcerowiczem) obecnie zalicza się:

- rewolucję informacyjną,
- rewolucję technologiczną,
- globalizację¹⁸³.

Wśród ogólnych tendencji rozwojowych współczesnego świata i podobnych w obszarze militarnym (wojskowości, siłach zbrojnych) wymienia się najczęściej **informację i technologię**.

W historii wojen przedmiotem odwiecznego, szczególnie zainteresowania dowódców była wiedza o stronie przeciwnej i własnych możliwościach. Ta wiedza była podstawą w procesie decyzyjnym i zasadniczo przyczyniała się do uzyskiwania zaskoczenia i przewagi, a w konsekwencji – do odnoszenia zwycięstw. Te odwieczne dążenia stały się rzeczywistością w postaci **rewolucji informacyjnej**.

Wdrażane systemy dowodzenia, oparte na idei sieciocentryczności, stwarzają ogromne możliwości dostępu do informacji o zasięgu globalnym. Szczegółowych informacji dostarczają nowoczesne systemy obserwacji, wykrywania i rozpoznania, co w połączeniu z systemami uzbrojenia i broni inteligentnych stwarza niespotykane dotąd możliwości oddziaływania na stronę przeciwną. Jednocześnie wraz z rozwojem i wzrostem znaczenia informacji w działaniach militarnych należy spodziewać się stosownego przeciwdziałania ze strony przeciwnej. Mogą to być ataki na centra informacyjne klasycznymi środkami rażenia, a także cyfrowe ataki polegające na włamaniu się do systemów informacyjnych w celu destrukcyjnego sterowania nimi. Należy się też liczyć z możliwością wystąpienia chaosu informacyjnego, co miało miejsce w operacji „Pustynna Burza”. Jest to sygnał wskazujący na **wzrost znaczenia walki informacyjnej** w przyszłych działaniach o charakterze militarnym.

Wskazane jest też mieć na uwadze niekiedy przesadne oceny roli informacji i systemów informacyjnych w działaniach zbrojnych. Bezpośrednimi wykonawcami zadań są bowiem ludzie i systemy uzbrojenia i wsparcia. Ostateczne **decyzje podejmuje dowódca** i od niego zależy, jaki wariant wykonawczy zostanie przyjęty, jak wykorzysta nowoczesne instrumenty informacyjne.

Wymieniana na drugim miejscu **rewolucja technologiczna** znajduje szerokie zastosowanie w sferze bezpieczeństwa militarnego. Najnowsze technologie XXI wieku zostają wprowadzane do systemów dowodzenia uzbrojenia i wsparcia wojsk. Dynamiczny wzrost możliwości systemów militarnych w zakresie informacyjnym i technologicznym wymusza potrzebę dokonywania zmian w obszarze militarnym, nazywanym **rewolucją w sferze wojskowości**¹⁸⁴. Dotyczy ona zmian w uzbrojeniu i wyposażeniu wojsk, struktur organizacyjnych i w sposobach działania na wszystkich poziomach – od strategicznego do taktycznego. Przy czym różnice między tymi poziomami będą się zacieślały.

¹⁸³ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie...*, wyd. cyt., s. 168–170.

¹⁸⁴ Tamże, s. 170.

Wiele wagi przywiązuje się obecnie do wpływu skutków **globalizacji** na sferę militarną i środowisko bezpieczeństwa. Pojawiają się zagrożenia o charakterze globalnym (terroryzm), które wymagają stosownego przeciwdziałania, zwłaszcza w obszarze niemilitarnym. Stąd wynika potrzeba uczestnictwa kontyngentów wielu państw w różnych miejscach kuli ziemskiej. Jest to wynikiem akceptacji nowego ładu międzynarodowego, wyrażanego przez uczestnictwo w operacjach wojennych i poniżej progu wojny.

Zmiany globalizacyjne wywierają bezpośredni wpływ na siły zbrojne. Pojawiają się pytania, które (za T. Jemioło), dotyczą znaczenia współczesnych zagrożeń i ich oceny, a także znaczenia broni precyzyjnej, robotyzacji i zmniejszania sił zbrojnych z jednoczesnym doskonaleniem ich wyposażenia. Może też zmienić się zaufanie do sojuszy, z pełnego do ograniczonego charakteru¹⁸⁵.

Warto też zauważyć, że pojawiło się **zjawisko wojen prywatnych i najemnictwa**, zwłaszcza do wykonywania zadań ochronnych. W tym celu tworzone są formacje rekrutujące się przeważnie z byłych żołnierzy, najczęściej komandosów jednostek specjalnych, ale również z innych profesjonalnych jednostek. Wykonują oni zadania przeważnie w warunkach ekstremalnego zagrożenia. Dlatego też muszą to być wszechstronnie wyszkoleni zawodowcy, przeważnie bardzo dobrze opłacani. Zatrudniają ich firmy prowadzące interesy w skrajnie niebezpiecznych uwarunkowaniach. Obecnie ocenia się, że w Iraku jest ich od 18 do 40 tys. Zajmują się różnymi zadaniami, od ochrony lotnisk, do zapewnienia indywidualnego bezpieczeństwa¹⁸⁶. Według BASIC¹⁸⁷ w 2004 roku w Iraku działało 68 prywatnych firm wojskowych¹⁸⁸. Takie firmy działają też w innych krajach na wszystkich kontynentach. Wymienić tu można kraje Półwyspu Arabskiego i niemal wszystkie regiony, w których wydobywana jest ropa naftowa. Wspomniane firmy zajmują się wykonywaniem wielu zadań, wśród których wymienić można: walkę z terroryzmem, doradztwo w sprawach bezpieczeństwa, pozyskiwanie informacji, działalność wywiadowczą, logistykę wojskową i szkolenie wojskowe oraz policyjne prowadzone w ponad 130 krajach¹⁸⁹.

5.8.3. Przyszłe operacje i działania militarne

Charakter przyszłych operacji uzależniony będzie od przyjmowanych **strategii** narodowych, sojuszniczych i koalicyjnych. Mamy tu na uwadze państwa nowoczesne, o ukształtowanych tradycjach demokratycznych, szanujące podmiotowość.

¹⁸⁵ T. Jemioło, *Globalizacja, szanse i zagrożenia*, AON, Warszawa 2000, s. 53.

¹⁸⁶ K. Mroziewicz, *Moc, niemoc i przemoc*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Warszawa 2005, s. 349–353.

¹⁸⁷ *British Amerikan Security Information Council*.

¹⁸⁸ R. Uessler, *Wojna jako usługa. Jak prywatne firmy niszczą demokrację*, Warszawa 2008, s. 49.

¹⁸⁹ Tamże, s. 51.

Przy takim założeniu strategii bezpieczeństwa preferują działania uprzedzające i prewencyjne, zapobiegające konfliktom. Aby skutecznie zapewniać bezpieczeństwo państwa i Sojuszu, strategii wojskowe powinny przewidywać całe spektrum działań, zarówno defensywnych, jak i ofensywnych.

Do prowadzenia operacji tworzone są stosowne **zgrupowania**, zależnie od przewidywanych zadań na obszarze kraju lub poza jego granicami. Można przypuszczać, że struktury organizacyjne wojsk będą ulegały ciągłym zmianom. Powinny one stanowić bazę do tworzenia wspomnianych zgrupowań. Od kilkunastu lat utrzymywana jest tendencja do preferowania struktur lekkich, mobilnych, przystosowanych do przerzutu środkami transportu powietrznego. Obecna praktyka potwierdza funkcjonalność **modułów batalionowych** jako podstawowych jednostek organizacyjnych, z których można sprawnie tworzyć wymagane zgrupowania operacyjne lub doraźne struktury do wykonywania jednostkowych zadań. Nie można przy tym przekroczyć pewnej granicy stabilności struktur, gdyż wiąże się to z procesem szkolenia dowództw, sztabów i wojsk, zaopatrywania i wsparcia działań, a także elementami koordynacji wysiłków.

Zdobyte doświadczenia operacyjne potwierdzają konieczność przechodzenia na **armie zawodowe – profesjonalne**. Funkcjonowanie w środowisku informacyjnym i posługiwanie się instrumentami nowoczesnej technologii wymaga specjalistycznego przygotowania, począwszy od pojedynczego żołnierza obsługującego nowoczesne systemy uzbrojenia. Takie podejście ma już wymiar pragmatyczny, gdyż do 2010 roku siły zbrojne mają być w pełni uzawodowione i szkolone z zamiarem osiągnięcia profesjonalizmu we wszystkich rodzajach wojsk i sił zbrojnych. Ich liczebność jest nadal przedmiotem analiz i ocen specjalistów wojskowych, mimo iż w perspektywicznym planie rozwoju SZ RP do 2018 roku wymienia się liczbę 120 tys. żołnierzy, co potwierdził minister obrony narodowej na konferencji poświęconej profesjonalizacji armii, prowadzonej w AON w 2008 roku.

Przewiduje się wykorzystywanie tych sił w operacjach o znacznie zróżnicowanym charakterze, zarówno w układzie narodowym, jak i sojuszniczym. Wiele przesłanek wskazuje na to, że **operacje połączone zachowają nadal swą aktualność** w dalszym horyzoncie czasowym. Zakres i wymiar połączonej siły może być różny. Wymienić tu można osiągnięcie integracji intelektualnej, operacyjnej i doktrynalnej, w wymiarze wojskowo-cywilnym, powietrzno-lądowym i globalno-informacyjnym¹⁹⁰.

Wiele uwagi poświęca się obecnie perspektywom rozwoju **idei wojny (walki) w środowisku ciocentrycznym**. Skromne doświadczenia praktyczne (Irak, Afganistan) i pojawiające się opracowania teoretyczne pozwalają sądzić, że jest to kierunek rozwojowy, zgodny z tendencjami światowymi jednoznacznie wskazującymi na wzrost znaczenia informacji. Taką też przyszłość mogą mieć operacje, w których potencjał militarny i systemy decyzyjne zostaną połączone w sieci informacyjnej.

¹⁹⁰ Por. M. Fryc, *Charakter...*, wyd. cyt., s. 56.

Nadal aktualna jest potrzeba utrzymywania gotowości do prowadzenia **operacji wojennych** lub udziału w nich, zwłaszcza w ramach zobowiązań sojuszniczych. Obserwujemy jednak ciągły wzrost potrzeb i znaczenia operacji innych niż wojna (niżej progu wojny). Wymienić tu można **operacje reagowania kryzysowego, operacje stabilizacyjne, operacje wsparcia pokoju, czy też operacje humanitarne i ewakuacyjne**. Następują zmiany w przeznaczeniu i zadaniach sił zbrojnych – z typowo wojennych (obronnych), na wypełnianie funkcji **prewencyjnych, interwencyjnych, stabilizacyjnych** i przywracania porządku.

Zebrane doświadczenia w okresach wypełniania zadań przez kolejne zmiany wielonarodowej dywizji w Iraku wskazują na potrzebę poszerzenia **przygotowań do działań o charakterze policyjnym** i rozumienia specyfiki sytuacji polityczno-militarnej i społecznej w regionie wykonywanych zadań.

W przyszłych operacjach utrzymana zostanie tendencja do **minimalizacji strat**, unikania zniszczeń dóbr materialnych i kulturowych, ochrony środowiska naturalnego i innych dóbr cywilizacyjnych. Uwzględnia się potrzeby i zamiary po zakończeniu działań, aby płynnie przechodzić do normalizacji funkcjonalnej – zgodnie z zakładanymi celami.

W uogólnieniu można wskazać na następujące **kierunki zmian w przyszłych operacjach wojskowych**:

- zależność operacji od przyjmowanych strategii,
- preferencja działań uprzedzających, prewencyjnych – zapobiegających powstawaniu konfliktów,
- struktury dostosowane do zadań interwencyjnych, lekkie, modułowe, elastyczne i zdolne do tworzenia wielowariantowych grupowań,
- pełny **profesjonalizm** i uzawodowienie,
- operacje w środowisku sieciocentrycznym,
- gotowość do operacji wojennych,
- przewaga **operacji reagowania kryzysowego**, wsparcia pokoju i stabilizacyjnych,
- wzrost znaczenia działań o charakterze policyjnym,
- dążenie do pozbawienia strony przeciwnej możliwości stawiania oporu przy minimalizacji wszelkich strat,
- precyzja w działaniu,
- asymetryczny charakter operacji.

W przedstawionych wyżej kierunkach zmian w operacjach, przy akcentowanej dominacji osiągnięć technologicznych i rewolucji informatycznej, **wzrasta znaczenie podmiotowości i autentycznego przywództwa** w procesach decyzyjnych. Nadal **najwyższą wartością pozostaje człowiek – dowódca**. Od jego decyzji uzależnione będą przyjmowane koncepcje wykonawcze oraz sposoby realizacji zamierzeń proceduralnych. Wymienione **decyzje do działań operacyjnych mogą coraz częściej zapadać w dowództwach sojuszniczych** (koalicyjnych), bowiem pojawiające się zagrożenia mają przeważnie charakter międzynarodowy lub globalny.

5.8.4. Zamiary zmian w Siłach Zbrojnych RP¹⁹¹

Projekty ogólne, ilościowe i jakościowe

Od 1 stycznia 2007 roku Ministerstwo Obrony Narodowej, a w nim Sztab Generalny WP funkcjonują w nowych strukturach. Zmiany miały na celu usprawnienie funkcjonowania komórek organizacyjnych z jednoczesnym zmniejszeniem ich stanów. Wprowadzono dwa nowe zarządy – **szkolenia i planowania rzeczowego**.

W systemie dowodzenia i kierowania SZ RP **Dowództwu Operacyjnemu** podporządkowano Centrum Operacji Powietrznych (COP) i Centrum Operacji Morskich (COM). Kolejno, w latach 2009–2012 podporządkowane zostanie Centrum Operacji Lądowych utworzone na bazie 2 KZ. Nadal funkcjonował będzie **Inspektorat Wojskowej Służby Zdrowia**.

Od 1 stycznia 2009 roku pod **Inspektorat Wsparcia** podporządkowane zostaną okręgi wojskowe (POW, SOW) oraz Szefostwo Infrastruktury.

Od 2012 roku powstanie **Centrum Doktryn i Szkolenia**.

W **Wojskach Lądowych** do 2012 roku planuje się mieć w dyspozycji 3 dowództwa dywizji, w tym 2 zdolne do przerzutu (obecnie 4 i 1), oraz 13 brygad ogólnowojskowych, w tym 5 zdolnych do przerzutu (obecnie – 18 i 2).

W **Siłach Powietrznych** do 2012 roku planuje się następującą strukturę organizacyjną: 2 ośrodki dowodzenia i naprowadzania (ODN) (obecnie 4), 2 skrzydła lotnictwa taktycznego, 1 skrzydło lotnictwa transportowego i 1 brygada wsparcia (obecnie dwa KOP, dwie BLT, 12 baz lotniczych i 1 eskadra lotnictwa transportowego). Samoloty: F-16 (48 szt.), MiG-29 (32 szt.), SU-22 (48 szt.), Casa (10 szt.) oraz Herkuler (5 szt.).

Struktura organizacyjna **Marynarki Wojennej** do 2012 roku to: 2 flotylle i 1 brygada lotnictwa, tak jak obecnie, ze zmniejszeniem liczby okrętów bojowych z 37 na 29, planuje się także utrzymanie 5 okrętów podwodnych i wprowadzenie dywizjonu rakiet z-w.

W składzie **Wojsk Specjalnych** do 2012 roku będą: GROM, 1 pspec., „FORMOZA”, Centralny Ośrodek Szkolenia Wojsk Specjalnych i podporządkowaną operacyjnie Eskadrę Działań Specjalnych Sił Powietrznych.

Realizowany jest **program modernizacji technicznej SZ RP** wynikający z zobowiązań wobec NATO i UE. Dotyczy to zwłaszcza systemów dowodzenia i łączności, rozpoznania, nowoczesnego uzbrojenia i sprzętu wojskowego. Wymienić tu można zamiary docelowe wprowadzenia do SZ RP: 690 szt. KTO „Rosomak”, 252 szt. PPK SPIKE, 450 szt. HMMWY, 48 szt. F-16.

Do końca 2010 roku ma nastąpić **pełne uzawodowienie, po czym profesjonalizacja SZ RP**. Nowym elementem jest utworzenie **Narodowych Sił Rezerwowych** (planowano 30 tys. żołnierzy), odbywających służbę ochotniczo na podstawie kontraktu. Ze składu NSR przewiduje się tworzenie batalionów w każdym

¹⁹¹ W treściach tego materiału wykorzystano informacje z wykładu szefa Sztabu Generalnego nt. „Siły Zbrojne RP, stan obecny i przyszłość”, wygłoszonego w AON w styczniu 2007 roku.

województwie na potrzeby reagowania kryzysowego. W odniesieniu do tego zamiaru nie ma jeszcze wiążących decyzji (2009).

Zakłada się **osiągnąć do 2012 roku** następujące efekty:

- 30% – siły zdolne do przerzutu,
- 100% – profesjonalizacja,
- 50% – jednostki spełniające standardy NATO,
- 55–60% – nowoczesne uzbrojenie i sprzęt.

W uogólnieniu można stwierdzić, że realizacja wymienionych zamiarów może doprowadzić do **jakościowego przełomu w SZ RP**. Mamy na uwadze zwłaszcza: **profesjonalizację**, dostosowanie struktur, modernizację i nowe programy.

W 2007 roku 3500 żołnierzy uczestniczyło w kluczowych dla NATO i UE misjach. W kolejnych latach, po zakończeniu operacji stabilizacyjnej w Iraku (2008), przewiduje się zwiększanie zaangażowania ekspedycyjnego, zwłaszcza w Afganistanie, oraz podwyższanie narodowych i sojuszniczych zdolności operacyjnych, które przyczyniają się do wzrostu znaczenia Polski w stosunkach międzynarodowych.

Zmiany organizacyjne

W wersji roboczej dokumentu *Siły Zbrojne 2007*¹⁹² przewiduje się, że **głównym celem działalności organizacyjnej** jest budowa struktur organizacyjnych jednostek, wyposażonych w nową technikę wojskową, a także wdrażanie zmian strukturalno-organizacyjnych mających na celu zwiększenie liczby jednostek o wysokim wskaźniku rozwinięcia i pełnego uzawodowienia, gotowych do szybkiego użycia i zdolnych do przerzutu. Realizowane przedsięwzięcia mają także na celu optymalizację kosztów funkcjonowania SZ RP, poprzez dostosowanie infrastruktury obronnej do faktycznych potrzeb i zmniejszenie liczby jednostek (w tym poprzez ich integrację). Ponadto działania organizacyjne ukierunkowane są na dostosowanie kompetencji i rozwiązań strukturalno-organizacyjnych do przyjętych kierunków przebudowy systemu kierowania i dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP. Realizacja zaplanowanych zmian organizacyjnych odbywa się w złożonych i dynamicznie zmieniających się uwarunkowaniach wewnętrznych i zewnętrznych.

Ogólne kierunki zmian

Nowe zagrożenia i udział Polski w koalicji antyterrorystycznej powodują potrzebę dostosowania Sił Zbrojnych RP do nowych uwarunkowań. Zwiększenie udziału militarnego Polski, szczególnie w operacjach międzynarodowych, wyraźnie wskazuje na potrzebę posiadania jednostek profesjonalnych, w pełni ukompletowanych i mobilnych, a także zapewnienia profesjonalnych kadr dla sił zbrojnych. Ponadto wzrost wykorzystania nowoczesnej techniki wymusza również potrzebę profesjonalizacji personelu do jej obsługi.

¹⁹² W treściach podrozdziałów wykorzystano materiał Sztabu Generalnego WP pt. „Siły Zbrojne 2007” (autor W. Orkisz, Warszawa 2007).

Według dokumentu *Siły Zbrojne 2007* perspektywicznym i docelowym rozwiązaniem powinno być wprowadzenie pełnej profesjonalizacji sił zbrojnych, rozumianej jako służba pełniona przez żołnierzy zawodowych, żołnierzy służby stałej lub terminowej oraz żołnierzy pełniących służbę ochotniczo na podstawie kontraktu (na wzór dotychczasowej zasadniczej służby wojskowej pełnionej nadterminowo). W stosunku do planów przedstawionych w omawianym dokumencie, w obecnych realiach (2009), pojawiły się pewne wątpliwości co do możliwości wykonania ambitnych zamierzeń, zwłaszcza profesjonalizacji armii do końca 2012 roku. Oprócz kwestii natury materialnej ważne są możliwości wyszkolenia specjalistów na wymaganym poziomie, porównywalnym do profesjonalnych armii sojuszników.

Infrastruktura

Siły Zbrojne RP użytkują nieruchomości pozostające w zarządzie Ministerstwa Obrony Narodowej. Zasób ten zlokalizowany jest w garnizonach wojskowych. Obecnie w Siłach Zbrojnych RP funkcjonuje 126 garnizonów wojskowych¹⁹³, obejmujących zasięgiem terytorialnym powiaty oraz gminy, w których są dyslokowane jednostki wojskowe oraz infrastruktura zabezpieczająca proces szkolenia. Zgodnie z decyzją ministra obrony narodowej¹⁹⁴ w 90 garnizonach wojskowych funkcję dowódcy garnizonu pełni żołnierz zawodowy wyznaczony przez dowódcę WLąd., w 24 garnizonach przez dowódcę SP, w 9 garnizonach przez dowódcę MW oraz w 3 garnizonach przez dowódcę Garnizonu Warszawa.

Ogólna powierzchnia terenów użytkowanych przez wojsko wynosi ok. 223 998 tys. ha¹⁹⁵, a ogólna kubatura obiektów to 65 972 318 m³. Nieruchomości wojskowe podzielone są na 1110 kompleksów wojskowych o różnym przeznaczeniu (kompleksy koszarowe, lotniskowe, magazynowe, poligonowe, techniczne) oraz o różnych klauzulach tajności. Podstawową część użytkowanych obiektów budowlanych stanowi infrastruktura ogólna, która umożliwia zakwaterowanie ok. 143,8 tys. żołnierzy (przy wskaźniku 4,5 m² na osobę) oraz garażowanie ok. 44,3 tys. jednostek zasadniczego sprzętu. Użytkowana przez siły zbrojne sieć lotniskowa składa się z 29 lotnisk i drogowych odcinków lotniskowych (DOL). Lotniska użytkowane są przez poszczególne rodzaje sił zbrojnych zgodnie z powierzonymi im zadaniami. Siły okrętowe MW funkcjonują w oparciu o 3 porty wojenne (port wojenny Hel do końca 2007 r.) stanowiące zasadnicze elementy systemu bazowania. Niezależnie od infrastruktury portowej w portach wojennych Marynarka Wojenna organizuje punkty manewrowego bazowania, wykorzystując porty handlowe.

¹⁹³ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Obrony Narodowej z dnia 20.07.2005 r. (DzU nr 142, poz. 1191) w sprawie utworzenia garnizonów, określenia zadań ich dowódców i terytorialnego zasięgu właściwości.

¹⁹⁴ Decyzja nr 38/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 22 lutego 2005 r. (DzU nr 4, poz. 22) w sprawie upoważnienia dowódców rodzajów Sił Zbrojnych RP i Dowódcy Garnizonu Warszawa do powierzenia żołnierzom zawodowym pełnienia funkcji dowódcy garnizonu oraz zwalniania z tej funkcji.

¹⁹⁵ Zgodnie z danymi Departamentu Infrastruktury MON.

Budynki koszarowe charakteryzują się różnorodnością rozwiązań technicznych i technologicznych. Biorąc pod uwagę intensywny proces modernizacji technicznej sił zbrojnych (m.in. wyposażania w samoloty F-16 i KTO „Rosomak”) oraz postępujące uzawodowienie SZ RP, zintensyfikowane zostały również prace związane z przystosowaniem infrastruktury wojskowej do wymogów współczesnych standardów i przepisów prawa budowlanego.

Problemy rozwojowe¹⁹⁶

Zmiany zachodzące w środowisku bezpieczeństwa, w tym pojawienie się nowych zagrożeń (asymetrycznych) skutkuje przewartościowaniem zadań sił zbrojnych w systemie obronnym państwa, a tym samym wymusza zmiany dokumentów doktrynalnych (*Strategia bezpieczeństwa narodowego RP, Strategia wojskowa RP*). Dostosowanie Sił Zbrojnych RP do nowych zadań generuje zmiany w zakresie struktur organizacyjnych (niektóre obecne struktury są nieprzydatne do nowych potrzeb), a tym samym zmiany dyslokacji jednostek na terenie kraju.

Niewłaściwa struktura wydatków budżetu MON w latach 90. skutkuje obecnie tym, iż w latach 2012–2020 nastąpi wycofanie z eksploatacji znacznych ilości zasadniczego sprzętu, a przewidywane nakłady finansowe mogą nie zezwolić na płynną jego wymianę na nowoczesny. Wprowadzanie do uzbrojenia nowoczesnych systemów rozpoznania, dowodzenia i rażenia generuje wzrost nakładów finansowych również na dostosowanie infrastruktury logistycznej (warsztaty, garaże, myjnie itp.), a także szkoleniowej (płace ćwiczeń, strzelnice itd.). Otwarcie rynków pracy krajów członkowskich UE dla obywateli Polski w powiązaniu z sytuacją materialną szeregowych zawodowych, podoficerów i części oficerów, często zmuszonych do korzystania z zapomóg finansowych w różnej formie, powoduje ich odpływ z wojska. Problemem jest również brak specjalistów, zwłaszcza lekarzy, którzy ze względu na małą atrakcyjność służby wojskowej nie decydują się na jej podjęcie. Możliwości finansowe Sił Zbrojnych RP w zakresie materiałowo-technicznego zabezpieczenia szkolenia skutkują niższymi, niż średnie w NATO, wskaźnikami szkoleniowymi.

Konkluzje

Z przedstawionych treści wyłania się dynamiczny obraz zmian, jakie następują w obszarze bezpieczeństwa militarnego, w tym także w Siłach Zbrojnych RP. Łatwo dostrzec wyraźne związki i zależności między globalnymi i regionalnymi zmianami polityczno-militarnymi, postępem naukowo-technicznym, rewolucją informacyjną a zmianami w bezpieczeństwie i siłach zbrojnych. Pojawiające się zagrożenia i zmiany uwarunkowań wymuszają łączenie wysiłków obronnych celem zapewnienia wymaganego poziomu bezpieczeństwa. Sojusznicze i koalicyjne reagowanie na zagrożenia staje się normą akceptowaną przez społeczność międzynarodową.

¹⁹⁶ „Siły zbrojne 2007”, wyd. cyt., s. 127.

Wspólne wykonywanie zadań w sojuszniczych operacjach połączonych wymaga osiągnięcia odpowiedniego poziomu interoperacyjności, standaryzacji i wyposażenia w kompatybilne systemy dowodzenia i uzbrojenia. Sprzyja temu wprowadzanie idei sieciocentryzmu, pozwalającej kumulować siłę militarną przez procedury dowodzenia oparte na nieograniczonym dostępie do informacji.

Obecne, dynamiczne zmiany i prognozy rozwojowe naszych sił zbrojnych pozwalają ocenić, że zmierzamy do modelu nowoczesnej, profesjonalnej armii, zdolnej do wypełniania zadań zarówno narodowych, jak i sojuszniczych.

5.8.5. Uwagi uogólniające

W niniejszym rozdziale przedstawiono zasadnicze zagadnienia dotyczące **bezpieczeństwa militarnego** w połączeniu z zamiarami **profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP**. W prowadzonych analizach i ocenach kierowano się potrzebą identyfikacji problemu, która ukazuje istotę obecnego stanu wiedzy o przedmiocie naszego zainteresowania. Za podstawę do prezentacji kolejnych sekwencji przyjęto treści definicji bezpieczeństwa. Akcentowany był w niej potencjał militarny i koncepcje jego wykorzystania, a także nasze funkcjonowanie w sojuszach polityczno-militarnych. Celem dopełnienia istoty wyjaśnień istoty problemu za zasadne uznano wykazanie związków **bezpieczeństwa militarnego z naukami wojskowymi** i rozszerzenie rozważań o kwestie wynikające z relacji między strategią a działaniami operacyjno-taktycznymi, gdyż one obecnie stają się przedmiotem szczególnego zainteresowania, w kontekście reagowania na sytuacje kryzysowe.

W przyjętym układzie i doborze treści prezentowanego materiału o obecnych i prognostycznych kwestiach związanych z bezpieczeństwem militarnym, kierowano się zamysłem wykazania wagi problemu, w powiązaniu ze zmianami uwarunkowań w środowisku bezpieczeństwa, które wymagają stosownych reakcji.

ZAKOŃCZENIE

Po zakończeniu pracy pisarskiej zastanawiamy się zwykle, czy temat publikacji w czytelny sposób informuje o jej treściach merytorycznych, czy przyjęty układ jest spójny oraz czy zaprojektowane na wstępie zamiary twórcze, połączone określoną myślą przewodnią, zostały wykonane na oczekiwanym poziomie wiarygodności naukowej. Udzielenie jednoznacznych odpowiedzi na tak zadane pytania nie jest możliwe z wielu przyczyn, przede wszystkim ze względu na nieustannie zmieniający się przedmiot analiz i ocen, którym jest szeroko rozumiane bezpieczeństwo. Istnieje też zgodność w środowiskach twórczych w odniesieniu do poglądu określającego potrzebę ponownej weryfikacji przewidywań hipotetycznych, gdyż podczas prac nad rozwiązaniem określonego problemu zaistniały nowe okoliczności nie brane uprzednio pod uwagę. Z tej przyczyny pojawiają się często kolejne edycje opracowania, uzupełnione i poprawione.

Wracając do niniejszej pozycji, przy akceptacji powyższych uwag, po dokonanej własnej ocenie, stwierdzić można, iż istnieją podstawy do pozytywnego odniesienia do wartości poznawczych i zakresu realizacji zamiarów twórczych, których efektem jest publikacja zawierająca odpowiedź na pytanie: *Co jest powodem zmienności podstaw bezpieczeństwa i obronności państwa i jaki ma to wpływ na obecny stan wiedzy i prognostyczne oceny w zakresie przedmiotowej problematyki?*

Dominująca w tym pytaniu jest teza o **zmienności podstaw bezpieczeństwa**, która generowała potrzebę poszukiwań przekonujących wyjaśnień i uzasadnień potwierdzających jej prawdziwość. W treściach rozdziałów, zwłaszcza w dokonywanych uogólnieniach i konkluzjach, takie argumenty zostały przedstawione. Można jednak się zastanawiać, czy przywołane źródła wiedzy, sposób ich interpretacji i syntetyczne podejście przy dokonywaniu ocen i wyjaśnień, należy przyjmować jako wystarczająco przekonujące.

Przy doborze problematyki kierowano się różnymi przesłankami. Uznano, iż należy odnieść się do kwestii terminologicznych i typologicznych, gdyż w literaturze przedmiotu spotykamy wiele różnych interpretacji w definiowaniu terminów i przedstawianych podziałach typologicznych, dokonywanych według różnych kryteriów. Zalecenie do akceptacji (przyjęcia) określonych propozycji może zachęcić do prowadzenia własnych ocen, a także przyczynić się do uzyskania konsensusu w interpretacji zagadnień z zakresu wiedzy o bezpieczeństwie.

W przedstawianych zagrożeniach dążono do wskazywania ich szerokiego spektrum i mnogości prowadzonych ocen. Mimo podejmowania wielu kosztownych działań mających na celu ich wykrywanie, nadal jesteśmy zaskakiwani nowymi, niebezpiecznymi zdarzeniami. Wiele przesłanek wskazuje na to, iż w przyszłości

przedmiotem szczególnego zainteresowania pozostaną zagrożenia terrorystyczne i dysponowanie bronią masowego rażenia przez nieprzewidywalne dyktatury.

Dokonany wybór w opisie współczesnych systemów bezpieczeństwa stwarza warunki do poznania istoty problemu, a jednocześnie zachęca do szczegółowego studiowania problematyki związanej z prognozowanym przesunięciem centrum potęgi gospodarczej świata na państwa azjatyckie, zwłaszcza do Chin oraz Indii. Wiąże się to ze zmianami w znaczeniu i skuteczności podejmowanych działań na rzecz bezpieczeństwa przez systemy i organizacje regionalne i rosnący ich wpływ na zmiany w globalnym środowisku bezpieczeństwa.

Ze względu na naturalne zainteresowanie polską racją stanu przedstawiona została problematyka ewolucji polityki bezpieczeństwa Polski po 1989 roku. W relatywnie krótkim okresie czasu opracowano wiele koncepcji i wykonano szereg zamierzeń systemowych mających na celu podwyższenie naszego bezpieczeństwa. Dokonywane analizy i formułowane uwagi krytyczne, dotyczące pojawiających się kolejnych dokumentów normatywnych i rozwiązań pragmatycznych, wskazały na potrzebę zastosowania podejścia kompleksowego i spójnego, zarówno do planowania strategicznego, jak i do systemu bezpieczeństwa RP. Od przyjmowanych rozwiązań koncepcyjnych i realizowanych zamiarów wykonawczych zależeć będzie kształt nowej edycji *Strategii wojskowej RP*, która powinna być opracowana po ukazaniu się aktualnej *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP* (2007).

W sposób świadomy wyeksponowano zagadnienia związane ze zmianami w bezpieczeństwie militarnym, a w nim odniesienia do profesjonalizacji armii. Funkcjonujemy bowiem w środowisku uprawiającym nauki wojskowe, które przede wszystkim zajmują się problematyką bezpieczeństwa militarnego. Stąd zainteresowani jesteśmy zarówno miejscem i znaczeniem armii w bezpieczeństwie narodowym, jak i stanem i zmianami szczegółowymi w przedmiotowym zakresie.

Mamy jednocześnie na uwadze wzrost znaczenia innych rodzajów bezpieczeństwa, w tym zwłaszcza bezpieczeństwa politycznego, ekonomicznego (gospodarczego) i informacyjnego. W tym zakresie dostrzegamy istotne związki i zależności w potrzebie łączenia wysiłków na rzecz bezpieczeństwa, zarówno narodowego, jak i międzynarodowego. Obecnie stawiane cele w operacjach reagowania kryzysowego (stabilizacyjnych) wymagają jednoczesnego użycia sił militarnych i przywracania struktur administracji państwowej w połączeniu ze wspieraniem ekonomicznym gospodarki stabilizowanego kraju. Takie są zgodne oceny specjalistów w odniesieniu do celów wyznaczanych w operacjach wsparcia pokoju. Jednak ich praktyczne osiąganie napotyka znaczne trudności, czego przykładem są działania w Afganistanie.

Zasygnalizowane wyżej i przedstawione w treściach publikacji uwarunkowania są uwzględniane w rozpoczętym procesie transformacji Sił Zbrojnych RP. Przyjęty ogólny kierunek uzawodowienia i profesjonalizacji armii uznawany jest za zasadny i perspektywiczny. W połączeniu z dominacją jakości i podmiotowości może przynieść oczekiwane efekty, zwłaszcza w dalszym horyzoncie czasowym. Za ważne w przyszłości, w grupie uwarunkowań, uznać należy przewidywane zmiany

w charakterze większości zadań wykonywanych przez formacje wojskowe. Mamy tu na uwadze zwiększanie się ilości zadań o charakterze policyjnym, czy też poszerzanie zakresu współpracy cywilno-wojskowej. Zaistnieje też potrzeba wypracowania zasad i procedur współdziałania z dynamicznie rozrastającymi się formacjami armii prywatnych i tworzonymi, nowymi jednostkami wojsk specjalnych, które we współczesnych, technologicznych i informacyjnych uwarunkowaniach zaczynają odgrywać znaczącą rolę.

Kończąc wywód uogólniający, z elementami ocen i prognoz wyprowadzanych z zaprezentowanego w niniejszej publikacji ujęcia całościowego, dostrzec można złożony charakter i postępujące rozszerzanie się zakresu problemowego przedmiotu badań obejmującego kwestie bezpieczeństwa i obronności państwa. Ma to też związek ze zmiennym charakterem środowiska bezpieczeństwa, które wymusza wprowadzanie korekt i uzupełnień w jego podstawach. Konkluzje te korespondują z tytułem publikacji i jej układem, a także pozwalają sadzić, iż zapowiedziane zamiary poznawcze zostały osiągnięte, przyczyniając się do wzbogacenia wiedzy o bezpieczeństwie i obronności państwa.

BIBLIOGRAFIA

- Balcerowicz B., *Siły zbrojne w państwie i w stosunkach międzynarodowych*, Scholar, Warszawa 2006.
- Balcerowicz B., *Pokój i „nie-pokój” na progu XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2002.
- Balcerowicz B., *Sojusz a obrona narodowa*, Bellona, Warszawa 1999.
- Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Bellona, Warszawa 1997.
- Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, red. nauk. R. Jakubczak, J. Flis, Bellona, Warszawa 2006.
- Bezpieczeństwo polityczne i wojskowe*, red. A. Ciupiński, K. Malak, AON, Warszawa 2004.
- Bieleń S. (red.), *Polska w stosunkach międzynarodowych*, ASPRA – JR, Warszawa 2007.
- Binkowski H., *Rozwój wielostronnej współpracy na rzecz bezpieczeństwa Europy*, [w:] *Podział odpowiedzialności za bezpieczeństwo Europy pomiędzy NATO i Unię Europejską*, materiały z sympozjum, AON, Warszawa 2006.
- Ciupiński A., Legucka A., *Podstawowe elementy polityki bezpieczeństwa i obrony Rzeczypospolitej Polskiej*, AON, Warszawa 2003.
- Czaja J. (red.), *Euroatlantycka przestrzeń bezpieczeństwa*, AON, Warszawa 2005.
- Dawidczyk A., *Nowe wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001.
- Dyplomacja współczesna a bezpieczeństwo międzynarodowe*, AON, Warszawa 2003.
- Eggert D., *Transatlantycka wspólnota bezpieczeństwa*, Fundacja Studiów Międzynarodowych, UW, Warszawa 2005.
- Feler W., *Współczesne bezpieczeństwo*, A. Marszałek, Toruń 2003.
- Fryc M., *Charakter przyszłych operacji wojskowych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2006, nr 1(62).
- Gawliczek P., Pawłowski P., *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003.
- Gągor F., *Siły Zbrojne RP – stan obecny i przyszłość*, wykład, AON, Warszawa 2007.
- Gąska M., *Kompetencje organów władzy wykonawczej w dziedzinie obronności państwa i sił zbrojnych*, AON, Warszawa 2002.
- Gryz J., *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej XXI wieku*, t. 1, *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa XXI wieku*, AON, Warszawa 2004.
- Haliżak A., Kuźniar R. (red.), *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, Wyd. UW, Warszawa 2006.
- Huzarski M. (red.), *Udział komponentu wojsk lądowych SZ RP Siłach Odpowiedzi NATO*, praca naukowo-badawcza, AON, Warszawa 2007.
- Huzarski M. (red.), *Działania operacyjno-taktyczne wojsk lądowych w operacjach reagowania kryzysowego*, praca naukowo-badawcza, AON, Warszawa 2006.
- Huzarski M. (red.), *Zadania i taktyka wojsk lądowych w działaniach stabilizacyjnych*, AON, Warszawa 2007.
- Huzarski M. (red.), *Operacyjno-taktyczne działania wojsk lądowych w sytuacjach kryzysowych poza granicami kraju*, Warszawa 2004.
- Huzarski M., *Współczesne zagrożenia militarne w kontekście przygotowania kadr oficerskich*, [w:] *Materiały z konferencji nt. „Humanistyczne przygotowanie kadr oficerskich wobec współczesnych zagrożeń”*, Warszawa 2004.

- Huzarski M. (red.), *Działania zgrupowań zadaniowych wojsk lądowych sił zbrojnych RP w operacjach wsparcia pokoju*, AON, Warszawa 2008.
- Huzarski M. (red.), *Udział komponentu wojsk lądowych SZ RP w siłach reagowania Unii Europejskiej*, AON, Warszawa 2008.
- Huzarski M. (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem militarnym w ujęciu narodowym i sojuszniczym*, AON, Warszawa 2008.
- Jankowska M., *Operacje europejskiej polityki bezpieczeństwa i obronności*, WMSWiA, Warszawa 2007.
- Jemiolo T., *Globalizacja. Szanse i zagrożenia*, AON, Warszawa 2000.
- Kamiński Z., *Polityka bezpieczeństwa państwa w polskiej polityce zagranicznej po 1989 roku*, praca studyjna, AON, Warszawa 2002.
- Kaczmarek J., *Współczesne bezpieczeństwo*, AON, Warszawa 2008.
- Karczmarek J., *Stosunki transatlantyckie a bezpieczeństwo Europy*, AON, Warszawa 2004.
- Katastrofy i zagrożenia we współczesnym świecie*, PWN, Warszawa 2008.
- Kitler W., *Obrona narodowa w wybranych państwach demokratycznych*, AON, Warszawa 2001.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997 rok)*.
- Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006.
- Koziej S., *System bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, t. II, Polityka i strategia bezpieczeństwa państwa XXI wieku*, AON, Warszawa 2004.
- Koziej S., *Strategiczne problemy bezpieczeństwa globalnego i euroatlantyckiego*, AON, Warszawa 2008.
- Kwiatkowski S., Kwiatkowska-Drożdż A., *O bezpieczeństwie obywateli i zarządzaniu kryzysowym*, Tyczyn 2005.
- Mroziewicz K., *Moc, niemoc i przemoc*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz-Warszawa 2005.
- Nowak E., *Zarządzanie kryzysowe w sytuacji zagrożeń niemilitarnych*, AON, Warszawa 2007.
- Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, podręcznik dla studentek i studentów, red. R. Jakubczak, Bellona, Warszawa 2006.
- Olszewski R., *Bezpieczeństwo współczesnego świata*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2005.
- Operacja „Iracka wolność”*, materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa 2004.
- Pawłowski J., *Istota operacji połączonych*, [w:] *Działania (operacje) połączone*, materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa 2002.
- Piątek Z., *Procedury i przedsięwzięcia systemu reagowania kryzysowego*, AON, Warszawa 2005.
- Piotrkowski S., *Zadania „Grup Bojowych” (GB) w ramach wojskowego wymiaru Unii Europejskiej*, [w:] *Podział odpowiedzialności za bezpieczeństwo Europy między NATO i Unię Europejską*, materiały z sympozjum, AON, Warszawa 2006.
- Podział odpowiedzialności za bezpieczeństwo Europy pomiędzy NATO i UE*, materiał z sympozjum, AON, Warszawa 2006.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON, Warszawa 2002.
- Soroka P., *Polistrategia bezpieczeństwa zewnętrznego Polski. Ujęcie normatywne*, TWO, Warszawa 2005.
- Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej (2000)*.
- Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2003 i 2007.
- Strategia wojskowa Rzeczypospolitej Polskiej*, MON, Sz. Gen., Warszawa 2004.
- Terroryzm. Rola sił zbrojnych w zwalczaniu zjawiska*, materiały z konferencji naukowej, AON, Warszawa 2006.
- Tyszkiewicz A., *Operacje stabilizacyjne*, Bellona 2005.

- Umieędzynarodowiony konflikt wewnętrzny*, red. J. Pawłowski, A. Ciupiński, AON, Warszawa 2001.
- Uessler R., *Wojna jako usługa. Jak prywatne firmy niszczą demokrację*, Warszawa 2008.
- Wiatr W., *Między strategią a taktyką*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1999.
- Wojnarowski J., *System obronności państwa*, AON, Warszawa 2005.
- Wojnarowski J., Babula J., *Bezpieczeństwo militarne RP*, AON, Warszawa 2005.
- Wróblewski R., *Państwo w kryzysie*, AON, Warszawa 2001.
- Współczesne operacje reagowania kryzysowego – wymóg regionalnego bezpieczeństwa czy operacje przyszłości?*, materiały z konferencji, AON Warszawa 2005.
- Zamiar Z., Sosnowski A., *Wybrane aspekty zarządzania bezpieczeństwem państwa*, Kielce 2001.
- Zarządzanie kryzysowe w Polsce*, Oficyna Wydawnicza ASPRA – JR, Pułtusk 2007.

Zamówienia
na publikacje Akademii Obrony Narodowej
można składać telefonicznie lub pisemnie na adres:

Wydział Wydawniczy AON
al. gen. A. Chruściela 103, bl. 2
00-910 Warszawa
tel. 022 681 40 55, tel./fax 022 681 37 52
e-mail: i.podemska@aon.edu.pl

Wykaz publikacji znajduje się na stronie internetowej
księgarni akademickiej

www.biblioteka.aon.edu.pl